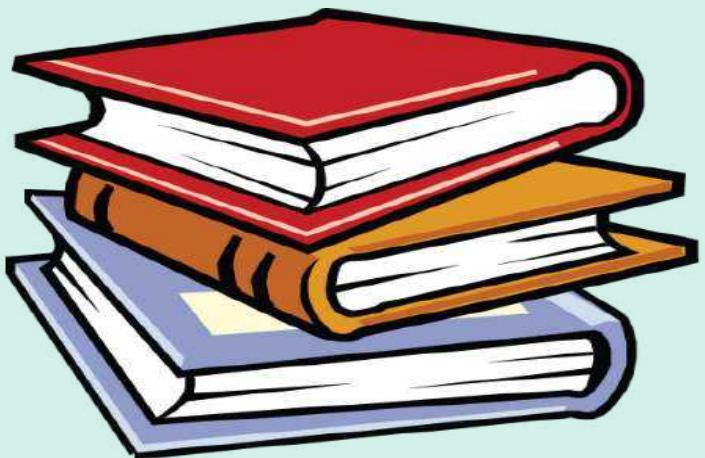

اُزبېک تیلی

پېشینچى صنف درسلیک کتابى

سرود ملی

دا عزت د هر افغان دی	دا وطن افغانستان دی
هر بچی یې قهرمان دی	کور د سولې کور د تورې
د بلوڅو د ازبکو	دا وطن د ټولو کوردي
د ترکمنو د تاجکو	د پښتون او هزاره وو
پامیریان، نورستانیان	ورسره عرب، گوخر دی
هم ايماق، هم پشه ٻان	براھوي دی، ڦرلباش دی
لكه لمړ پرشنه آسمان	دا هېواد به ټل څلپېي
لكه زره وي جاویدان	په سينه کې د آسيا به
وايو الله اکبر وايو الله اکبر	نوم د حق مودی رهبر

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

معارف وزیرلیگی

اُوزبِک تیلی

بېشىنچى صنف درسلىك كتابى
(۵ - صنف)

باسىلگان يىلى: ۱۳۹۹ ھ . ش.

الف

كتاب مشخصاتي

مضمون: اوزبېك تىلى درسلىك كتابى

مؤلفر: تعليمى نصاب اوزبېك بولىمى درسلىك كتابلار مؤلفرى

تېكشىرووچىلار: تعليمى نصاب اوزبېك بولىمى درسلىك كتابلار مؤلفرى

صنف: بېشىنچى

متن تىلى: اوزبېكى

يوکسلتىرووچى: درسلىك كتابلار تأليفى و تعليمى نصابى نىنگ يوکسلتىريش عمومى رياستى

ترقەتووچى: معارف وزيرلىگى عامه آگاهلىگى و روابط رياستى

باسىلگان يىلى: هجرى شمسى ١٣٩٩

ایمیل آدرس: curriculum@moe.gov.af

درسلىك كتابلر معارف وزيرلىگى گە تېگىشلى بولىپ، بازارده آلدى - ساتدى گە اجازه

بېرىلمەيدى. متخلفلار بىلن قانونى معاملە بولەدى.

معارف وزیری نینگ پیامی

اقرأ باسم ربک

بیزگه حیات بغیشه‌گن و اوقیش و یازیش بویوک نعمتی‌گه اپگه قیلگن تینگری تعالی دن منتدارمیز و الله عَزَّلَهُ تمانیدن بیرینچی قتله اوقیش پیامی نازل بولگن اپنگ سونگی رسول حضرت محمد مصطفی عَلِیٰ کوپ درودلر بولسین.

بیز ۱۳۹۷ ییلى، معارف ییلى نامیگه مسمى بولگن لیگى بوجه‌لرگه معلوم دير. شوندھی بیز نینگ عزیز مملکتی میزد تعلم و تربیه تیزیمی نینگ آبریم بولیم لریده اساسی اوزگریش لر کیلشی ممکن. اوقیتووجی، اوقیتوچی، کتاب، مکتب، اداره و آنه-آنەر کېنگش ادارەلری، افغانستان معارف تیزیمی نینگ اساسی و آلتی لیک عنصرلریدن حسابله‌دی و بولر مملکت تعلیم و تربیه سینی رواجلنتیشیریشده مهم رول اوینه‌یدی. بوندھی بیر مهم پیتده، افغانستان معارفی نینگ بوبوک عایله‌سی و باشچیسی، مملکت تعلیم و تربیه سی نینگ زمانوی تیزیمینی رواجلنتیشیریشده اساسی اوزگریشلر يره‌تیش اوچون قرار قبول قیلگن.

شو اوچون، تعلیمی نصابنى اصلاح و رواجلنتیش، معارف وزیرلیگی نینگ مهم بیرینچی درجه‌دگى ایشلریدن سنه‌لەدی. درسلیک کتابلر کیفیتى، محتواسى و اولرنى مكتبلر، مدرسه‌لر و باشقە دولتى و شخصى تعلیمی ادارەلرەد ترقەتیش جريانى توغریسىدە اعتبار قره‌تیش معارف وزیرلیگی نینگ دستورلریده بیرینچى اوږیندە دير. بیز نینگ درسلیک کتابلریمیز کیفیتلى بولمه‌گن صورتده، مملکتىدە تعلیمی پايدار هدفلرگه اپريشە آلمەيميز.

يوقاریده‌گى ذكر بولگن هدفلر و بير مهم تعلیمی تیزیم‌گه اپريشيش اوچون، مملکت بؤییچە بوجه اوقیتووجیلردن، اولرنى كېلەجك نسل نینگ تربیه‌لەلۈچىلرى صفتىدە، التماس قیلەمیز كە اولر اوشبو كتاب و محتواسىنى عزيز باللرگە اوړگه‌تیش جريانیده هرقندە سعى و حرکت‌لریدن باش تارتىمەسىن لر و دينى، ملى و انتقاد فکرلى بولگن فعال و آگاه نسل نى تربیه‌لش اوچون كوشش قىلىسىن لر. اوقیتووجیلر، هرکون ينگى تعهد و مسؤولىت پذيرىلېكىن تىقىرى، عزیز اوقۇچىلرنىڭ يقىن كېلەجكده افغانستان نینگ ثمرەلى، متمند و معماز خلقى صفتىدە رواجلەنيشىنى نىت قىلىپ، درس بېرىش نى باشلەسىن لر.

عزیز اوقۇچىلردن، اولرنى مملکت نینگ كېلەجك اپنگ ارزشلى سرمایه‌سی صفتىدە، ايستەيمىن كە اولر فرصنى قۇلۇن بېرمەي، اوقیتووجیلرنىڭ درسىدىن ادب و احترام كمالى بىلەن علم اوړگەنیب، اولرنىنگ بىلەمىدىن تۈغرى شىكلە فايىدەلىسىن لر.

آخرده، مملکت بوجه تعلیمی ايش بىلەمانلارى، تعلیم و تربیت داشمندلارى و اوشبو درسلیک كتابنى تىاراش و ايديت قىلىش اوچون جدى سعى و حرکت قیلگن تعلیمی نصاب بولیمیده‌گى فنى همكارلرden منتدارچىلىك بىلدىرىپ، اولرگه تینگری تعالى دن بو مقدس و انسان ساز يۈلە موققىتلىك ايستەيمىن.

بىر معيارى و رواجلنگن معارف تیزیمی‌گه اپريشيش و آزاد خلق لى آباد، آگاه و مرفة افغانستان آرزوسى بىلەن.

دكتور محمد ميرويس بلخى

معارف وزیرى

فهرست

سان	عنوان	بېت
۱	رحملى ذات	۱
۲	نعت	۶
۳	اۋۇچىلار بىلەن سۈزلىشۇو	۱۰
۴	اپنگ شىرىن و اپنگ اچق نىرسە نىمە؟	۱۳
۵	پارلمان	۱۷
۶	كېلىنگ موزىم نى كۈرە يىلىك	۲۲
۷	حضرت عمر فاروق (رضي الله عنه) رعىت پرورلىگى	۲۶
۸	آمو دريا	۳۱
۹	تىنچلىك اهمىتى	۳۵
۱۰	آلتين تربوز	۴۰

۴۴	ساغليک نى سقلش	۱۱
۴۷	باغدارلىك	۱۲
۵۲	لطفى هروى	۱۳
۵۷	واكسين فايدهلىك	۱۴
۶۱	تيلويزيون	۱۵
۶۶	مهمان دؤستىك	۱۶
۷۰	باير باغى	۱۷
۷۵	لطيفە	۱۸
۷۸	ددىللىك	۱۹
۸۱	كورهش	۲۰
۸۵	سىزمن (سووزوان)	۲۱
۸۸	قىش فصلى	۲۲
۹۲	شعر	۲۳
۹۵	كىشىھىلىك	۲۴
۹۸	نادم قىصارى	۲۵
۱۰۲	بىلەم	۲۶
۱۰۵	قۇشنى لر حقى	۲۷
۱۰۸	ترباك ضررلىك	۲۸
۱۱۴	لغتىر	۲۹

بیرینچى درس

هدفلر:

- ۱- الله (جل جلاله) نينگ آيريم صفتلىرى، همده يره تىگن نرسەلرى حقيده معلومات گە اپگە بولىش.
- ۲- درك گپ لىردىن سۈراق گپ و اوينىڭ تېسىكىرىسىنى توزىش.

سۈراقلرى:

- ۱- الله (جل جلاله) صفتلىridin بير نېچتەسىنى آيتىنىڭ!
- ۲- يېر، كۈك و بىرچە مخلوقاتنى كىيم يره تىگن؟

رحملى ذات

اويدن چيقيب، استه- سېكىن درختلىر تمان قدم قۇيدىيم. كۈم-كۈك درختلىرنىنگ يپراقلرى
ھيلپىر اپدى.

درختلىردىن بىرى نينگ يانىدە چىراىلى بىر گلنى كۈرىب، اونگە: «قىندەي گۈزەل و چىراىلى
گل سن!» دېدىيم. گل تبسم قىلىپ: «مېن چىراىلى و گۈزەل من، لېكىن مېنى يره تىگن ذات نهايات
گۈزەل و چىراىلى دىر» دېدى.

تانگ يېلى گل لار اىپارىنى ھر تمانگە سېپىب، گل يپراقلرىنى محبت قولى بىلەن سېلىپ اوڭرى
اپدى. «بىل، قىنجەلر مەھربان سن!» دېدىيم، اونگە.

پیل، گل لر ایپاری بیلن یوزیمنی سیلب: «مبن مهربان من، لپکن مبئی یره تگن ذات نهایت مهربان و رحملی دیر» دېدی.

بیردنیگه آسماندە بولوت كۈريندى. بولوتلر بىر- بىرىيگە قوشىلىپ، ياغمىر ياغه باشله دى. اگر دان و درختلرگە ياغمىر ياغمسە، اولر سووسپ؛ اريقلر، دريالر و بولاقلر سووی قورىپ قالر. شوندە انسان، حیوان و اوسيملىكىلر تىريك قالە آلمىس.

شوقاغىدە بولوتلر گولدىرەب: «الله^(جل جلاله) انسان و بىچە يره تگن نرسەلرینى يخشى كۈرەدى و اولرگە مهربان دير. اگر الله^(جل جلاله) نىنگ لطف و مهربانلىيگى بولمسە، بىز بولوتلر، ياغمىر و قارنى ياغدىرالمس اپدىك» دېدی.

اوىيگە قىتىب كېلىديم. آته-آنە م بىر كتابنى اوقيب، مضمونى حقيده سۈزلشىب اولتىرگن اپكنلر.

اولرگە: «سيزلىگە رحمت! بىچە نرسەلرنى بىلەسيزلىر» دېب، ايتدىم.

شوندە، آته م مهربانلىك بىلن: «بالە جانىم! ھەمە نرسە نى بىلە دىگن الله^(جل جلاله) دير. او، يخشىراق تورموش نى خواھلەيدىگن كىشىنى يخشى كۈرەدى» دېدىلر.

اساسى توشۇنچە:

الله^(جل جلاله) حقيده معلومات تاپماقچى بولگن بالە، گل، تانگ يېلى و بولوتلر بىلن سۈزلشىدى.

اول، بالە گە الله^(جل جلاله) نىنگ چىرايلىيگى، مهربانلىيگى و مخلوقلرینى يخشى كۈريشى حقيده معلومات بېرىدىلر. سۈنگەرە او، آته- آنه سيدن الله^(جل جلاله) حقيده سۈرەيدى. آته- آنهسى اونگە الله^(جل جلاله) نىنگ بىچە نرسەلرنى بىليشى و الله^(جل جلاله) نى قەيپىلدەن تاپىب آلىش ممكىنلىيگى حقيده معلومات بېرىدىلر.

فعالیتلر:

- ١- درس متنینى تاوش چىقىمىسىن اۇقىب، سۈنگى پاراگراف نىنگ مفهومىنى آيتىپ بېرىنگ!
- ٢- الله (جل جلاله) يره تگن نرسەلرنىنگ اونتەسى آتىنى يازىب، سۈنگە باشقەلرگە آيتىپ بېرىنگ!
- ٣- قويىدەگى سۈزلىرى معناسىنى سۈزلىك دن تاپىب، مناسب جملەلردى ايشلەتىنگ: يېراق، تىسمىم، اىيار، يېردىنىگە، كۈرستىگىچ بىرماق
- ٤- متنىن اىستەگن جملەنگىزنى تىلب يازىنگ؛ يازگن جملەنگىزنى باشقەلرگە اۇقىب بېرىنگ و تىلىشىنگىز دليلى نى ھم آيتىنگ!

أوى تاپشىرىيغى:

درس متنىدىن كۈنگلىكىز خواھىلەگن اىكى پراگرافنى كتابچەلرىنىڭىزگە چىرايلى خط بىلەن كۈچىرىب، سۈنگە مفهومىنى يازىنگ!

گرامر قاعده‌لری:

- ۱- اویدن چیقیب، استه- سپکین درختلر تمان قدم قوّیدیم.
قهیپردن چیقیب، استه- سپکین درختلر تمان قدم قوّیدیم؟
 - ۲- گل، تبسم قیلیب: «مِنْ، چیرایلی و گُوزهَلْ مِنْ» دېدی.
گل، تبسم قیلیب، نیمه دېدی؟
 - ۳- بیل، گل لر ایپارى بیلن يوزیمنى سیلیب: «مِنْ مَهْرَبَانْ مِنْ، لِبْكَنْ اللَّهُ^(جَلَّ جَلَّ) نهایت مهربان دیر» دېدی.
- کیم، گل لر ایپارى بیلن يوزیمنى سیلیب، کیم نهایت مهربان دیر، دېدی؟
- ۴- آته- آنهم بیر کتاب اوقيب، مضمونی حقیده سۈزلىشیب تورگن اپکن لر.
کیم لر بیر کتابنى اوقيب، مضمونی حقیده سۈزلىشیب اولتیرگن اپکن لر؟
يوقارىدەگى جملەلرگە دقت قیلینىڭ! بېرىنچى جملە «قهیپردن؟» ایكىنچى جملە «نیمه؟»، اوچىنچى و تۈرتىنچى جملەلر «کیم؟» سۈزلىرى آرقەلى سۈراق گپ گە اوزگرگن دیر.
شوندەى درك گپ لرنى «کیم؟، نیمه؟، قندەى؟، قەپرددە؟، قىسى؟، قىچان؟، قىچە؟...» كىبى سۈزلەر بیلن سۈراق گپلەرگە اوزگرتىريش ممکن.

سۈزلىشۇو:

اوقووچىلر ايڭى گروپ گە بۈلەنیب، اللَّهُ^(جَلَّ جَلَّ) صفتلىرى حقیده اوز ارا سۈزلىشىشىن لر. هر گروپ اللَّهُ^(جَلَّ جَلَّ) صفتلىریدن نېچىتەسىنى يازسىن، سۈنگەرە ھر گروپدىن بير كىشى، يازگن لرىنى باشقەلرگە اوقيب بېرسىن.

فعالىتلەر:

- ۱- درس متىنى اوقيتووچى استه- سپکين اوقيسىن. اوقووچىلر دقت بىلن اپشىتىب، قويىدەگى سۈراقلىرى گە جواب بېرسىن لر:
 - * بالە، کیم نىنگ حقیده ھەمە نرسەنى يىلماقچى اپدی؟
 - * اويدن چیقیب، درختلر تمانگە قندەى قدم قوّیدیم؟
 - * تانگ يېلى نيمەلرنى ھر تمانگە سېپىب، نيمەلرنى محبت قولى بىلن سیلیب اوئر اپدی؟
 - * کیم گل لر ایپارى بیلن يوزیمنى سیلیب، «مِنْ مَهْرَبَانْ مِنْ، لِبْكَنْ اللَّهُ^(جَلَّ جَلَّ) نهایت مهربان دیر» دېدی؟
 - * بېردىنىگە آسماندە نيمە كۈرىندى؟ سۈنگەرە نيمە بۈلدى؟

- * بولوتلر گولدیره ب، نيمه دېدى؟
 - * او يىدە آتە - آنهسى نيمه حقدە سۈزلىشىب اولتىرگەن اپدىلر؟
 - * او، آتەسىدىن كىيم حقىدە سۈرەدى؟
 - * آتەسى اونگە نيمه دېب، جواب بېرىدى؟
- ۲- درس متنىدىن بىرنىچە جملەنى تىنلىپ يازىنگ، سۈنگەرە يازگەن جملەلر يىنگىزىدىن سۈرەق گپلر توزىنگ!
- ۳- تۇرتتە سۈرەق جملە يازىنگ، سۈنگەرە اولىدىن درك جملە توزىنگ!
- ۴- قويىدەگى جملەنى (كىيم، قچان، قندەرى، قەيپەركە، نيمه قىلەدى) سۈرەق سۈزلىرى بىلەن جملەلرگە اوڭىزىنگ:
- آتونساچ ھەر كون شوق - ذوق بىلەن مكتب گە بارەدى.

اوى تاپشىرىيغى :

- قوىيدەگى جملەلرنى (قىسى؟، نيمه؟، قندەى؟، كىيم؟) سۈرەق سۈزلىرى ياردىمىدە سۈرەق گپلرگە اوزگەرتىرىپ، كتابچەلر يىنگىزىگە يازىپ كېلىنگ:
- ۱- بهار فصلىيە هواملايم و ياقىملى بولەدى.
 - ۲- بهار فصلىيە گل لر آچىلىپ، بىلەن سىرەدى باشلەيدىلر.
 - ۳- مېن، الله (جل جلالە) نى جودە سېۋەمن.

ایگینچی درس

هدف:

- حضرت محمد (صلی الله علیہ وسلم) حقیده قیسه چه معلومات گه اپگه بولیش.
- قرمه- قرشی، شکلداش و معناداش سوژلر توغریسیده معلومات گه اپگه بولیش.

سُوراقلر:

- یوقاریده گی عکس حقیده سوژلنگ!
- حضرت محمد (صلی الله علیہ وسلم) نینگ آته- آنه لری کیم لر بولگن؟
- حضرت محمد (صلی الله علیہ وسلم) نیچه یاشلریده پیغمبرلیک مقامیگه اپریشدیلر؟

نعت

صاحب معراج «اوادنى»، خلايق رهبرى عظمتىنگ گه برقه حیران انس و جن، ديو و پرى اول زمان دنياگه کېلدىنگ چرخ و چنبر اخترى چىن يوره ك بىرله ايشانىنگ بىلمەنگىزلىر سرسرى مېن بىچوک وصفىنگ بىان ايلب قىلەي روشنگىرى؟ برقه دن بېرىدىنگ نجات آخرزمان پیغمبرى يا شفيع المذنبين، قوتقز بالاردن برى رضوانقل تمنا

سېن اپورسون محبوب حق، اې نبى لر سوروى اې كه نورىنگ دير مقدم، هم مؤخر خلقتنىڭ بېمېرىلدى كاخ كسى، اوچدى گېرنىنگ اوئى گپ گه كىردى مىدە تاشلر حقنى اظهار ايلەدى سېنинگ مەدھىنگ اوزكلا مىدە بىان اېتتى خدا شرك و ظلم و فسق دنيانى باسيب آلگن اپدى اوتدى عمرىم اې تمنا، جهل و نادانلىك بىلەن

اساسى تووشونچه:

حضرت محمد (صلی الله علیہ وسلم) محبوب و صاحب معراج دیرلر، آنه دن دنیاگە کېلگەن لريدە كسرى نينگ قصرى يىقىلىپ، گېرلرنىنگ اوتخانەسى اوچدى. او كىشى نينگ حقلىيگى گە مىدە تاشلر گواهلىك بېرگن. او كىشى نينگ صفتىنى الله (جل جلاله) اوزى نينگ مقدس كلامىدە بىان قىلگەن. حضرت محمد (صلی الله علیہ وسلم) شرك، ظلم و فسق - فسادگە قرشى چىقىب، اولرنىنگ بىرچەسىنى محو و يۈق قىلدىلر.

فعالىتلەر:

- ١- هر بىرینگىز نوبت بىلەن بىر بىتنى بلند تاۋوش بىلەن اوقيىنگ و يان صنفداشىنگىز اوشه بىت نىنگ معناسىنى ايتىپ بېرسىن.
- ٢- قويىدە گى لغتلرنىنگ معناسىنى تاپىپ، مناسب جملەلرده ايشلەتىنگ: نبى، معراج، ادنى، مقدم، مؤخر، كسرى قصرى، گېر، شفيع المُذنبين، اوت، اوتخانە
- ٣- هر بىرینگىز توزگەن بىر جملەنگىزنى صنفداشلرىنگىزگە اوقيىب بېرىنگ!

اوى تاپشىرىيغى:

نعت شريفنى اوگىرىپ، كتابچەلرینگىزگە يازىپ كېلىنگ.

گرامر قاعده‌لری:

قویپدەگی جمله‌لرینىڭ خط چىزىلىگن سۈزلىرى گە دقت قىلىنگ:

۱- دانا دشمن دين نفع امکانى بار و نادان دوست دين ضرر امکانى كۈپراق.
(نوایى: محبوب القلوب)

۲- فلك دن، آسمان دن، كۈك دن آشگاي فخر اپتىب باشيم،
صاداقتلى، قدردان، آشنا و دوست و يارييم بار.
(حىبىي)

۳- اپى پرى وش گل يوزىنگدن پىرده آل!
كىم غىمىنگدىن كۆزدە ياشىم بۇلدى آل!

يار بۇلگاي لر سېنگا محشر كونى،
احمد مختار اىلە اصحاب و آل.
(فضلى)

* يوقارىيدەگى بىرىنچى جملە دە اىشلەتىلگن دانا- نادان، دشمن- دوست، نفع- ضرر،
قرمه- قرشى سۈزلىرى دېيلەدى.

قرمه- قرشى سۈزلىرى:

شكىل و معناسى بىر- بىرييگە اوخشەمس و ضد بۇلگن سۈزلىرى قرمە- قرشى (متضاد)
سۈزلىرى دير.

* يوقارىيدەگى ايكىنچى مثالدە اىشلەتىلگن (فلك، آسمان، كۈك) و (قدردان، آشنا،
دوست، يار) سۈزلىرى معناداش سۈزلىرى دير.

معناداش سۈزلىرى:

شكلى هر خېل و معناسى بىر- بىرييگە يقىن و اوخشىش بۇلگن سۈزلىرى معناداش (مترادفع)
سۈزلىرى دير.

* فضلى قىلمى گە منسوب توپىقدەگى، (آل=آلماق، آلېپ تىشلەماق، آل=قىزىل، قىزىرگەن،
آل=قوم، اپل، خاندان) سۈزلىرى شكلداش سۈزلىرى دير.

شكىلداش سۈزلىرى:

تلفظى و يازىلىشى بىر خېل، اما معناسى هر خېل بۇلگن سۈزلىرى شكلداش (مشابه)
سۈزلىرى دير.

فعالیتلر:

۱- اُوقووچیلر ایکی گروپ گه بولینیب، بیرینچى گروپدن بیرکىشى، بیرینچى بىت نى اوقيسىن و ايكىنچى گروپدن بيركىشى اوينىنگ معناسىنى ايتىب بېرسىن، سۇنگەرە بونىنگ عكسى تىكار اپتىلىسىن.

۲- قويىدەگى بىتلرنىنگ بۇش جايلىرىنى تۈلدۈرىنگ:

* سېن اپورو سن محبوب حق صاحب معراج او ادنى،

* اى كە نورىنگ دىر مقدم عظمتىنگ گە بىرچە حىران

۳- قويىدەگى سۈزلرنىنگ قرمە- قىشى (متضاد) سىنى يازىنگ:

* كېچە-.....، آق-.....، ايسىق-.....، خام-.....، اچىق-.....، پىنگىل-.....

قوىيدەگى سۈزلرنىنگ شكلداشى (متتشابه) نى تاپىب، معنالارىنى يازىنگ:

اوت-.....، آت-.....، قاش-..... سۈز-.....

قوىيدەگى سۈزلرنىنگ معناداش (متراداف) سۈزلرىنى يازىنگ:

ظلم-.....، تېز-.....، كاخ-.....، اېلگىرى-.....

اوى تاپشىرىيغى:

قرمە- قىشى، شكلداش و معناداش سۈزلەرن بىر نېچتە نى كتابچە لرىنگىزگە يازىب كېلتىرىنگ!

اوچىنچى درس

هدفلر:

- ۱- يىنگى اوّقۇو بىلى حقيىدە توشونچە تاپىش.
- ۲- سۈز توركوملارىدىن فعل حقيىدە معلومات گە اپگە بولىش.

سۈراقلر:

- ۱- يىنگى اوّقۇو بىلىنى قىندەى قىشىلە دىنگىز؟
- ۲- اوّتگەن اوّقۇو بىلىدە نىمەلرنى اورگاندىنگىز؟

اوّقۇوچىلر بىلەن سۈز لشى

عىزىز اوّقۇوچىلر، يىنگى اوّقۇو بىلى گە خوش كېلىپ سىز! تۈرتىنچى صنفنى بىتتىرىب، بېشىنچى صنف نى باشلە گن لرىنگىز اوچون سىزلىگە اولكەن موققىتلەر تىلە يمن. بېشىنچى صنف ده اوّقىلەدىگەن درسلر ينه دە قىزىقراق و مەھەراق دىر، شۇنىنگ اوچون وقت نىنگ ھەر لحظە سىنى غىنيمت بىلىب، بىلىم اورگانىش گە حركت قىلىش لرىنگىز كېرەك دىر. بىلىم، توڭىمسا بايلىك دىر. وقت دن اونوملى فايىدەلنگەن اوّقۇوچى، كتاب اوّقىش گە ھەم، اوى تاپشىرىق لرىنى بجرىش گە ھەم، آتە- آنهسىگە ياردىم بېرىش گە ھەم اولگورەدى.

فعالیتلر:

- * متن دن، آستیگه خط چیزیلگن سۈزىرنى كۈچىرىپ يازىنگ!
- * متننى اوقيىنگ؛ آستيگه خط چیزيلگن سۈزلىنىنگ قىسى سۈز توركومىيگە كىرگىنىنى آيتىنگ!

گرامر قاعدهسى:

قوىيدەگى جملەلرنى اوقيب، خط چیزيلگن سۈزلىرىگە دقت قىلىنگ: يخشى اوقووچى مكتب گە كېچىكىب كېلمە يدى. يخشىردىن اۇرنىك آلینگ و بىر- بىرينىگىز بىلن اۇرتاق بۈلەنگ! سېۋىنچ درس گە تىارلىنىب كېلدى. او، اوى تاپشىرىق لرىنى بىرەدى. اوقيتىووچى، سېۋىنچ گە يخشى بەها بېرىدى.

يوقارىيدەگى جملەلرده چىزىق بىلن كۈرسەتىلگن سۈزلەر فعل دىر.

فعل:

ايش، حرکت، حالت و حادثه يوز بېرگىنىنى معين زماندە بىلدىريوچى سۈز، فعل سۈزى دىر.

مثال:

بارە من، كېلە دى، يازە دى، اوقيىدى، ايشلە ماقدە، بېرگن اپدىلر، كۈرمەقچى سىز، آلىپ كېلسە، باشلىڭ

سۈرەقلر:

- 1- ايش، حرکت، حالت و حادثه يوز بېرگىنىنى معين زماندە بىلدىريوچى سۈزلىرى قىسى سۈز توركوملىرىگە كىرەدى؟
- 2- حاضر اوقووچىلر نىمە قىلماقدەلر؟

فعالیتلر:

الف- قوييدەگى جملەلرنى اوقيىنگ و تورلى فعل لر بىلن شونگە اوخشاش جملەلر توزىنگ: ينگى اوقوو بىلى باشلىنى. بېشىنچى صنفده قىرق اىكى اوقووچى درس اوقيىدى. اولر، حاضر املاء يازماقدە. بېشىنچى صنف اوقووچىلارى افادەلى اوقيش و روان يازىشنى بىلەدىلر.

ب- کۈچىرىنگ؛ فعل لىردىن، باشقە جملەلر توزىنگ:
بىلىم، توگىنسى خزىنە دىر. مېن اپرتهلب ساعت آلتى ده تورەمن. ساعت اوْن اىكى ده
درسىمىز توگەيدى. هر كونى اويدە اىكى ساعت درس تىارلەيمىن. مېن بدىعى كتابلرنى ھم
اوقييەن.

ج- سۈراقلارگە رد جواب بېرىنگ:
اۇرنىك:

- سىز كابل گە بارگىن مىسىز؟
- يۈق، مېن ھېچ قچان كابل گە بارمەگىمن.
- صنف داشىنگىز ھر كونى مكتب گە كېچىكىب كېلەدى مى؟
.....
- سىز اوزبېك تىلىدە يازىشنى بىلمە يىسىزمى?
.....
- باپر درسگە يخشى تىارلۇمە يىدىمى?
.....

قوىىدەگى بۇشلىك لرنى تۆلدىرىنگ:

اۇرنىك:

كىيم، نېيمە قىلماقچى؟ كېتىماقچى	كىيم، نېيمە قىلماقده؟ كېتىماقچى	كىيم، نېيمە قىلدى؟ اۇقىدى
مكتب گە _____ _____ _____ _____	بىپماقدە _____ _____ _____ _____	كتاب رسم سپورت موسيقى خطا _____ _____

اوى تاپشىرىغى:

- 1- مكتب دەگى بىر كونلىك فعالىتىنگىز حقىدە كمىدە بېش سطر كوندەلىك انشاء يازىب،
 فعل لىرلىنگ آستىنگە چىزىق چىزىب كېلىنگ!
 فعل تعرىفىنى يادلەب كېلىنگ!
- 2- فعل تعرىفىنى يادلەب كېلىنگ!

تۈر تىنچى درس

هدفلر:

- سۈز اهمىتىنى بىلىش و باشقەلر بىلەن يخشى مناسبت اۋرنىتە آلىش.
- اۆتگەن زمان فعلىنى اۋرغىنىش، جملە و متن لرده ايشلتە آلىش.

سۈرەقلر:

- شىرىن سۈز يا كە اچىق سۈز دېگىنده نىمەنى تووشونەسىز؟
- اۆتگەن زمان فعلى دن بىرار مثال بىلسىنگىز، ايتىنگ!

اپنگ شىرىن و اپنگ اچىق نرسە، نىمە؟

كۇنلاردىن بىر كون، لقمان حكىمەنى خۇجەيىنى اوز آلدىگە چارلب:

- «مېنگە اپنگ شىرىن نرسەنى پىشىرىپ كېلتىر» دېبىدى.
لقمان حكىم بارىپ، تىل پىشىرىپ كېلتىرىيىدى.

باشقە بىر كون خۇجەيىن يىنه لقمان حكىمەنى چارلب:

- «مېنگە اپنگ اچىق نرسەنى پىشىرىپ كېلتىر» دېبىدى.
لقمان حكىم بو قىتلە هم تىل پىشىرىپ كېلتىرىيىدى.

لقمان نىنڭ بو قىلگەن ايشىدىن حىرتلىنگەن خۇجەيىن، اوندان:

- «اي لقمان، بۇ نىمە قىلگە نىنڭ؟ شىرىن نرسە دېسىم هم، اچىق نرسە دېسىم هم، سېن
فقط تىل پىشىرىپ كېلتىرىدىنگ» دېب سۈرەبىدى.

- «اي خۇجەم، تىل دىندايدىگى اپنگ شىرىن نرسە دىر، چون كە او بىلەن انسانلار جودە شىرىن
و ياقىمىلى سۈزلەر ايتىدەيلر. شىرىن سۈز، كىشى لر كۈنگلىگە محبىت و قووانج تاپتىرەدى و انسانلار
ارەسىدە دۈستىلىك و اىلىق مناسبتىلەرنى ايجاد قىلەدە.

عكسيينچە، تىل اپنگ اچىق نرسە هم دىر، چونكە تىلدىن چىققۇن اچىق سۈزلەر، آدمىر
يورەگىنىي آغريتىپ، رنجىتەدە و حتى كە دۈستىلەنى دشمنىرگە ايلتىرەدى.

ھە، عزيز او قووچىلە! انسانلارنى بىر- بىرى بىلەن دۈست و ايناق قىلەدىگەن هم، ياو و يمان
قىلەدىگەن هم تىل دىر.

امير عليشېر نوايىي هم شو حقدە شوندەدى دېگەن:

ھە كۈنگۈل كە تىل سانىدىن جراحت دور، هم يومشاق سۈز و شىرىن تىل اونگە مرەم و
راحت دور.

اساسى توشونچه:

تيل بيلن هم شيرين و هم اچيق سوز ايتيش ممکن. يومشاق و شيرين سوز انسانلرنى بير- بيريگە يقين و دوست قىلهدى. اچيق و قۇپال سوز يوره كى لرنى آغريتهدى. كېلىنگ، شيرين تيل و معقول سوز بيلن دوستلىك و ايناقلىك يرهتەيليك!

فعاليتلر:

- ١- صنفداشىنگىز درس متىينى اوقي ياتىنگىدە دقت بيلن اېشىتىنگ!
- ٢- لقمان حكيم نيمه اوچون هم اچيق و هم شيرين يېمك ايتىلگىنده، فقط تيل پىشىرىپ آلىب باردى؟
- ٣- شيرين سوز طفيلي بىرار كىشى بيلن دوست لشگن يا كه بىرار جنجالدىن قوتىلگەن بۈلسىنگىز، باشقەلرگە حكايىه قىلىپ بېرىنگ!
- ٤- اچيق سوز طفيلي بىرار كىشى دن خفه بۈلۈپ قالگەن بۈلسىنگىز، صنفداشلىرىنىڭىزگە ايتىپ بېرىنگ!
- ٥- سۈزلىكىن فايدەلىنىب قويىدەگى سۈزلەرنى معنى قىلىنگ: حكيم، خۇجەبىن، چارلب (چارلماق)، ياقىمىلى، ايناق، سنان، جراحت، يومشاق، ايليق، قتلە
- ٦- يوقارىدەگى سۈزلەرنى اوچتەسىنى تىلب، مناسب جملە تو زىنگ!
- ٧- هرقطاردىن بىركىشى نوبت بىلن تورىپ، توزگەن جملەسىنى اوقيسىن.
- ٨- بىرنېچە اوقووچى، نوبت بىلن اوقيلىگەن جملەلىرىنىڭ تۈغرى يا كه ناتۇغرىلىيگى حقيىدە فكر بىلدىرسىن.
- ٩- قىزىققۇن يا اىستەگن اىكى اوقووچى لقمان و خوجەبىن نقشىنى اوينەسىن و دىالوگنى تمثيل شكلىدە آيتىسىن.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اوقيىنگ:

- لقمان باريپ، تيل پيشيريب كېلتىرىدى.
- لقمان شوندەي جواب بېرىدى.
- امير عليشىرنوايى بو حقدە شوندەي دېگن.
- لقمان ايتدى.

- آتەم توناكون سفردن كېلىديلر.

- اونى بىر نېچە دقيقە آلدىن كۈردىم.

يوقارىدە گى جمله لرده كېلتىرىدى، بېرىدى، دېگن، ايتدى، كېلىديلر و كۈردىم سۈزلىرى اوتكىن زمان فعللىرى دىر. بو فعللىرنىڭ بىرچەسى اوتكىن زمانگە تېگىشلى بۇلگنى اوچون اولر اوتكىن زمان فعل لرى دېپىلهدى.

اوتكىن زمان فعلى:

ايش - حركتنى سۈزلىش پىتىدين آلدىن بىرىلگەن يا كە بىرىلمە گىنىنى بىلدىرەدى;

اورنەك:

آلدىلر، اوردى، قره مە دىك، قازдинىڭ، كويىلە دى، يىقىلىدىم، كۈرمە دىم، بارمە دى و باشقەلر.

فعاليتلر:

الف: قويىدە گى جمله لرنىڭ قەرى بىرىدە اوتكىن زمان فعلى ايشلەتىلگەن:

- ۱- مېن بازارگە كېتەمن.
- ۲- او، بازاردن كېلىدى.
- ۳- آيدىن، كون بۇيى جاكت تۇقىدى.
- ۴- او كەم تىلوىزىيون كۈرەدى.

ب: يانمه-يان اولتىرگەن اوچووچىلر، بىرگە لشىب اوتكىن زمان فعلى بىلن ايكىتىھ جمله تۈزىسىن لر. بو جمله لرنىڭ بىرى مثبت يعنى بىرىلەيش و باشقەسى منفى يعنى بىرىلەيشلىكىنى انگلتسىسىن.

ج: هرقطاردن بىر كىشى تورىپ، توزگەن جمله سىنى اوقيسىن و باشقەلر او حقدە فكر بىلدىرسىن لر.

د: قويىدە گى جمله لرنى مناسب سۈزلىر بىلن تۈلدىرىنىڭ:

- آتەم سفردن اوتكىن كون
- مېن اوى تاپشىرىغىنى كېين بو بىرگە كېلىدىم.
- قوشلر درختىن

هـ قوييدهـگى ترتـيبـسيز يازـيلـگـن سـوـزـلـدنـ، توـغـرـى بـيرـ جـملـهـ توـزـينـگـ:
بوـگـونـ، كـېـلـدـيـلـرـ، تـانـگـدـهـ، ايـكـىـ مـهـمـاـنـ، كـىـشـىـ
وـ: قـوـيـيـدـهـ گـىـ جـملـهـ لـرـدـ تـيـنـيـشـ بـېـلـگـىـ لـرـىـ قـوـيـيـلـمـهـ گـنـ. بـېـلـگـىـ لـرـنـىـ منـاسـبـ يـېـرـلـرـگـهـ
قوـيـيـنـگـ:

- آـهـاـيـ بـېـكـتـاشـ

قوـىـ اـيـچـكـىـ وـ هـؤـكـىـزـلـرـنـىـ هـيـدـهـبـ كـېـلـ
نـېـگـهـ مـونـچـهـ سـېـكـىـنـ يـورـهـسـنـ تـېـزـرـاقـ يـورـيـبـ كـېـلسـنـگـ بـۇـلـمـهـ يـدـيـمـىـ
مـېـنـ دـوـگـانـهـلـرـىـمـ بـىـلـنـ بـىـرـگـهـ درـسـ اوـقـيـبـ اوـىـ تـاـپـشـيرـيـغـىـنـىـ بـجـرـدـىـمـ، كـېـنـ چـقـ چـقـلـشـىـبـ
صـحـبـتـ قـورـدـىـكـ

اوـىـ تـاـپـشـيرـيـغـىـ:

بېشىنچى درس

هدفلر:

- ۱- پارلمان و اوينىڭ اهمىتى حقييده معلوماتگە اپگە بۈلۈش.
- ۲- حاضرگى زمان فعلىنىنگ تعرىفىنى اورگىنىش و جمله لىردە ايشلتە آلىش.

سۈراق:

- ۱- عزيز اولكەمiz افغانستاندە نېچىتە جرگە بار و اولر قىسى جرگەلردىن عبارت؟

پارلمان

پارلمان سۈزى بير فرانسوی سۈز بۈلۈپ، گىپرىش و سۈزلش معناسىنى انگلتهدى. اوتمىشىدە مذاكرە، مباحثە و مناظرە قىلىش اوچون توزھتىلگەن مجلس لر و يىغىن لرنى پارلمان دېگەن لر. بوگونگى كوندە پارلمان دېگىنده، ملي شورا و سنا مجلسى تووشونىلەدى. افغانستاندە بو مجلس لرنى اولسى جرگە و مشرانو جرگە دېيدىلر، دېمك، پارلمان ايڭى مجلس، يىنى ملت و كىل لرى مجلسى (اولسى جرگە) و سنا مجلسى (مشرانو جرگە) دن عبارت بولەدى.

پارلمان بوگونگى دموکراتىك دولت لرنىنگ بير بۈلۈمىنى تشكييل اپتەدى. پارلمان نى اولوس اوىي هم دېيدىلر، چونكە بو يېرده ملت سىلەگن و كىل لر و اپل آرەسىدە حرمتگە سزاوار بۇلگەن

یاش اولوغلر ایش آلیب باره دیلر.

پارلمان نینگ اساسی ایشی قانونلرنی تصویب قیلیش دیر، شونینگ اوچون اونی قانون چیرووچی کوج هم دېدیلر.

پارلمان اعضالرى اېل (خلق) تمانیدن سىلنه دى. اولسى جرگە يا ملى شورا دولت نینگ عملگە آشيره دېگن ايشلرینى كوزه تىب باره دى؛ نظارت اپته دى و دولت بودجه سىنى تصویب قىلە دى. ملت و كىيل لرى نينگ سانى مملكت اهالىسى سانىگە قرهب بېلگى لنه دى. حاضرگى اولسى جرگە اعضالرى ۲۴۹ کىشى دير.

مشرانو جرگە ياكە سنا مجلسى اپسە، ملى شورا تمانیدن تصویب اېتىلگەن ايشلر و قانونلر تۈغريسيدە مشورە و مصلحت بېرە دى. مشرانو جرگە اعضالرى نينگ بىر قسمى سىلنه دى و باشقە بىر قسمى اپسە، دولت باشلىغى تمانیدن تعىين لنه دى. افغانستان سنا مجلسى نينگ اعضالرى ۱۰۲ کىشى دن عبارت دير.

اساسى توشۇنچە:

پارلمان فرانسوی سۆز بۈلۈپ، گېيرىش و سۈزلش معناسىنى انگلتە دى. پارلمان ايڭى مجلس: اولسى جرگە و مشرانو جرگە دن تشكىل تاپگەن. پارلمان نى قانون چیروچى کوج هم دېب اته يىدىلر. پارلمان نینگ اساسی ایشى قانونلرنى تصویب قیلیش و بودجه و حکومت ايشىنى نظارت اپتىش دن عبارت دير.

فعالىتلەر:

الف: درس متنىنى دقت بىلەن اوقيىنگ و قويىدەگى سۈراقىلارگە جواب بېرىنگ:

- ۱- پارلماندە نېچە مجلس بار؟
- ۲- پارلمان مجلس لرى قىسى لر دير؟
- ۳- پارلمان نينگ اساسى ايشى نىمەلردن عبارت دير؟
- ۴- پارلمان قىندهى کوج دېب اتلەدى؟
- ۵- پارلمان نى نىمە اوچون خلق اوبي دېدىلر؟
- ۶- پارلمان اعضالرى قىندهى سىلنه دى؟
- ۷- سنا مجلسى قىندهى ايش لر تۈغريسيدە مصلحت بېرە دى؟

ب: تۈرت گروپ گە بۈلەنیب، پارلمان تۈغريسىدە سۈز يورىتىنگ؛ هرگروپ دن بىر كىشى صنفداش لرىنگىز گە اۋز گروپىنگىز فكرينى ايتىپ بېرسىن.

ج: قويىدە گى يىنگى سۈزلەرنى سۈزلىك دن تاپىب، معناسىنى كتابچە لرىنگىز گە يازىنگ؛ اۇتمىش، مذاكرە، مباحثە، مناظرە

اوى تاپشىرىيغى:

گرامر قاعده‌لری:

الف: قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اوقيینگ:

۱- نيمه اوقييپسيز؟ (نيمه اوقي ياتتىز؟)

۲- قرآنكريم اوقييپمن. (قرآن كريم اوقي ياتديم.)

۳- باله‌لر مكتبه توب اوينشه ياپدى. (باله‌لر مكتبه توب اوينه شاتدى.)

۴- قوياش چيقماقده.

۵- بابر مكتب گه كېتماقدە.

۶- باله لر قىشنى اوز قىشلاقلريده اوتكزه ياپتيلر. (باله لر قىشنى اوز قىشلاقلريده اوتكزاتدىلر.)

يوقارىدە گى جمله لرده گى، اوقييپسيز، اوقييپمن، اوينشه ياپدى، چيقماقده، كېتماقدە اوتكزه ياپتيلر سۈزلىرى حاضرگى زمان فعللىرىنى انگلته‌دى.

حاضرگى زمان فعلى:

حاضرگى زمان (حال) فعلى ايش - حرکت و حالت نينگ سۈزلش پيتىدە بجريليشى و دوام اپتىشىنى بېلدىرەدى.

اورنىڭ:

- گۈزەل، دوگانه‌سى بىلن ايشلە ياپدى.

- توران، بازارگە كېتماقدە.

- اپكىنچى، قوش هيده ياپتى.

فعاليتلر:

الف: قوییده‌گی جمله‌لرنى دقت بىلن اوقيب، حاضرگى زمان فعللىرىنى كۈرسەتىنگ:

۱- مراال باققه بارماقدە.

۲- جيران خط يازەدى.

۳- سالار فوتىال اوينه‌دى.

۴- باغبان، باغ نى سوغارە ياپدى.

۵- آى نور شعر اوقيماقچى.

۶- نازلى، گل تېرمىقاقدە.

۷- دهقان، خرمن نى يىنچە ياپتى.

ب: بىرچە يانمه-يان اولتىرگن اوقدوچىلار، حاضرگى زمان فعلى بىلەن اوچ- اوچ جملە تۈزسىن لە.

ج: هەر چوکىدىن فقط بىر كىشى تورىب، تۈزگەن جملەلردىن بىرىنى اوقيب بېرسىن.

د: قويىدەگى جملەلرنى حاضرگى زمان مناسب فعللىرى بىلەن تۈلدۈرىنگ؛

بىز مكتب ، قىزىلر باغچەدە ، دەقانلر قوش ، تورسون آت ، آته م بازار

هـ: قويىدەگى ترتىب سىز جملەلرنى ترتىب گە سالىنگ:

دكانيده / ساتووچى / ماقدە / پول / سنه

يابىدى / بىلاق / قە / بارە / تورغۇن

اوى تاپشىرىيغى:

,

آلتنینچی درس

هدفلر:

- ۱- موزیم نیمه‌لیگی و اونینگ علمی و تاریخی اهمیتینی بیلیش و تاریخی‌میزگه قیزیقیش.
- ۲- کپله‌سی زمان فعلی‌نی بیلیش و متن‌لرده ایشلته آلیش.

سُوراقلر:

- ۱- موزیم‌نی کُورگن‌می‌سیز؟
- ۲- شهرینگیزدھ موزیم بارمی؟

کپلینگ، موزیم‌نی کُوره‌یلیک!

بیرکونی آته م، مېن و اوکه م باتورگە: «سیزلرنی کپله‌سی جمعه کونی موزیم گه آلیب بارهمن»، دېدیلر. بیز جوده قووانیب: «موزیم قندھی يېر؟» دېب سُوره‌دیك.
- «موزیم بیر مخصوص عمارت (بنا) بېلیب، اوندھ قدیمی و تاریخی بويوملر و نرسه‌لر سقلنھدی و نمایشگە قوییله‌دی» دېدیلر، آته‌م.
شوندھ، اوکه م: «آته جان! اولکه میزینینگ قىسى شهرلریده موزیم بار؟» دېب سُوره‌دی، آته‌م دن.

آته‌م اونگە: «کابل، هرات، مزارشريف، قندهار و ينه بیر نېچە كتھ شهрلرده موزیم بار، لېکن اولکه میزدھگى اېنگ كتھ و باي موزیم، کابل موزیمی دير» دېدیلر.
مېن و اوکه م اوته شوق بیلن جمعه کونینى كوتىب توردىك. جمعه کونی اپرته‌لب آته‌مدن: «قچان موزیم گه كېتھمیز؟» دېب سُوره‌دیم.
آته‌م مېنگە: «قىزىم، ساعت اوْن‌لرده كېتھمیز» دېدیلر.

بیز، موزیم گه بارديك. جوده كتھ و چيرايلى بنا اېکن. آته م بیز بیلن بیرگە يورىب، هر بولىمینى بىرمە- بىر بیزگە كۈرستىدیلر. او يېرده اېنگ قدیمگى خطلر، كتابلر، ايديشلر، كىيمىلر، قوراللر، اوى اسباب- انجام‌لرینى كۈردىك. بو نرسه‌لر تاش، ياغاج، تېمير، آلتين، كوموش، تېرى، قوماش (تكە) و باشقە نرسه‌لردن يىسلگەن اپدى.

موزیم‌نی تماشا قىلر اېکن میز، آته بیزگە: «موزیملر هر بير اولکه و اولوس نينگ تاریخى كۆزگۇسى و ملت‌لر بايلىگى دير. اونینگ هر بير بويومى بیزگە اوزاق تارىخدن حكايه قىلەدی،

شونینگ اوچون، اولر نسل دن - نسل گه سقلنه نیب کېله دی»: دېب معلومات بېردىلر. موزىم ده گى نرسە لر اۇلکە مىزىنینگ تورلى قوم لريگە تېگىشلى اپدى. او يېرده گى تورلى مجسمەلر، كىشىتەچىلىك بويوملىرى، قدىمگى خطالر نمونەلرى و جواهر ايشلىنگن تاقىنچاقلەر مېنگە جودە ياقتدى.

اوشه كونى بىز اوچون خاطرەلى و قووانچلى كون بۇلدى. خدا خواھلەسە، مېن موزىم حقيىدە كۈرگەن - بىلگەن لريھىنى اپسىدەلىك شكلىدە يازىب، اونى اۋقىتۇوچىم و صنفداشلىرىم گە اوقيب بېرەمن، دېب نىت قىيلدىم.

اساسى توشۇنچە:

موزىم، قدىمگى تارىخى يادگارلىكلىرنى اسرەيدىيگەن عمارت دىر. موزىم لر دە اجدادلىرىمۇزىم يىسە گەن بويوم لر، اولرنىنگ هنرمندچىلىگى و مەھارتلىرىنى كۈرە مىز. موزىم ده گى بويوم لر بىزىننڭ اوتمىش تارىخ و مدنىيەتىمىزنى ايتىب بېرەدى.

فعالىتلە:

الف - قويىدە گى سۈراقلار گە جواب بېرىنگ:

۱ - اۇلکە مىز نىنگ قىسى شەھرلر يىدە موزىم بار؟

۲ - سىز قىسى موزىم لرنى كۈرگەن سىز؟

۳ - موزىم ده سقلنەدىگەن قىندەي بويوم لرنى بىلە سىز؟

ب - سىز لردىن بىرارته نىگىز بوندىن ايلگىرى موزىم نى كۈرگەن بۈلسىنگىز، باشقەلر گە سۈزلەپ بېرىنگ!

ج - اوچ گروپ گە بۈلەننېب، موزىم نىنگ اهمىتى حقيىدە بحث لاشىنگ.

د - ھر گروپدىن بىر كىشى اوژ گروپى نىنگ فىكىر - ملاحظەلر يىنى باشقەلر گە آيتىب بېرسىن.

ح - قويىدە گى سۈزلەنلىك دن فايىدەلىنى، معنا قىلىنگ:

موزىم، كېلەسى، بويوم، قورال، كېلەجىك، تاقىنچاڭ، اپسىدەلىك، قوماش.

و - يوقارىدە گى سۈزلەنلىك اوچتەسىگە مناسب جملە تۈزىنگ!

اوى تاپشىرىيغى:

!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی سوژلرنی دقت بیلن اوقيینگ:

باره‌دی، قوچيله‌دی، كېتىه‌مиз، سقلنەدی، يازماقچى من، اوقييمن.

يوقارىدەگى فعل لرنىنگ بىرچەسى كېلەسى زمانگە تېگىشلى بۈلۈپ، اولرنىنگ بىرارتهسى هم اوتكىن زمان يا كە حاضرگى زمان فعل لرى اپمىس. بوندەى فعل لرگە «كېلەسى زمان فعلى» دېليلەدی.

كېلەسى زمان فعلى:

سوژل بىرچەسى بىتنى كېيىن بىرچەسى دىيگەن يا بىرچەسى يىدىيگەن ايش - حرکت و حالتى بىلدىرە دى: مثاللار: كېلە دى، يازە دىلر، بارماقچى، كېتىه من، كېلمە يىدى، يازمە ئىسىز، كېتمە يىمىز و باشقەلر.

فعاليتلر:

الف - قويىدەگى جملەلرده كېلەسى زمان فعلىنى بېلگىلەنگ:

١- بوگۇن صنفداشىم بىلن اوچىرىشەمن.

٢- آتەم سفردن كېلدىلر.

٣- هوا بولۇت، ياغمىرى ياغەدە.

٤- كېلسىنگ، يخشى بۇلەدە.

٥- مېن آتەم گە خط يازدىم.

ب - كېلەسى زمان فعلى بىلن ايڭى جملە توزىينگ!

ج - هرقىطاردن بىر كېشى، توزىن جملەسىنى تختە گە يازسىن.

د - قويىدەگى جملەلرده كېلەسىنى بۇش اورىن لرنى مناسب فعللار بىلن تۈلدىرىنگ:

١- اپرتە گە مهمانلر

٢- اوتكىن كونى بازاردن سودا

٣- وعدە قىلىپ

٤- سېن بوگۇن سفرگە مى؟

ح - قويىدەگى جملەلرده قىسى زمان فعللىرى بارلىگىنى آيتىپ بېرىنگ:

١- مېن مكتب گە كېتەمن، سېن هم كېتەسەن مى؟

٢- كېل، اولوغ بېككە ياردىم بېرەيلىك!

٣- كېچە، اوى تاپشىرىغىنى بىردىم، صنفده سېنگە كۈرسىتەمن.

و- قوييدهگى متندن اوتگن زمان و كېلەسى زمان فعل لرينى اجرهتىب يازىنگ: «فرصت اوْتدى، ايشلر توگە مەى قالدى. اپندى نىمە قىلە مىز؟ يخشى سى باىرنىنگ قاشى گە بارەيلىك. او ياردىم بېرماقچى اپدى. خدا خواھلەسە، ايڭىمىز ھمت قىلىسک، ايش بجرىلەدى».».

اوى تاپشىرىغى:

پېتىنچى درس

هدفلر:

- ١- حضرت عمر (رضي الله عنه) سيرتلرى حقيده معلوماتگە اپگە بۈلүش و يخشى سيرتلريدىن اورنک آليش.
- ٢- فعل نىنگ ميل لرينى اورگىشىش و جمله لرده تۈغىرى ايشلتە آليش.
- ٣- فعل نىنگ انيقلilik ميلى (اخبارى) نى اورگىشىش و تۈغىرى ايشلتە آليش.

سۈرالىر:

- ١- حضرت عمر فاروق (رضي الله عنه) اسلام نىنگ نېچىنچى خليفهسى اپدى؟
- ٢- حضرت عمر فاروق (رضي الله عنه) قىندهى بىر خليفه اپدى؟

حضرت عمر فاروق (رضي الله عنه) رعىت پورولىگى

بىر كېچە حضرت عمر فاروق (رضي الله عنه) رعىت نىنگ احوالىدىن خبر آليش مقصىدide اويدىن تىشقىرىگە چىقىدىلر. هوا ياقىمىلى و آى هر تمانگە ياروغلىك ساچىب، قرانغولىكىنى محو اپتىب تورر اپدى. عمر فاروق تېگىرەك - اطرافگە يورى اپكنلر، كۈزلىرى اوزاقدەگى بىر چادر (خيمە) گە تووشدى. اوشه تمان يورە باشله دىلر. چادر آلدىدە بىر غرىب كىشى اولتىرگەن و چادر اىچىدىن بىر عىال كىشى نىنگ آه و نالەسى اپشىتىلىرىدى.

حضرت عمر (رضي الله عنه) او كىشىدىن: «سيز كيم سىز؟» - دېب، سۈرە دىلر.

غريب: «مبن بير كۈچمنچى فقيرمن. صحرالرده يشه يمن. ياردم سۈرە گنى اميرالمؤمنين يانلىيگە كېلدىم» دېدى.

حضرت عمر (رضى الله عنه) آه و ناله نىنگ سبىنى سۈرەديلر.

فقير كۈچمنچى: «مېنینگ عيالىم بۇلەدى. اونى توغوروق دردى توتە ياتپى»، دېدى.

حضرت عمر (رضى الله عنه): «عيالىنگ يانىدە، بىرار كىشى بارمى؟» دېب، سۈرەديلر.

- «يۇق» دېدى، كۈچمنچى.

حضرت عمر فاروق (رضى الله عنه) كۈپ شاشىلينج حالدە اويلرىيگە قىتىب كېلدىلر. ام گلثوم آتلى خاتىنلىيگە: (ام گلثوم حضرت على كرم الله وجهه قىزى بۇلگن)

- الله (جل جلاله) اجر و ثوابىنى آلىشنى اىستەسىن مى؟» دېب ايتدىلر.

ام گلثوم (رضى الله عنها): «البته، اما قندەسى اجر و ثواب؟» دېب سۈرەديلر.

حضرت عمر فاروق (رضى الله عنه): «بىر غريب خاتىن نى توغوروق دردى توتىب تورىيدى، لېكىن اونىنگ آلدىدە اوننگە ياردم بېرىدىگەن ھېچ كىم يۇق» دېدىلر.

ام گلثوم: «اىستەسىنگىز حاضر سىز بىلەن بىرگە بارەمن» دېب، ايتدىلر.

اولر، بىرآز اون، ياغ و بىرتە قزانچە آلېب، كۈچمنچى كىشى نىنگ چادرى تمانگە يۈل آلدىلر. چادرگە بارگىچ، ام گلثوم خاتىن گە ياردم بېرىش و حضرت عمر (رضى الله عنه) يېمك پىشىرىشىگە كىريشىدىلر.

آره دن كۈپ اوتمەى، ام گلثوم نىنگ چادردن «اي اميرالمؤمنين، سوپۇنچى بېرىنگ!» دېگن تاواوشى اېشىتىلدى. الله تعالى بو كۈچمنچى عايىلەگە اوغىل بالە بېرىدى.

كۈچمنچى كىشى حضرت عمر (رضى الله عنه) نى تانىب: «اي اميرالمؤمنين! مېنى كېچىرىنگ. سىزنى تانىمب من. سىز اميرالمؤمنين بۇلە تورىب، ياغ، اون و قزانچە كېلىتىرىب، يېمك پىشىرىدىنگىز. حرمتلى عيالىنگىز خاتىنلار گە ياردم بېرىدى. سىزلىرگە قندەسى منتدارچىلىك بىلدىرىشنى بىلەمەيمىن. خدا سىزگە اجر - ثوابىنى بېرسىن» دېدى.

حضرت عمر (رضى الله عنه): «اي اينىم! كىيم كە الله (جل جلاله) بىنەلرى نىنگ مسؤوليتىنى اۆز ذمەسىگە آلگن، اولرنىنگ كىتە - كىچىك قىينچىلىكلىرىدىن خىردار بۇلىشى كېرەك.

مسلمانلارگە باشلىق بۇلگن كىشى اولرنىنگ قىينچىلىكلىرىدىن خىردار بۇلمىسى، دنيا و آخرتىدە ضرر كۈرىب، قيامت كونى شرمندە بۇلېب، اوياتگە قالەدى» دېب تأكىدله دىلر.

اساسی توشونچه:

حضرت عمر (رضی الله عنه) رعیت نینگ حالینی سوره‌ش اوچون اویلریدن چیقیب، بیر چادرگه باردیلر. چادرده يشه‌ياتگن کوچمنچی اپر- خاتین گه حضرت عمر و عیال لری ياردم بېردىلر.
حضرت عمر (رضی الله عنه) محتاج کىشى لردن خبر آليش كېرەكلىگىنى تأكىدله دىلر.

فعالیتلر:

- الف: متن نى دقت بىلەن اۋقىنگ. مسلمانلر باشلىغى قندهى بولىشى تۇغريسىدە سۈزىلنىڭ!
ب: حضرت عمر (رضی الله عنه) نینگ حکايەلریدن بىلسىنگىز، ايتىپ بېرىنگ!
ج: قويىدەگى سۇراقلارگە اوْتىگن زمان فعلىنى ايشلەتىپ جواب بېرىنگ:
١- بىر كېچە حضرت عمر فاروق (رضی الله عنه) نىمە اوچون اویلریدن تىشكىرىگە چىقىدىلر؟
٢- حضرت عمر (رضی الله عنه) قندهى بىر كىشىگە ياردم بېردىلر؟
٣- چادرده يشه‌ياتگن عايلە نىنگ قندهى قىينچىلىكلىرى بار اپدى؟
٤- حضرت عمر (رضی الله عنه) اویلرىگە قىتىپ كېلىپ، عيال لرىگە نىمە دېدىلر؟
٥- حضرت ام گلثوم (رضی الله عنها)، كىم اپدى؟
٦- حضرت ام گلثوم، حضرت عمر (رضی الله عنه) سۇراقلارىگە نىمە دېپ جواب بېردىلر؟
٧- حضرت ام گلثوم، حضرت عمر (رضی الله عنه) بىلەن بىرگە كوچمنچى گە نىمەلر آلىپ باردىلر؟
٨- حضرت عمر فاروق (رضی الله عنه) كوچمنچى نىنگ چادرىگە بارىپ، نىمە ايش قىلىدىلر؟
٩- حضرت ام گلثوم (رضی الله عنها) نىنگ چادردن نىمە دېگەن تاواوشلىرى اپشىتىلدى؟
١٠- كوچمنچى، حضرت عمر (رضی الله عنه) گە نىمە دېدى؟
١١- حضرت عمر (رضی الله عنه)، كوچمنچى گە نىمە دېدىلر؟
- د: قويىدەگى يىنگى لغتلەرنى معنا قىلىپ، كىمىدە تۈرتكەسىنى مناسب جملەلرده ايشلەتىنگ: رعیت، ياروغىلىك، محو، كوچمنچى، غریب، فقیر، عيال، شاشىلىنج، تېگەرەك، چادر، توغرۇق، اوغىل، اوپيات.
- ه: اۋقىتىووچىنگىز ياردىمىدە اوچتە نگىز (كوچمنچى اپرکك، حضرت عمر فاروق و ام گلثوم) نقشىنى اوپىنې، تمثىل قىلىنگ.
- و: بوحکايەنى قىسقىتىرىپ يازىنگ و هرقطاردن بىر كىشى قىسقىتىرىلگەن شىكلەنى اۋقىسىن.

اوى تاپشىرىيغى:

گرامر قاعده‌لری:

* قوییده‌گی جمله‌لرنینگ آستیگه چیزیلگن سۈزلىرىگە دقت قىلىنگ:

۱- بىر كىچە حضرت عمرفاروق (رضى الله عنه) رعيتنىنگ احوالىدىن خبر آلىش مقصدىدە اويدىن تىقىدىلەر.

۲- عمرفاروق (رضى الله عنه) تېڭەك - اطرافگە يورر اپكن لر، كۈزلى اوذاقدە گى بىر چادرگە توشدى.

۳- حضرت عمر (رضى الله عنه) يېمك پىشىريش گە كىرىشىدىلەر.

۴- ام گلثوم نىنگ چادردن: «سويونچى بېرىنگ» دېگن تاۋوشى اپشىتىلدى.

* يوقارىدە گى جمله لرده ايشلە تىلگەن: چىقىدىلەر، توشدى، كىرىشىدىلەر و اپشىتىلدى سۈزلىرى فعل نىنگ انىق ليك مىلىنى كۈرسىتە دى. فعل نىنگ مىل لرى (وجوه فعل) اوجتە: انىق ليك مىلى (وجه اخبارى) بويروق مىلى (وجه امرى)، شرط - اىستك مىلى (وجه التزامى وشرطى)

انىقلىك مىل:

ايش، حرکت يا حالت نىنگ بىرماغانىنى خبر بېرىش يا انىقلىك كىرىتىش اوچون بيان قىلىنەدەي و همه زمانلرده (اوْتىن، حاضرگى و كېلەجك) بىردىك كېلەدەي. اورنىك: مېن ايش قىلىدىم؛ او، ايش قىلە ياتى؛ سىز ايش قىلەسىز؛ بىز ايش قىلگەن اپدىك؛ اولر ايش قىلماقادە؛ سېن ايش قىلە اپدىنگ.

* قوییده‌گى سوراق جمله‌لرنى انىق مىلى گە اوْگىرىنگ:

۱- بىز اپرته گە مكتب گە بارەمېزمى؟

۲- مېن سېنگە كتابىمنى بېرگەن اپدىممى؟

۳- او، درسلىينى اوْقى ياتىمى؟

۴- سېن، درسنى اوْرگىنماقچى سىن مى؟

۵- سىز، كابلنى كۈريپ سىز مى؟

۶- اولر، حكاىيەنى تمثيل قىلە آلدىلرمى؟

قويىدەگى انيق ميلنى، سۈراڭ جملەلرنىنگ منفى حالتىگە اوڭىرىنگ:

- ١- مېن درس اۇقىب، اوخلەدىم.
- ٢- سېن يخشى اىشلر قىلماقچى اپدىنگ.
- ٣- او، سۈنگى وقتلر فوتىال اوپىنه ياتى.
- ٤- بىز هر كون وقتراق اويغانەمиз.
- ٥- سىز حسن خطىنى يخشى اورگىنە آلدىز.
- ٦- اولر بىرگەلىكىدە مشق قىلگەن لر.

اوى تاپشىرىغى:

سکیزینچی درس

هدفلر:

- 1- وطن (اولکه، یورت) نى سېویش و اونگە كۈنگۈل باغلش.
- 2- كېلەسى زمان مقصىد و گمان فعللىينى اورگىش.

سۇراقلەر:

- 1- آمو دريا نى كۈرگۈنى سىز؟ يورتىمۇزىنەنگ قىسى تىمانىدە آقەدى؟
- 2- آمو دريا نىنگ باشقە آتى نىمە؟

آمو دريا

آمو دريا، اي جوشقىن اولوغ دريا
اي عظمت دريا، اي قوتلوغ دريا
عصرلەرن بېرى تىنەمە آقەسن
چۈللەر تامان حىرت يىلن باقەسن
قوياش سېنинگ آتهنگ، دېنگىز دور آنهنگ
«ھەریرود» و «ھەلمەند» ايکى ايناغەنگ
«مېكونگ» هر كون سېنگە يوبار سلام
«ئىل» قلىيده سەقلر سېنگە احترام
سېنى «سېر دريا» بىلەدى قىرينداش
«والگا» حسابىلەيدى اوزىگە يۈلداش
يورتىم كۈز بۈلسە، سېن اوزون كىپرىيگى
تىنچلىك چېڭىر سى، دۆستلىك كۈپرىيگى
سېن شرق اولكەسىنинگ اولمس غرورى
اورتە آسىيادە حىيات تامورى

سېن پامير، هندوکش مجسم جانى
سېنده آقر ينگى تيريكليلق قانى

سېن اولوغوار تاریخچى سەن، اى دريا
اۇتمىش دن بىزگە اپلچى سەن، اى دريا

دكتور شرعى جوزجانى

اساسى تووشونچە:

آمو دريا، وطنيميزينىڭ سېر سوو، كېنگ و اپنگ اوزون دريالارىدىن بىرى. بو دريا خلقىميزيزىنىڭ اوذاق و پارلاق اۇتمىشىنى كۈرگەن و يورتىميزيزىنىڭ يىشنهشى و فراوانلىگى گە خدمت قىلگەن. بىز بو دريانىنىڭ عظمتىدىن اولكە مىز و خلقىمىز بويوك لىگىنى انگلهى آلهه مىز.

فعاليتلر:

الف- شعرنى هرقطاردن بىر اۇقۇوجى دىلمە شكلىدە اۇقىسىن.

ب- قويىدەگى سۈراقلەرگە جواب بېرىنگ:

۱- آمو دريا نىنگ آنه- آنه و ايناغەلرى بارمى؟ اولر نىنگ آيتىنىڭ!

۲- آمو دريا قىسى دريا نىنگ قرينداشى؟

۳- آمو دريا، نېگە تىنچلىك چېڭىرەسى دېب آيتىلىگەن؟

۴- نېگە آمو دريا اۇرتە آسيا نىنگ حيات تامىرى دېلىگەن؟

۵- يورتىنى اگر كۈز تصور قىلىسک، آمو دريا بوكۇز نىنگ نىمەسى دىر؟

۶- بو شعرنىڭ قىسى بىتى سىزگە كۈپرەق ياقتى؟ نىگە؟ دليلىنى آيتىنىڭ!

ج- ايڭى گروپ گە بولىنib، بىر گروپ آمو دريا نىنگ فايىدەلرى، ايكىنچى گروپ سوو نىنگ قدرى و دريالارنى قىندهى پاك اسرەش بارەسىدە اوز ارا كېنگاشىب، هر گروپدىن بىر كىشى اوز گروپى فكرينى ايتىب، بېرسىن. اوچىنچى گروپ، آيتىلىگەن فكىلرگە قوشىمچە قىلىسىن.

اوى تاپشىرىيغى:

بىلەنگ!

گرامر:

قوییده‌گی سُوزلگه دقت قیلینگ:

۱- مېن مكتب گه بارماقچى من.

۲- سېن بازارگه بارماقچى سن.

۳- سىز ايشخانه گه بارماقچى سىز.

يوقارىدەگى «بارماقچى من»، «بارماقچى سن» و «بارماقچى سىز» سُوزلرى كېلهسى زمان مقصىد فعللىرى دير. تعرىفى قويىدە گىچە:

كېلهسى زمان مقصىد فعلى:

سُوزل ب تورگن پىتىدە ايش- حرکت و حالت نىنگ بجريلىشى مقصىد قىلىپ قۇيىلەدى و اساساً «ماقچى» قوشىمچەسى بىلەن حاصل قىلینەدى.

قويىدە گى مثاللرگە دقت قىلینگ:

۱- مېن بازارگه بارمن.

۲- تۈلقون مكتب گه بارر.

۳- اوقدوچىلر سپورت ميدانى گە باررلر.

يوقارىدەگى مثاللرده «بارمن»، «بارر» و «باررلر» سُوزلرى كېلهسى زمان گمان فعللىرى دير. تعرىفى شوندەى:

كېلهسى زمان گمان فعلى:

سُوزل ب تورگن پىت دن سۈنگ ايش- حرکت نىنگ بجريلىشى يا كە بجريلىمسلىگى تخمىن قىلینەدى و اساساً «ر» قوشىمچەسى ياردىمىدە يىسەلەدى.

فعاليتلر:

الف- قويىدە گى فعللار آره سىدين كېلهسى زمان مقصىد فعلى و گمان فعلىنى اجرە تىب، يازىنگ:

ياغمىر ياغماقچى؛ ايشلر يخشى بولۇر؛ كۆزگوگە كولسىنگ كولر، يىغله سىنگ يىغلىر؛

درسيملىنى اوقيىرمن؛ آيدىن سېنى كۈرمماقچى؛ آتىلا بىلەن گىپيرماقچى من.

ب- قويىدە گى سُوزلرنى معنا قىلىپ، كېلهسى زمان فعلى بىلەن كمىدە اوچتەسىيگە جملە توزىنگ:

جۈشقىن، چۈل، دېنگىز، عظمت، حسرت، يۈلداش، قوتلۇغ، اولوغوار، كىپرىيك، اولوغ، اوتمىش، چېڭىرە، عصرلر، اېلىچى، تامور (تامىر)، تىنەمەى أقماق، باقماق

ج- شعرنینگ قىسى سطرلریده كېله سى زمان گمان فعلى بار؟ اونى تاپىپ علیحده
كتابچەنگىزگە يازىنگ!

اوى تاپشىرىيغى:

تۈقۈزۈنچى درس

هدفلر:

- تىنچلىك نى سېپىش، قىدلش و اسرەش و شونىنگدېك اۇرنى حقيىدە معلوماتىڭ اپگە بولىش.
- فعل نىنگ «بويروق مىلى» بارەسىدە معلومات تاپىپ، جملەلردى ايشلتە بىلىش.

سۈراق:

- اگر عايىلەنگىزىدە تىنچلىك بولمسە، قىندهى حىات كېچىرىشىنگىز ممكىن؟

تىنچلىك اهمىتى

دنياده بىرچە نرسە تىنچلىك (صلاح) طفيلي اوئىب اوسمەدى و رواجلەدى. تىنچلىك انسان اوچون سوو كېيىضىرور و هوا كېيىپ كېلىدىر. انسان تىنچ بولسە، آسودە يىشەشى ممكىن. اگر انسان اۋۇز تىرىيكتىنچلىكىدە تىنچ و آرام بولمسە، هېچ قىندهى ايشنى ياخشى بىرچە آلمەيدى. تىنچلىك بولمەگن جامعە دە بخت سىزلىك، تورلى كسل لىكلىر، قىين چىلىكلىر، بوزغۇن چىلىكلىر، ترتىب سىزلىكلىر، اميد سىزلىكلىر، آچلىك، قحط چىلىك، قىيمت چىلىك، اتفاق سىزلىك كېيى تورلى علت لر يوزە گە كېلە دى، عكسىنچە، تىنچلىك بولگەن يېردى ترقىيات بولە دى؛ خلق آسايشتە

یشه یدی؛ تیریک چیلیک سویه سی یو کسه له دی؛ کسل لیکلر آزه یدی؛ تعلیم- تربیه رواجلنه دی؛ ترتیب- انتظام یوزه گه کپله دی و یشش اوچون قوله شرایط یره تیله دی. انسان، طبیعتیگه کوره تینچ سیز لیکنی یاقتیرمه یدی، چونکه تینچ سیز لیک کوپ بلا و مصیبتلر گه سبب بوله دی.

بیر جامعه ده تینچ لیک برقرار بولیشی اوچون همه دن آلدین راق اوشه جامعه اعضالاری اورته سیده اینا قلیک نینگ وجود گه کپلیشی ضرور. بوندن تشریفی، بیر جامعه ده تینچ لیکنی اورنه تیلیشی حقیقتده الله (جل جلاله) دن قورقیش و او نینگ بویر و غلرینی بحریش، همده ایمان و تقوی نینگ بپلگیسی دیر. الله (جل جلاله) قرآن کریم ده، تینچ لیک، خیر و برکت الله (جل جلاله) نینگ رحمتی دیر، دبب بویوره دی. مادامی که شونده دی ابکن، بو خیرلی ایشنى حیاتیمیز ده مستحکم لش اوچون هاریمه هی- تالیمه هی، کپچه- کوندو ز تلاشیشیمیز کپره ک.

اساسی توشونچه:

هر قنده هی جامعه ده تینچ لیک بولگن تقديرده- گينه ترقیات بوله دی؛ خلق آسايشده یشه یدی؛ تیریک چیلیک سویه سی یو کسه له دی؛ همه بولیم لردہ ترتیب- انتظام اورنه تیلیب، ایشلر يخشی یولگه قویله دی و حیات اوچون قوله شرایط وجود گه کپله دی. عکس حالده بوتون ساحه لرنی مصیبت قمره ب الله دی؛ جمعیتده ترقیات و رواجلنیش تؤختب قاله دی. تینچ لیک الله (جل جلاله) نینگ رحمتی دیر، بناءً اونی اسره ش کپره ک.

فعالیتلر:

الف: درس متنینی او قینگ و قوییده گی سوراقلر گه جواب بپرینگ:

۱- اگر بیر جامعه ده تینچ لیک حکم سورسه، نیمه لر گه اپریشیش ممکن؟

۲- اگر بیر جامعه ده تینچ سیز لیک بولسه، نیمه لر یوز بپره دی؟

۳- تینچ لیکنی اورنه تیش اوچون نیمه لر قیلیش کپره ک؟

۴- قرآن کریم ده تینچ لیک حقیده نیمه دپلگن؟

ب: قوییده گی ينگی سوزلرنینگ معنالرینی سوزلیکدن تاپینگ؛ ينگی سوزلرنی ایشله تیب،

مناسب جمله لر توزینگ و توزگن جمله لرینگیز نی صنفداش لرینگیز گه او قیب بپرینگ:

تینچ لیک، اونیب- اوسیش، تیریک چیلیک، یو کسه لیش، توغری، تورلی، آلدین، آچلیک،

اینا قلیک، هارمه هی- تالمه هی، اورنتماق، انتظام، یاقتیرماق، تقوی

ج: قوييدهگى جملهلىنىنگ بۇش يېرلىينى مناسب سۈزلر بىلەن تۈلدىريپ، كتابچەلىنىڭيزگە يازىنگ:

- ١- دنياده بىرچە نرسە طفيلي و رواجلنهدى.
- ٢- بير جامعه ده بولىشى اوچون اوشه جامعه اعضاءلىرى اورتەسىدە بولىش ضرور.
- ٣- تىنچلىك بولمەگن جامعه ده ، ، تورلى يوزه گە كېلەدى.
- ٤- انسانلار طبىعتى گە كۈرە ياقتىرمەيدى.
- ٥- الله(جل جلاله) قرآن كريم ده تىنچلىك و و الله(جل جلاله) نىنگ دىر دېب بويورەدى.

د: تۈرت گروپ گە بولىنib، تىنچلىك و تىنچسىزلىك حقىدە صحبت لشىنگ. صنفداش لرىنىڭيزگە تىنچلىك فايدە لرى و تىنچسىزلىك ضررلرى تۈغريسىدە اوز فكر - ملاحظەنگىزنى ايتىپ بېرىنگ.

اوى تاپشىرىيغى:

‘
‘

گرامر:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلينگ:

۱- احمد اوی تاپشیريق لرينى بجرهدى.

۲- احمد، اوی تاپشیريق لرينىڭى بجر!

۳- احمد، اوی تاپشیريق لرينىڭى بجرمىسىن، اوينەمە!

بىرىنچى جمله‌دە ايش بجريشى دن خبر بېرىلسە، اىكىنچى جمله‌دە بجريش گە و اوچىنچى جمله دە اوينە مس لىككە بويروق بېرىلە دى. دېمک، ۲-نچى و ۳-نچى جمله لر بويروق فعللار دىر.

بويروق فعل:

بويروق فعل ايش نىنگ بجريشى يا بجرمىسى لىگىگە تاپشیريق بېرىش يا امر قىلىشنى بىلدىرەدى. بويروق فعل، اوزهك فعل نىنگ اوزىدىن يىسلگەن و بويروق فعل نىنگ بجرمىسىك حالتى اوزهك كە (مه) قوشىمچەسى قوشىلىشى دن يسەلە دى. عربچە و فارسچە دە بويروق فعل نىنگ بجريش حالتىنى (امر) و بجرمىسىك حالتىنى (نهى) دېيدىلر.

اورنىك:

امر	نهى
قىيل	قىلمە
كۈرمە	كۈر
يازمه	ياز

فعاليتلر:

الف: قوييده‌گى جمله‌لرنى بويروق فعل (امر و نهى) گە اوزگىرىينىڭ:

۱- احمد درسلرىنى اوقيدى.

۲- گۈزەل انساء يازەدى.

۳- تيمور شعرنى يادلەدى.

۴- نازلى و آيلىن مكتب گە بارماقچىلر.

۵- اپل بېك و اپلىيار فوتىال اوينە يدىلر.

ب: قوييده‌گى اوتكىن زمان فعلىنى بويروق فعلى (امر و نهى) گە اوگىرىينىڭ:

كۈردى، كۈردىلر، ايشلەدىنگ، ايشلەدىنگىز، اوخلەدى، اوخلەدىلر، چاپدىنگ، چاپدىنگىز

ج: قوييدهگى بويروق فعلرنينگ بجرمسلىك حالتى (نهى) نى يازينگ:

- ١- والييال اوينه!
- ٢- شعرنى دكلمه قيل!
- ٣- اوزينگدن كتھراقلرگە احترام قيل!
- ٤- وقتلىراق اويگە قىت!
- ٥- هر كون سپورتگە وقت اجرهت!

اوى تاپشىرىغى:

اوْنینچى درس

هدفلر:

- ۱- متل (اپتك) لردن يخشىلىك و تۈغىرىلىك نى اورگىش.
- ۲- گرامنى چوقوراق اورگىش.

سۈرالىر:

الف) قىندهى متل لرنى اېشىتىگە سىز؟

ب) سىزگە كىيم لر كۈپرەق متل آيتىپ بېرگىنلر؟

آلتين تربوز

قدىم زمانلارده بىر كىبىل دەقان نىنگ آزگىنە يېرى بار اپكىن. دەقان شو يېرده كېچە-كۇندوز تىنمهى ايشلىب، كون كۈرر اپكىن. بەھار كېلىيدى. دەقان يېرنى يخشى هىدەب، كېپىن ساي نىنگ بۇيىدە ھاردىق چىقهەرەب اۋلتىرىيىدى. شوندە اوچىب كېتىھياتىنگن بىر لك لك يېرگە يېقىلىپ توشىيىدى. دەقان قرهسە، لك لك قناتى سىنگن اپكىن.

دەقان، بېچارە لك لكىنى دراو اوبي گە آليپ بارىيىدى. او، لك لك نىنگ سىنيق قناتىنى دوالب تختەچە قۇيىپ باغلەدى و بىر قنچە وقت باقىيىدى. لك لك ساغھەيىب، اوچىب كېتىيىدى.

كۇنلر اوتىپ بىر كون دەقان چىگىت اپكىب يورسە، لك لك قويى راق اوچىب اۋتىيىدى. دەقان چىگىت اپكىش نى دواام اپتىرىيىدى. بىراق، لك لك ينه پستراق اوچىب اۋتىيىدى. شو اۋتىشىدە، اوچ دانە تربوز اوروغىنى تىشلىپ كېتىيىدى.

بىر نېچە كوندىن كېين چىگىت بىلەن برابر تربوز اوروغى ھم اوئىب چىقىيىدى. دەقان، اپكىنى گە يخشى قرهب، اونى سوغارىب بارىيىدى. شوندە قىلىپ، حاصل يىغە دىيگن پىت ھم يېتىپ كېلىيىدى. بىر كونى تربوزدىن اوچتەسى نى اوزىب، اوبي گە آليپ بارىيىدى. دەقان قوم- قرينداشلىرى و اورتاق لرىنى مەھمان قىلىيىدى. او، مەھمانلىرى اوچون تربوزلاردىن بىرینى سۈيماقچى بۈللىپ، پىچاق سىنچىيىدى، بىراق پىچاق هېچ باتمبىدى. اونى قۇيىپ، ايڭىنچى سىنى سۈيماقچى بۈللىيىدى، پىچاق باتمبىدى. اوچىنچىسى ھم شوندەى بۈللىيىدى.

شونده، برچه مهمانلر، همده دهقان نینگ اوزى هم حیران بولیب، بیرته تربوز نى يېرگە اوریب قره سەلر، ايچى تۆلە آلتىن اپمیش. قالگەن ايکييەسىنى هم يارىب كۈرسەلر، اولرنىنگ ايچى هم طلا اپمیش. دهقان خرسند بولیب، آلتىن لرنى مهمانلر بىلەن بولیب آلىيدى. مهمانلر خرسند بولیب كېتىيىدىلر. تربوزنىنگ هر بىر پلگى اونتەدن تربوز سالگەن اپكەن. شوندەرى قىلىپ، دهقان برچە آلتىن لرنى آلىپ، باي بولیب كېتىيىدى.

كمىغۇ دهقان نينگ بىر باي دهقان قوشنىسى بار اپكەن. او، بو واقعەدن خبر بولىب، آلتىن طمع سىدە دله گە بارىيىدى و بىر چىتىدە پايلىب اولتىرىيىدى. شوندە، بىر لك لكىنى كۈرىيىدى. او، سېكىن - سېكىن بارىيى، لك لكىنى كلتىك بىلەن اورىب، اياغىنى سىندىرىيىدى. بېچارە لك لك اوچالمهى قالىيىدى. باي، دراوانى توتىيى، اوبي گە آلىپ كېلىيىدى. لك لك نىنگ اياغى گە دارو و تختە چە قۇيىب باغلەدى.

باي هر كونى دله گە بارىيى، لك لكىنى كوتىيى تورىيىدى. كونلەرن بىر كون تانىش لك لك اوچىب كېلىيى، ايگى دانە اوروغ كۈركىيى، تربوز سالىيىدى. تربوز پىشىشى بىلەن، باي دهقان برچە قرينداش - دۇستلىرىنى مهمان قىلىيىدى. تربوز گە پىچاڭ اورگەن زمانى ايچىدىن كتھ-كتھ ارى (زىبور) لر چىقىب، اولتىرىگەن لرنى تله ى باشلەدى. باي، ارى لرنى هيده ماقچى بولىيىدى، اما ارى لر اونىنگ باشى، كۈزى و بىدىنى چاقييىدى. كۈپ اۇتمەمى باشى، بورنى و لبلرى شىشىب كېتىيىدى. او، ارى لردىن قاچىب، اوزىنى كتھ بىر درىا گە تاشلەپ، چۈكىب كېتىيىدى.

اساسى توشۇنچە:

حياتىدە، حلال لىك و تۈغرىلىك انسانگە شرف و راحت كېلىتىرەدى. حرام خۇرلىك و قىنغيلىك انسان نى كلفت و اويات گە قۇيىدە.

فعالىتلىر:

الف: اۇقىتتو و چىنگىز متل (اپرتىك) متنىنى اۋقى ياتىنە، انيق اېشىتىنگ و سۈراقلەرگە قىسقە جواب بېرىنگ:

- ١- اپرتىك نىنگ باش قەھرمانى كىيم؟
- ٢- اپرتىك واقعەلەرىدىن قىسى بېرىنى يىمان دېب اۇيلەيسىز؟ نېگە؟
- ٣- اپرتىك قەھرمانلىرىدىن قەمى يىرى سىزگە ياقدى؟ نېگە؟
- ٤- باي دهقان آخردە نىمە بولىدى؟
- ٥- غله موسلىك و حرص عاقبىتى نىمە اپكەن؟
- ٦- لك لكىنى كۈرگەن مىسىز؟ قىندهى قوش؟ اونىنگ حقىدە معلومات بېرىنگ!

ب: متل (اپرتک) متنیده گی يخشى ليككه عايد جمله لرنى بېلگىلب، كتابچە نگىزگە يازىنگ!

ج: هر قطاردن بيرينگىز نوبت بىلن تورىب، تىله گن جمله نگىزنى اوقيىنگ!

د: تۈرت گروپ گە بۈلەنib، متل نىنگ مضمونى حقيده بحىلشىنگ!

ه: هر گروپ دن بىر كىشى نوبت بىلن تورىب، اوز گروپىنگىز فكرىنى آيتىنگ!

اوى تاپشىرىيغى:

!

فعايلتلر:

- ۱- قوييده‌گى سۈزلىك ياردميده معنا قىلينگ:
ساى، هاردىق، اوروغ، اونماق (اونىپ)، چېت، كوتماق (كوتىپ).
- ۲- يوقاريده‌گى سۈزلىنىنگ اوچته‌سييگه مناسب جمله توزينگ.
- ۳- متل متىيدن بېش ته اوْتگن زمان فعلى نى بېلگىلب، كتابچەنگىزگە يازىنگ!
- ۴- هرقطاردن بير كىشى نوبت بىلن تورىب، كتابچەنگىزگە يازگن اوْتگن زمان فعلىنى اوْقىنگ. صنفداش لرىنگىز فكر بىلدىرسىن لر.
- ۵- قوييده‌گى ترتىب سىز جملەلرنى ترتىب گە سالىنگ:
 - يخشى قرهب / دەقان / اپكىنى / سوغاردى / گە.
 - پىچاق / بيراق / باتمبىدى / هېچ.
 - شوندە / لىكك / بير / نى / كۈريبدى.
 - باى / هيدهماقچى / ارى / بۈلۈبدى / لرنى.
 - اوْزىنى / تىلب / بير / درىيا / گە / كېتىبىدى / چۈكىب.
- ۶- قوييده‌گى جملەلرنى حاضرگى زمان فعلى گە اۇزگىرتىرينگ:
 - لىكك نى كوتىب تورىبىدى.
 - پىچاق تربوز گە باتمبىدى.
 - بهار كېلىبدى.
 - ارى لر، مەھمانلرنى تلهى باشلىدى.
 - تربوزلىنىنگ ايچى تولە آلتىن اپكىن.
- ۷- هر قطاردن بير كىشى اويدە يازىب كېلگن يىنگى اپرتىگى نى اوْقىسىن!
۸- باشقە لر دقت بىلن تىنگىلب، بير قطاردە گى لر، اپشىتتىرىلىگن اپرتىكىن سۈرەقىر سۈرەسىن لر و اىكىنچى قطاردە گىلر جواب بېرسىن لر.

اوى تاپشىرىيغى:

اون بيرينچى درس

هدفلر:

- ۱- ساغلام يشش اوچون ساغليقنى سقلش قاعدهلرينى بىلىش و رعایت قىلىش.
- ۲- ساده فعل نى اورگىش و جمله لردى ايشلتە آلىش.

سۈرالىر:

- ۱- ساغلام يشش اوچون نىمە قىلىش كېرىھكى؟
- ۲- مېوهلرنى يوومەي يېسىك، نىمە بۇلەدەي؟

ساغلىك نى سقلش

ساغلام يشش هر بىر انسانگە اپنگ كېرىھكلى نرسە سنه لەدى، شونىنگ اوچون بىرچە مىز ساغلىگىمىزنى يخشى اسرە شىمىز كېرىھك. اويمىزدىن باشلىب، شهرلىمىز، كۈى-كۈچە لرىمىز، مكتىبىمىز، اىشخانە مىز و يان-اطرافىمىزنى پاك اسرە شىمىز لازم. چىقىندىلرنى بىر چىتىگە يا اخلت سالىنە دىيگن ايدىشلرگە تىشلىش ھەر خىل مکروبلر، چىبىن و پىشە لر تاييلىشى آللەنى آللەدى. مېوهلر و كۈكتىلر، جملەدن: شفتالو، المە، زىرداڭلۇ، اوزۇم، توت، قىزىلچە (آلبالو)، گىلاس، كۈك سلطان، كاهو، مولىچە، گىندىن، گىشىز، كرم، تازە سوغان (نوش پىاز يا بىرە پىاز)، تەرە تېزەك كېلىرنى يووبىپ يېماق، بىزنى كۈپ يوقىمىلى كىسىلىكلىرىدىن امان سقلەمىدى. پاكىزەلىك و آزادەلىككە يخشى اعتبار بېرمەگەن كىشىلىرى تورلى كىسىلىكلىرىگە يۈلەقەدىلر، شونىنگ اوچون بىرچە مىز ساغلىقنى سقلش مسائلەسىگە جىدى اعتبار بېرىشىمىز كېرىھك.

اساسى توشونچه:

ساغليك و ساغلام يشش همه ميزگه كېره كلی نعمت لردن دير. ساغلام يشش اوچون يشه يديگن جايلىريميز، كىيە دىيگن كىيم لريميز و يېيە دىيگن يېمك لريميزنىڭ بىرچە سينى پاكىزه و صحى سقلە شىميىز كېرەك، اينىقسە مېوهلر و كۈكتىرنى پتاسلى يا كلورىنلى يا توزلى سوو بىلن يوويب يېماق لازم.

فعاليتلر:

- ١- قويىدەگى سۈزلەنى معنا قىلىپ، جملە لردى ايشلەتىنگ: سلامتلىك، ساغلام، اسرەماق، يوقىمىلى، چىقىندى، كۈكت، يۈلىقماق، سوغان
- ٢- قويىدەگى سۈراقلەرگە يازمە جواب بېرىنگ:
 - چىقىندىلر و اخلىتلەنى قەپىرگە تىشلىش كېرەك؟
 - ساغلىكنى سقلش قاعده لرىگە اعتبار بېرمەن كىشى لر عاقبىتى نىمە بۇلەدى؟
 - مېوه و كۈكتىرنى يېشىش دن آلدىن نىمە قىلىش كېرەك؟
- ٣- درسى جىم اوقيب، قويىدەگى جملە لرنى تۈلدىرىنگ:
 - الف- مېوهلەنى يېشىش دن آلدىن يخشى لب
 - ب- انسانلار كىسل بۇلمىسىلىكلىرى اوچون پاكىزه سقلش لرى كېرەك.
 - ج- كۈكتىرنى و بىلن يووېش لازم.
- ٤- درس نىمە حقيده حكايه قىلىشىنى توشونتىرىپ بېرىنگ!
 - ـ درسده گىيدن تىشقىرى، كىمide بېش- بېش مېوهلر و كۈكتلەر آتىنى آيتىنگ و يازىنگ!
 - ـ ايڭى گروپگە بۇلىنىپ، بىر گروپ كىسللىك قىندهى تاپىلىشى و باشقە گروپ كىسللىك آلدىنى قىندهى آلىش بارەسىدە اۋز ارا كېنگاشىپ، نتىجەنى بىحث كە قۇيىسىن لر.

اوى تاپشىرىغى:

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اوقيىنگ، تىكىگە خط چىزىلگەن سۈزلىرى دقت قىلىنگ:
مېن كتاب اوقيىدەم سېن مكتب گە بار! او يخشى ايشلماقدە
بىز اوى تاپشىرىيغىنى بىرىھەمىز سىز بو مشقنى بىرىينگ اولر فوتىال اوينەدىر
يوقارىيدەگى آستىيگە خط چىزىلگەن سۈزلىرى سادە فعللەر دىر.

سادە فعل:

فقط بىر اوزەك (ريشه) دن يىسلگەن فعل، سادە فعل دېپىلەدى.

اورنىڭ:

اوقيماق، ايشلەماق، كۈرمەق، بارماق، كېلماق، يېماق، اىچماق ...

فعالىتلر:

الف: درس نىنگ قويىدەگى سۈزلىرى نىنگ معناداش، شكلداش و قره‌مه- قوشىسىنى يازىنگ:

- 1- ساغ
- 2- يان
- 3- سنه
- 4- كۈك
- 5- سوغان

ب: «ياز» فعلينى آلتى كىشى (مېن، سېن، او، بىز، سىز، اولر) گە گردان قىلىنگ!

ج: اورنىكىدە بۇلمەگەن كمىدە آلتىتە سادە فعلنى يازىنگ!

د: هرقطاردن بىر- بىر كىشى يازگەن اىكىتىه سادە فعلينى اوقيسىن!

اوى تاپشىرىيغى:

!
گردان

اون ایکینچى درس

هدفلر:

- ۱- باگدارلىك حقيده قيسقه چە معلومات گە اپگە بۈلۈش.
- ۲- قوشمه فعل حقيده معلومات گە اپگە بۈلۈش.

سۈرالىر:

- ۱- باغde اساساً قىندهى مېوه درختلىرى بۈلەدى؟
- ۲- اپنگ يخشى باغ حقيده نىمەلر دېيە آلهسىز؟

باغدارلىك

سالارنىڭ ايّكى جريپ يېرى بار اپدى. اوئىننگ بير جريپى نى باغ توزه تماقچى بۈلدى، شونىنگ اوچون زراعت مامورلىرى نىنگ آلدىگە بارىپ، اوول دن ياردىم سۈرەدى. زراعت مامورلىرى بىر- يېرى بىلەن مصلحتلىشىپ، احمد فەھىم دېگن مامورنى سالار گە قوشىپ، اوشه يېرگە يىباردىلر. احمد فەھىم او يېرگە بارىپ، باغ اوچون بېلگى لىنگن يېرنى كۈردى. يېرنىنگ توپراغانىنى ھم كۆزدن كېچىرىدى و بو يېر، باغ گە آيلنتىرىش اوچون جودە مناسب اپكىنلىگىنى ايتدى.

احمد فهیم باغدارلیک حقیده قوییده گی معلوماتلرنى بېرىدى:
 «حاضر، باغدارلیک فقط يېرگە باغله نىب قالگان اپمىس. اپندي، تورلى اوغىتلر، يخشى سوغارىش و يخشى اوروغ دن فايدەلنىش يۈلى بىلەن هەرقىدەي يېرىنى ھەم باغ و بۇستان قىلىش يَا يخشى حاصل بېرەدىگەن اپكىن زارگە آيلنتيرىش ممكىن.
 باغدارلیک، تورلى مېوهلر و كۈكتەر خاصىتى، اپكىش و سوغارىش وقتىنى بىلىش، قندەي اسرەش و حاصلنى قندەي يىغىب، ساتتووگە تىيارلش مەھارتلىرىدىن عبارت دىر.
 اولكەمىز مېوهلرى، ھۆل و قوروق شىكلەدە تشقى اوشكەلرگە صادر اپتىلەدى. بو اپسە، اولكە نىنگ اقتصادى ترقىياتىدە كتىه اورىن توتهدى.»

احمد فهیم، گپلرینى دوام اپتىرىپ، سالارنى باغ يەرتىش گە ينه- دە قىزىقتىرىپ ايتدى:
 «اگر يېرىنگىزنى باغ گە آيلنتيرىش نى اىستەسنىگىز، يېرىنچى دن، يېرنى يخشى لب بۇشەتىپ، كېسىلرینى مىدەلب، تېكىس قىلىنگ. تاش، خشت و باشقە كېرەك سىز اوتلرنى يىغىشىتىرىپ، سۇنگەر بىر پرچە يېرنى قۇرييە گە اپتىرىپ، اونى جۇيە- جۇيە قىلىنگ، جۇيە لر كېنگ لىكى ٧٠ سانتى متر و پۇشەلرى ٥٠ سانتى متر بۇلىشى كېرەك. جۇيەلرنىنگ قىرغاغىيگە اوروغلارنى ١٠ - ١٥ سانتى متر مسافەدە و الىمە درختى تخمىنى ٥ - ١٠ سانتى متر مسافەدە اپكىنگ.
 جۇيە لرنى سوغارىپ، اپكىلگەن دان لر اوستىيگە بىرآز قۇم سېپىنگ. بو اپسە، دان لر كۈكە رىشىيگە كتىه ياردىم اپتەدى. قۇرييە دە گى نەھال يا كۈچتەرنى اساسى يېرگە اپكىنگ.»

احمد فهیم سۈزلەرلى سۇنگىدە ايتدى:
 «كۈچتەن (نەھال) لرینى اسرەش يۈللەرى:
 ١- كۈچتەردىن دايىم خىردار بۇلىپ تورىش.
 ٢- يوايى اوتلەرنى اولردىن اجرەتىش.
 ٣- DAP اوغىت (كود) دن اوروغنى اپكىش وقتىدە و يورىيا اوغىت (كود) دن اوستىرىش پىتىدە فايدەلنىش.
 ٤- كۈچتەرنى آفتلر و كسللىك لردىن اسرەش.»

سالار، احمدفهیم ایتنگن یول - بوروقلرنى كۈزگە توتىب، ايشگە باشلەدى. بىرنبىچە كوندن سۈنگ، اوروغلىر كۈركىدى. وقت اوتىشى بىلن كۈچت لر اۇنىب اوسىدى. ايکىنچى يىلدىن سۈنگ، احمدفهیم رەھنماليگى بىلن كۈچت لرگە پىوند سالدى. آرە دن تۈرتىل اوتىكچى، كۈچت لر، درختلەرگە ايلە نىب، حاصل بېرى باشلەدى. حاضر، سالار نىنگ باغى جودە چىرايلى و سېرحاصل بۈلگەن و سالار، باغى نىنگ مېوه لرىنى بازارگە ساتىب، اوندىن فايىدە آلماقدە.

اساسى توشۇنچە:

سالار بىر بىرى نى باققە ايلنتىرماقچى بۈلدى. زراعت مامورلىيدن بىرى اونگە بو ساھە دە ياردىم بېرىدى. سالار زراعت مامورى نىنگ یول - يورىغى بىلن اۆز بىرىنى جودە چىرايلى و سېرحاصل باققە ايلنتىردى و باعىدارلىكىن دن فايىدەلر كۈردى.

فعالىتلەر:

1- درس متنىنى دقت بىلن جىم اوقيب، قويىدە گى سۈراغلرگە تېزلىك بىلن جواب بىرىنگ:

* سالارنىڭ قىچە بىرى بار اپدى؟

* سالار، باغ توزەتىش اوچون كىيملىرن مىلەت سۈرەدى؟

* زراعت مامورى احمدفهیم، نىمە ايش قىلدى؟

* احمدفهیم، سالارگە نىمە دېدى؟

* اولكەمىزنىڭ ھۆل و قوروق مېوهلىرى قەيپلىرى كەنەتلىرى صادر اپتىلەدى؟

* كۈچتلەرنى اسرەش يۈللەرى حىقىدە نىمەلر دېپەالسىز؟

* سالار، احمدفهیم نىنگ كۈرسىتمەلرىنى كۈزگە توتىب، قىندەرى ايش قىلدى؟

* سالارنىڭ باغى نېچە يىلدىن سۈنگ حاصل بېرى باشلەدى؟

* سالار مېوهلىرىنى نىمە قىلدى؟

2- درس متنىدىن فايىدەلنىب، قۇرييە بارەسىدە قىسقەچە معلومات بىرىنگ!

3- قويىدە گى يىنگى لغتلىرىنىڭ معناسىنى تاپىب، مناسب جملەلرده ايشلەتىنگ كېسک، تېگىس، چىت، قۇرييە، جۈيە، بۇشە تىش، قىرغاق، سوغارىش، اوغىيت، اۇنىب اوسىش، كۈچت

اوى تاپشىرىيغى:

!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

* سالارنینگ ایکی جریب یېرى بار اپدی. اوئىننگ بىر جرييىنى باغ توزه‌تماقچى بۇلدى، شونىنگ اوچون سالار، زراعت مأمورلرى آلدىگە بارىب، اولىدن ياردىم سۈرەدى.

* زراعت مأمورى يېرى توپراگىنى كۈزدن كېچىردى.

يوقارىدەگى جمله‌لرده «بار اپدی، توزه تماقچى بۇلدى، ياردىم سۈرەدى؛ كۈزدن كېچىردى» سۈزلىر قوشمه فعل لر دىر.

قوشمه فعل (مرکب):

بىر فعل و بىر يا كۈپراق ياردەمچى يا قوشىمچەدن يىسلگەن فعل، قوشمه فعل دېيلەدى.

مثاللر: قىلە آلىش، ياردىم بېرىش، اوچىب كېتىش، يېتىب بارىش، امضاء چېكىش، آلغە بارىش

فعالىتلر:

الف- قويىدەگى بۇش جايلىرنى مناسب سۈزلىر بىلەن تۈلدىرىنگ:

* سالار نى ایکى جریب اوئىننگ باغ توزه‌تماقچى بۇلدى.

* احمدفەھىم ايشگە باشلەدى.

* اولكەمىز مېوهلرى، حالدە تشقى اولكەلرگە صادر اپتىلەدى.

بو اپسە اورىن توتەدى.

ب- متن دن ساده و قوشمه فعل لرنى بېلگى لب كۈرسەتىنگ!

ج- قويىدەگى فعللردىن ساده و قوشمه فعللرنى اجرەتىب، يازىنگ:

يازىش، آلغە بارىش، چىقىش، امضاء چېكىش، يېتىب بارىش، كۈرىش، اولتىريش، ساتىب آلىش، بېرىش، يوز بېرىش، نظرسالماق، كۈز تىكماق، ياد آلماق، اسرە ماق، ساتماق

- د- قوييده گى جدولنى تولديريينگ:
 - ۱- مينيش و يوك تاشيش اوچون ايشله تىلەدى.
 - ۲- بيرينچى انسان، ابوبالبشر.
 - ۳- ادب نينگ كۈپلىكى.
 - ۴- آرزو.
 - ۵- آق رنگ گە ايلنماق.
 - ۶- هماهنگ، اوپغۇن.
 - ۷- ياروغلىك، آى نورى يىلن ياروتىلگەنلىك.
 - ۸- دعا قىلماق.

A Persian crossword puzzle grid with 10 numbered clues and 10 words filled in. The grid consists of 10 rows and 10 columns. The words are as follows:

- 1. آن (Aan)
- 2. آن (Aan)
- 3. آن (Aan)
- 4. آن (Aan)
- 5. رم (Rom)
- 6. در (Dar)
- 7. آن (Aan)
- 8. آن (Aan)
- 9. آن (Aan)
- 10. آن (Aan)

The numbered clues are:

- ۱. آن (Aan)
- ۲. آن (Aan)
- ۳. آن (Aan)
- ۴. آن (Aan)
- ۵. رم (Rom)
- ۶. در (Dar)
- ۷. آن (Aan)
- ۸. آن (Aan)
- ۹. آن (Aan)
- ۱۰. آن (Aan)

اون اوچىنچى درس

هدفلر:

- لطفى هروى نىنگ حياتى و اىجادى حقىدە معلومات گە اېگە بولىش.
- اوئىملى (متعدى) و اوئىمىسىز (لازمى) فعللىرنى اورگىشىش، ھىمە متن لىردى اولىنى ايشلته آلىش.

سۈرەقلەر:

- لطفى هروى قىسى عصردە يىشە گن؟
- لطفى نى نىمە اوچون هروى دېيدىلر؟

لطفى هروى

لطفى هروى، بويوك شاعرلاريمىز جملە سىدين دىر. او، هجرى تۈقىزىنچى عصردە ھرات شهرى يقىنيدە گى «دە كنار» قىشلاغىدە توغىلگەن. مشهد و ھرات مدرسه لرىدە علم اورگىب، عمرىنى كۈپرەق بىلىمداڭلار، شاعرلار، ھنرمندلار بىلن اوتکىزدى.

لطفى هروى شاھرخ ميرزا، اولوغ بېك ميرزا و بايسنقر ميرزالار خدمتىدە بولىدى.

بو اولوغ انسان كېينچەلىك، سلطان حسين ميرزا بايقرا سرايى گە يۈل تاپەدى. سلطان حسين ميرزا كۆپ لطف و مرحىت بىلن اونى اوز خدمتىگە آلىب، اوننگە نهايت مەربانلىك كۈرسىتەدى. بو اتاقلى شاعر اۋزبېك و درى تىيل لرىدە شعرلر يازگەن، شونىنگ اوچون اونى ذواللسانىن شاعر دېيدىلر. شعرلارى نىنگ سوپەسى يوقارىلىكى اوچون نوايى اوننگە ملک الكلام يا سۈز سلطانى لقبى نى بېرگەن.

لطفى، مولانا عبدالرحمن جامى بىلن كۆپ يقىن دۈست بولگەن. اولر يىنگى يەرتىگەن شعرلارينى گاھىدە بىر - بىرلەرىگە اۇقىب بېر اېكىن لر.

لطفى نىنگ يلغوز توركچە دېوانى قولىمizدە موجود. اونىنگ بو توركچە دېوانى اېل اىچىدە كۆپ مشهور دىر. شاعرلارنىڭ توركى تىيلidە گى شعرلارى مثل سىز و درى تىيلidە گى شعرلەرىگە ھەم انچە شاعرلار جواب قىترە آلمە گەن.

لطفى نىنگ توركچە شعرلارى بوتون تورك لر آرە سىدە سېۋىلىب اوقىلەدى. يازگەن اثرلارى نىنگ كۆپى اوز عصرىدە گى اوروشىلدە يۇقالگەن. درى تىيلidە گى دېوانى اېسە، ھنوز گچە بىزگە انىق اېمس.

لطفی هروی توقیسان توقیز یا شده هراتده وفات ابتدی.
منه، او نینگ شعر لریدن ایکی رباعینی اورنک صفتیده کیلتیره میز:

ربيعى

سپن مسیحا دم، کونگوللر جانی سن
ای خوش اول کشور که سپن سلطانی سن

سپن ملاحت مسندي نينگ خاني سن،
حسن ملكي ديك خوش ابرamas کشوری،

سپن معانی و ظرافت کانی سـن
سپن مگر فردوس نینگ رضوانی سـن؟

سپن وفا اقليمي نينگ سلطاني سن،
دنياده سپن دېك تاپيلماس آدمي،

اساسی توشونچہ:

لطفی هروی، ملک الکلام و ذواللسانین شاعرلر جمله سیدن دیر. شاهرخ میرزا، اولوغ بېک میرزا، بايسنقر میرزا و سلطان حسین میرزا بايقرا دربارلریده يشه گن. نوايى و جامى بىلن جوده يقين مناسبت ده بۈلگن. اۆزبېك و درى تىيلریده شعرلر يازگن. اوئىنڭ توركچە دېوانى اېل ايچىدە مشھور و مثل سىز دير. درى تىيلىدە ھم جوابسىز شعرلرى بار.

فعالیت‌های:

- ۱- متنى بپش دقیقه‌ده جیم اوقيب، قوييده‌گي سوراقلرگه جواب بپرينج:

 - لطفى قهه‌پرده توغييلدي؟
 - لطفى قيسى شهرلر مدرسه‌لريده علم اورگندى؟
 - لطفى قيسى تېمورى شاهلر و شهزادهلر درباريده يشدى؟
 - نوايى، لطفى‌گه نيمه لقب بپردى؟
 - لطفى‌نى نيمه اوچون ذواللسانين شاعر دېيدىلر؟
 - لطفى‌نинг قيسى دېوانى اپل ايچىدە مشهور دير؟
 - لطفى نېچە يىل عمر كوردى و قهه‌پرده وفات اپتدى؟
 - اوقيتووچىنگىز ديكته قىلەدигەن متنى يازىنگ و تىنيش بېلگىلرىنى قۇينىڭ.
 - ھرگروپدن بير كىشى تورىب، لطفى‌نینگ رباعىلىریدن بىرته سىنى اوقيسىن. باشقەه اوقووچىلر اوينىڭ تۈغىرى و ناتۇغىرى اوقيگىنى حقيده اوز فكىلرىنى بىلدىرسىن لر.

۴- قوييده‌گى سۈزلر معناسينى سۈزلىكىن تاپىب، اوْز كتابچەنگىزگە كۈچيرىنگ، سۈنگەرە اوچ- تۈرتهسىدىن جمله توزىنگ:

مدرسه، بىليمدان، كمال، سراى، متفكر، ذواللسانين، ملك الكلام، اېل، انيق، ملاحت، مسند، مسيحا، سلطان، اقليم، معانى، ظرافت، فردوس، رضوان

۵- هرگروپ دن بىرىنگىز تورىب، يازگن جمله لرىنگىزنى باشقە اورتاق لرىنگىزگە اوقيب بېرىنگ، اولر تۈغرى و ناتۇغرى لىيگى حقيده اوْز فكىلرىنى بىلدىرسىن لر.

اوى تاپشىريغى:

!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اوقيینگ:

نور آی کتابنى اوقيیدى.

توران مكتبگه باره‌دى.

آى مېلى يوگوره‌دى.

الپ اپر بوغداينى سېيە‌دى.

تگين نهالنى اپكە‌دى.

آى سره كورسدن قىتىدى.

يوقارىدە‌گى جمله‌لرده نور آى، توران، آى مېلى، الپ اپر، تگين و آى سره‌گە؛ اوقييدى، باره‌دى، يوگوره‌دى، سېيە‌دى، اپكە‌دى و قىتىدى فعل لر دىر.

اما كورگىنىڭي زىپك، بو فعللىنىڭ بعضى يېرلىرى اپگە (فاعل) بىلن توگە‌گن و بعضى بىرلىيدە، فاعلدن تىقىرى مفعول ھم كېرەك بۇلگەن. بو ايڭى تور فعللىنى لازمى و متعدى يا اوتيمىسىز و اوتيىلى فعل دېيدىلر.

اوتيمىسىز فعل (لازمى):

فقط فاعل يا اپگە بىلن ايش، حرکت يا حالت توگە‌گن بۇلسە، اوتيمىسىز يا لازمى فعل دېيلە‌دى. بو فعللىنىڭ نشانەسى، فعلدن آلدىن (گە، دن، دە) كېلىشىكلرى نىنگ كېلىشى دىر.

اورنگ:

مكتبگە باردى، بازاردن كېلدى، شهردە يىشەيدى.

اوتيىلى فعل (متعدى):

ايش، حرکت و حالت فقط فاعل يا اپگە بىلن توگە‌مەسى، مفعول گە ھم ضرورت تاپگەن فعل، اوتيىلى يا متعدى فعل دېيلە‌دى. اوتيىلى فعل نىنگ نشانەسى فعلدن آلدىن (نى) كېلىشىگى نىنگ كېلىشى دىر.

اورنگ:

كتابنى اوقييدى، آلمەنى تېرە‌دى، خطنى يازدى. گاهىدە (نى) كېلىشىگى قۇللۇمەيدى،اما بارلىگى سبزىلە‌دى، مثال:

نور آى كتاب اوقييدى = نور آى كتاب نى اوقييدى.

تگين نهال اپكە‌دى = تگين نهال نى اپكە‌دى.

فعالیتلر:

- ۱- قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اوقيب، اوٽيملى و اوٽيمسيز فعل لرنى انيقلنگ:
تويءو، كشته نى تيکدى.
گۈزەل سىگىرنى ساغھدى.
توران اوزوم نى تېرىدە.
تمنا، اوخلەدە.
تىگىنه، توت قاقەدە.
اپلتاي آتەسييگە ياردىملىشەدە.
- ۲- تۇرت گروپگە بۈلەننib، اوٽيملى و اوٽيمسيز فعللرنى ايشله تىب، اوچ-تۇرت تە جملە
تۈزىنگ!
- ۳- هرگروپدن بىر كىشى تورىب، توزەتگەن جملەلرنى باشقەلرگە اوقيب بېرسىن.
- ۴- قوییده‌گى جملەلرنى مناسب اوٽيملى و اوٽيمسيز فعللر بىلن تۈلدىرىنگ:
آتەم بازارگە، آنەم قاونون نى،
مراال گل، اولوغ بېك اوى دن،
باغان باغ نى، اېركە درس،
- ۵- قوییده‌گى ترتىبسىز جملەلرنى ترتىب گە سالىنگ:
دى / قور / اوى / اېركىن / نى.
اىپك / كېتى / گە / كابل.
چۈلپان / يازدى / نى / حكايه / شعر / و.
تېرىدە / آچىلگەن / باغدا / ميرآى / گل / نى / لر.
مېن / دن / ساعت / هركون / بېش / اويقو / اوغانە من / ده.

اوى تاپشىرىيغى:

!

اون تۈر تىنچى درس

هدفلر:

- ۱- واکسین (اپملش) فایدەلرینى بىلىش.
- ۲- آرتتىرمە نسبتى اورگىش و جملەلردىن قوللۇش.

سۈرالىر:

- ۱- واکسین دېگىنده نىمەنى توشۇنەسىز؟
- ۲- واکسین نىنگ فایدەسى نىمەدە؟

واکسین (اپملش) فایدەلرى

واکسین (Vaccine) فرانسوی سۈز بۈلۈپ، اپملش، پىچكارى قىلىش و خال قازىش دېگەن معنالىنى انگله تەدى. واکسین قىلىش، انسانلار ساغلىقى اوچون كېرەكلى دىر. حقىقتە واکسین بۈلگەن كىشى يوقوملى كىلىك لىك دوج كېلمەي، هر دايىم ساغلام حيات كېچىرە دى. چەلاقلىق و كىچىك بالەلر كۈپرەق كىلىك كىلەنلىك چىلىنىش امكانييگە اپگە دىرلەر، شونىنگ اوچون ھەمە دن كۈپرەق اولىنى واکسین قىلدىرىش كېرەكلى دىر. قىزە موغ، چىچك، ملاريا، فلچ، كۈك يۈتل و شونگە اۆخشاش اىرىيم يوقوملى كىلىك لىننىڭ آلدىنى آلىش اوچون واکسین قىلىنەدە.

خىرييە جىعىمىھلر و دولت كىلىخانەلرى تىمانىدىن تشكىل اپتىلگەن گروپلر، بالەلرنى تورلى

کسل لیک لرگه قرشى واكسين اپته ديلر، شو باعث اوشبو ساغليك نى سقلش گروپلريگه ياردم بېرىشىمىز كېرەك. اۋز اوكتىدە سىنگىل لريمىزنى اۋز وقتىدە واكسين قىلىدىرىش اوچون كلينييك لرگه آلىب بارىشىمىز و اولرنىنگ ساغليكى اوچون محىطىمىزنى پاك اسرەشىمىز لازم.

اساسى توشونچە:

عايىله دەگى بالطرنىنگ ساغليگىنى اسرەشىمىز اوچون اولرنى اۋز وقتىدە واكسين قىلىدىرىشىمىز كېرەك. واكسين بالەلرنى تورلى يوقوملى كسل لىك لر، جملەدن: چىچك، ملاريا، قىزە موغ، كۈك يۇتلۇق و فاجىگە يۈلەقىش دن سقلب قالەدى. واكسين اپتىش اوچون تورلى موسسە و كلينيكلر اولكەمېزىنڭ هەر بىر ولايت، اولوسوال لىك، قرييە و قىشلاق لرىدە فعالىت آلىب بارەدى.

فعالىتلەر:

الف: قويىدەگى يىنگى سۈزلەرنىنگ معنالرىنى تاپىپ، جملەلرده ايشلەتىنگ:

٣- ايرىم:	٢- عملگە آشىرىش:	١- واكسين:
٤- اېملش:	٥- قوتقەزىش:	٦- ساغلام:

ب: قويىدەگى سۈراقلەرگە جواب بېرىنگ:

١- بالەلرنى قندەي قىلىپ يوقوملى كسل لىك لردىن اسرەب قالىش ممكىن؟

٢- واكسين دېگىنده نىمەنى توشونھىزىز؟

٣- واكسين اوزبېك تىلى دە نىمە دېيلەدى؟

٤- واكسين بىلن تداوى اورتەسىدە قندەي فرق بار؟

٥- واكسين قىسى كسل لىك لر آلدەنى آلدەدى؟

٦- ينه قىسى يوقوملى كسل لىك لرنى بىلەسىز؟ آتىنى آيتىنگ!

ج: درس حقيىدە گروپلرگە بۈلەننېب، سۈزلىشىنگ!

د: هەر گروپدىن بېرىنگىز تورىب، درس حقيىدە سۈزلىپ بېرىنگ!

ه: اىكىتەنگىز تورىب، درس متنى نى اوچىنگ!

ح: قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بؤش جای‌لرینى درس متنىدىن يا اوز مناسب و معنالى عبارتلرینىڭىز بىلەن تولدىرىنىڭ:

- ١- واكسىن قىلىش..... كېرەكلى دىر.
- ٢- قىزەموغ، آلدىنى آلىش اوچون واكسىن قىلىنەدەي.
- ٣- كېچىك بالەلرنى كسللىكىلردىن اىلگىرى واكسىن قىلدىرىش كېرەك.
- ٤- آتە- آنه لر يقىن كسل خانەلرگە آلىب بارىپ واكسىن قىلدىرىش لرى كېرەك.
- ٥- واكسىن سۈز بۈللىپ دېگن معنالىنى انگلتەدەي.
قوییده‌گىي جمله‌لرنى اوز كتابچەلرنىڭىزگە كۈچىرىپ يازىنگ:

 - ١- واكسىن آيرىيم كسللىكىلرنىڭ آلدىنى آلىش اوچون كېرەكلى دىر.
 - ٢- واكسىن قىزە موغ، فلچ و كۈك يۈتلە كېي يوقوملى كسللىكىلر آلدىنى آلهدى.
 - ٣- عايىلەلر، بالەلرنى قىزە موغ، كۈك يۈتلە و فلچ كسللىكلىرىگە يۈلىقىمسلىكى اوچون اوولنى واكسىن اپتىيرىش لرى كېرەك.
 - ٤- اوزىمىز و عزيزلىرىمىز ساغلىكىنى سقىش اوچون محيطىمىزنى پاكىزە اسرە شىمىز كېرەك.
 - ٥- واكسىن قىلەدىگەن كلينىك و مؤسىسەلرگە هرقىندەي ياردىم كۈرسەتىشىمىز كېرەك.

اوى تاپشىرىغى:

!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

نور آی اوکه‌سینی اوختلتدى. نور آی اوکه سینی اوختتىردى.

اپلتاي، اونى كۈپ ايشلتىدى. اپلتاي اونى كۈپ ايشلتىردى.

جيран همه‌نى كولدىردى. جيран همه نى كولدىرتىردى.

كۈرگىننېڭىز دېك، اۇنگ قطاردە‌گى جمله‌لرده ايش و حالت فاعل يا اپگە نىنگ اۋزى تمانىدىن بولگىن، اما سۇل (چپ) تماندە‌گى جمله‌لرده، فاعل يا اپگە ايشنى باشقە بىر فاعل يا اپگە آرقەلى بىرگەن. بوندە فىللەرنى آرتتىرمە نسبتلى فعال دېدىيلر.

آرتتىرمە نسبت:

بىر شخص نىنگ حركتى باشقە بىر شخص نىنگ تاثيرى نتيجه سىدە بىرىيلسە، اوشە فعل آرتتىرمە نسبتلى فعل دېلىدە.

آرتتىرمە نسبت، فعل اوزه‌گى يا نېگىزىيگە قويىدە‌گى قوشىمچە لرنى قوشىش آرقە لى يىسىله‌دە:

- «ت»: اوشتى، اپسلت

- «تىر» يا (دىر): اپتتىر، بىتتىر، قوردىر، يازدىر

- «غىز»، «كىز»، «قىز»، «كىز»: تورغىز، كېتكىز، اوتقىز، يوركىز

- «ست»: كۈرست

- «يز»: آقىز، ياتقىز

فعالىتلر:

الف - قويىدە‌گى فىللەرنى آرتتىرمە نسبتلى فعللارگە اوگىرىنگ:
ياز، اوقى، يات، تور، يبو، تكرارلە، يادلە، آل، قاج، يې

ب - قويىدە‌گى فىللەرنى آرتتىرمە نسبتلى قۇللە‌گە حالدە جملە‌گە ايشلەتىنگ:
سات، باق، ايشلتى، كېيى، كۈر

ج - قويىدە‌گى آرتتىرمە نسبتلى فىللەرنى آرتتىرمە نسبت سىز فعلگە اوگىرىنگ:

- تكرارلەتىيم، يازدىردى، چاپتىردى، قازدىردىك، اولتىر

اوى تاپشىرييغى:

اون بېشىنچى درس

هدفلر:

- ۱- تىلوизيون حقييده قىسىقە چە معلوماتىگە اپگە بۈلىش.
- ۲- انىق (معلوم فعل) نى اورگىش و جملەلردىش ايشلته آلىش.

سۇراقلار:

- ۱- اولكەمىزىدە فعالىت كۈرسىتە ياتىگە نېچە تىلوىزيوننى بىلەسىز؟
- ۲- ملى تىلوىزيون حقييده نىمەلرنى بىلەسىز؟

تىلوىزيون

تىلوىزيون سۈزى يونانچە، تىل (Tele) اوzacق و ويزيون (Vision) كۈريش سۈزلەيدن تشكىل تاپگەن بۈلۈپ، «اوzaقدن كۈريش» معناسىنى انگلهتەدى. تىلوىزيون اوزىيگە خاص بويوملەرنى بۈلۈپ، او بىلە تصویرى كۈرسە تۈولرنى تماشا قىلىش ممكىن.

تىلوىزيون ايڭى دىستگاھدن تشكىل تاپگەن.

۱- ترقەتتۈچى دىستگاھ ۲- قبول قىلووچى دىستگاھ.

۱- ترقەتتۈچى دىستگاھ تصویر و سېسىنى هوا تۈلقۇنلىيگە ترقەتىش اوچون خدمت قىلەدى.

قبول قىلەدىيگەن دىستگاھ اپسە، اختيارىمىزىدە بۈلگەن تىلوىزيونلەرنى عبارت. بو دىستگاھ ھواگە ترقلەن تصویر و تاۋوشلىنى قبول قىلىپ، كۈرسەتىش امکانىيگە اپگە دىرى.

اولکه میزده تیلویزیون بیرینچی مرتبه هجری شمسی ۱۳۵۳-نچی بیلده فعالیت کورسته باشله دی و اوشندن بویان تورلی پروگراملرنى ترقه تیب کېلماقدە، اینقسە هجری شمسی ۱۳۸۱-نچی بیلدن باشلپ دولتگە قرهشلى ملى تیلویزیون دن تشرى قىچە خصوصى تیلویزیون ترماقلرى ھم قورىلدى. بو تیلویزیون ترماقلرى يىنگىلىكلەر، علمى، فرهنگى، هنرى و دينى پروگراملرنى ترقه تیب کېلماقدە. تیلویزیون ترماقلرى اۋزى نىنگ ايجابى فعالىتلرى آرقىلى اولکە ترقىاتىگە كتھ حصە قوشىدە.

حددن كۈپرەق تیلویزیون گە قرهش انسان سلامتلىكىيگە ضرر يېتكىزەدە. كتھ لر، اينىقسە آته- آنهلر، بالەلر يىخشى اورگتووچى و تربىيەلاوچى پروگراملر و برنامەلرنى تماشا قىلىشلىرىنى توصىيە اپتىشلىرى ضرور.

اساسى توشونچە:

تیلویزیون ترقە تۈوچى و قبول قىلووچى ايڭى دستگاه دن عبارت دىر. ترقە تۈوچى دستگاه، تصویر و تاوشلرنى هواگە ترقە تە دى و قبول قىلووچى دستگاه اونى آلیب كۈرسە تە دى. افغانستان ده تیلویزیون بيرينچى مرتبه هجرى شمسى ۱۳۵۳-نچى بیلده فعالىتىگە باشلەدە.

حاضر دولتگە قرهشلى تیلویزیونىن تشرى، خصوصى تیلویزیون ترماقلرى ھم فعالىت كۈرسەتەدە.

فعالىتلە:

الف- قويىدەگى سۈراقلەرگە جواب بېرىنگ:

۱- تیلویزیون سۈزى نېچە سۈزدن تشکيل تاپگەن و اولرنىنگ معنالرى نىمە؟

۲- تیلویزیون دېگىنە نىمەنى توشونەسىز؟

۳- تیلویزیون نېچە دستگاه دن تشکيل تاپگەن و اولر قندەى وظيفەلرنى بىرەدە؟

۴- اولکە مىزدە بيرينچى مرته تیلویزیون قچان فعالىتىگە باشلەگەن؟

۵- خصوصى تیلویزیونلار قىسى بىلدن باشلپ فعالىت كۈرسە باشلەگەن؟

۶- تیلویزیونلار اولکە ترقىاتىگە قندەى حصە قوشىشى ممكىن؟

۷- آته- آنهلر، بالەلر يىخشى اورگرام و برنامەلرنى كۈريشنى توصىيە قىلەدىلر؟

۸- نېچە خصوصى تیلویزیون آتىنى بىلەسىز؟ آت توپىنگ!

۹- قىسى تیلویزیونلاردا اۋزىپك تىلىگە كۈرسە تۈولر ترقەلەدە؟ آت توپىنگ!

- ا- قىسى اۆزبېكچە كۈرسە تۈولرنى كۈرگەن سىز يَا دايىم كۈرىپ تورەسىز؟ آت توتنىڭ!
- ب- ايڭى گروپ گە بۈلەنib، تىلوىزىيون نىنگ فايىدە و ضررلىرى حقىدە بىتىشىنگ!
- ج- قويىدەگى لغتلەنинگ معناسىيىنى كتاب سۇزلىگىدىن تاپىپ، مناسب جملە لىردى
يشلەتىنگ:
- پروگرام، ترقەتىش، تۈلقۇن، ترماق، خصوصى، قرهشلى، ايجابى

اوى تاپشىرىيغى:

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرni دقت بیلن اوقيينگ:

- ۱- تيلوизيون نينگ ترقه‌ته‌ديگن دستگاه‌سى تصوير و سپسنى هواگه ترقته‌دى.
- ۲- تيلوizيون اولكه‌مizde بيرينچى مرتبه ۱۳۵۳-نچى بيلده فعاليتگه باشله‌دى.
- ۳- مبن فقط خبرلر و باله‌لر كورسە تولارىنى تيلوizيوندن كورەمن.
- ۴- آنه- آنه‌لر، باله‌لر يخشى برنامه‌لرni كوريشنى توصيه قىلادىلار.

يوقاريده‌گى جمله‌لرde ايشه‌تيلنگن ترقه‌دى، باشله‌دى، كورەمن و قىلادىلار فعل لريگه انيق معلوم فعل) دېيلەدى.

انيق فعل:

انيق يا معلوم فعل ده ايش، حرکت و حالت، ابگە (فاعل) تمانيدن بجريلەدى، يعني جمله‌ده ايش، حرکت و حالت نى قىلگن كىشى يا نرسە معلوم و انيق دير.

مثاللر:

كوردى، قىلەمن، يازماقچى

فعاليتلر:

الف- درس متنينى دقت بیلن اوقيينگ و معلوم يا انيق فعل ايشه‌تيلنگن تؤرت جمله‌نى عليحده قىلىپ يازينگ!

ب- قوييده‌گى جمله‌لرنيڭ بوش جايلىرىنى تولدىرىنىڭ:

- ۱- افغانستان ده بيرينچى بار تيلوizيون بيلده فعاليت كورسته
- ۲- تيلوizيون ايڭى دستگاهدن I - II
- ۳- افغانستاندە ۱۳۸۱- بىلدىن سونگ تيلوizيون كورسته باشله‌دى.
- ۴- حددن كۈپراق تيلوizيون ضرر يېتكىزەدى.

۵- مبن تلوizيوندن كورە كۈپراق اوقيشنى ياقتىرەمن.

ج- بير نېچە انيق جمله يازينگ و اولرده انيق فعل نى كورسەتىنگ!

د- قوييده‌گى جمله‌لردىن انيق فعللرنى عлиحده يازينگ:

* درختلر يېقىلدى

* اورمانچى، قوروق درختلرنى ارهلب يېقىتدى.

- * مېن اورماندە سېر قىلىشنى ياقتىرەمن.
- * تىلويزيون استيشنى اولكەمېزدە قورىلدى.
- * اورتاغىم تىلويزيون نىنگ مسابقه كۈرسە تۈولرىگە قىتنەشىدە.
- * بوجون اۋقىتووچىمىز يىنگى درس بېرىدى.

اوى تاپشىرىيغى:

اون آلتینچى درس

هدفلر:

- ۱- مهمان دؤستلىك حقيده معلومات گە اپگە بۇلىش.
- ۲- نا انىق (مجھول فعل) نى اورگنىش و ايشلته آلىش.

سۈراقلىر:

- ۱- مهمانلىككە بارگن سىزمى؟ سىزگە مهمانلىككە بارىش ياقەدىمى يا مهمانلىككە چقىريش؟
- ۲- اوينىڭىزگە مهمان كېلسە، قىندەي كوتىب آله سىز؟

مهمان دؤستلىك

مهماندۇستلىك، اپل - اولوسىمىزگە خاص شرقانه آداب و فضىلتىرىن بىرى سنه لەدى. مهمان نى آچىق يوز بىلەن صىميمى كوتىب آلىش، عزت - حرمت قىلىش اپلىمېزنىنگ قدىمىي عنونە لىرىدىن بىرى دىرى. اپلىمېزنىنگ عادتى گە كۈرە، مهمان كېلگەن اويدە عايىلە اعضاءلىرى بىر - بىرى بىلەن جىجال لىشمە يىدى، شاوقىن - سوران كۈترىمە يىدى، كېسە تىب كېپىرمە يىدى

و حتی که اوی اپگەسی بالەلریگە ھم قتیق گپیرمس لیککە حرکت قىلهدى. مهمان کېلەدیگەن اوینى تازەلەب ترتىبىگە سالىب قۇيىش و پاكىزە كىيم لرنى كىيش، تاتلى يېمك- اىچمكلرنى چىرايلى ايدىش - تباقلرگە تارتىش، مهمان دۈستىليك آدايدىن حسابلنهدى.

اپليميزدە مهمان و مهمان دۈستىليك حقىدە «مهمان كېلەپشىكىن، رزقى كېلەپشىكىن» ياكە «مهمان، آتهنگدن اولوغ» ياكە «مهمان، خدا نىنگ عزيزى دير» ياكە «مهمان آلدىدە موشوکنى پىش دېمە» دېگەن حكمتلى مقال لە بار.

اساسى توشونچە:

مهمان دۈستلىك اپليميزگە خاص فضىلت لەدن بىرى دير. مهماننى آچىق يوز بىلن كوتىب آلىش و اونى عزت و حرمت قىلىش، يخشى آدابدىن سەنەلەدى، شونىنگ اوچون ھم مهمان كېلگەن اويدە مهمان نىنگ اىستەگىگە قرهب ايش قىلىنەدى.

فعالىتلە:

الف- درس متنىنى جىم اوقيىنگ و قويىدەگى سۈرافىلرگە جواب بېرىنگ:

۱- مهمان دۈستىليك كىيمگە خاص فضىلت؟

۲- مهمان كېلگەنده، قندە كوتىب آللەسىز؟

۳- مهمان آلدىدە جنجال قىلىش يخشىمى يايىمان؟ دليلىنى آيتىنگ!

۴- بو درسده نېچە مقال كېلىتىرىلىگەن؟

۵- مهمان كېلسە قووانەسىزمى؟ نېگە؟

ب- قويىدەگى بۇش جايىلرنى مناسب سۈزلەر بىلن تولدىرىينگ:

۱- مهماننى كوتىب آلىش اپليميزنىنگ دير.

۲- مهمان كېلگەن لشىمەيدى.

۳- حتى کە اوی اپگەسی حرکت قىلهدى.

ج- قويىدەگى مقاللارنىڭ قالگەن قسمىنى چقان آيتىنگ و كېپىن كتابچەنگىزگە كۈچىرىپ، تولدىرىينگ.

۱- مهمان كېلەپشىكىن

۲- مهمان آته نگ دن

۳- مهمان خدا نىنگ

۴- مهمان آلدىدە موشوک نى

د- قوييده‌گى سۈزلىنى معنا و اوچتەسىنى جملەلرگە استعمال قىلىنگ:
شرقانە، آچيق يوز، صمييمى، كوتىب آلىش، شاوقين - سوران، كېستماق، حكمتلى،
موشوك، رزق

اوى تاپشىرىيغى:

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

اپشیک آچیلدی، کیر بولگن کیم لر یوویله دی؛ اوی تاپشیریقلری بجريلدی؛ کتاب آليندی؛ ايش قیلیندی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده ايش و حرکت نینگ بجروروچیسی انيق اپمس. بونده‌ی فعلرنی نالنيق یا مجھول فعل دېيدیلر.

نانیق (مجھول) فعل:

بو فعل ده ايش - حرکت نینگ کیم تامانیدن بجريلگنی نالنيق بوله دی. یعنی فاعل معلوم اپمس. بو فعلر، اوژه ک فعلگه (یل) و (ین) قوشیمچه سی قوشیلیشی بیلن یسه‌له‌دی. مثال:

قیل (اوژه ک) + ین (نانیق فعل قوشیمچه سی) + (دی اوتنگن زمان فعلی قوشیمچه سی) = قیلیندی؛ آچ + یل + ه + دی = آچیله‌دی.

فعالیتلر:

الف - صنفده اوز ارا گپ‌لشیب، نالنيق (مجھول) فعلنی ایشله‌تینگ.

ب - قوییده‌گی انيق فعلرنی اورنککه قرهب نالنيق (مجھول) فعلرگه اوگیرینگ:

اورنگ:

مېن مهمانگه آش آليب بارديم. (انيق فعل) مهمانگه آش آليب باريلدی. نالنيق (فعل)
۱- اوكتم درس اوقيىدى. ۲- آنهم، مهمانگه آش پىشىردى. ۳- او صنفده، فعليتلرنى بجره دى. ۴- يازده تعطيل گه كېتى دى. ۵- باغان كۈكلەم ده باغ لرگە گل لر اېكە دى.
۶- كتابخانه دن كتابلرنى آليب اوقييمىز. ۷- سپوينچ آنه سىگە ساوغە بېرە دى. ۸- او كەم مشق يازدى. ۹- اورتاغىم يازىش اوچون مېندىن قلم سۈرە دى.

اوی تاپشیرىغى:

اون یېتىنچى درس

هدفلر:

- ۱- بابر و بابرباغى حقىدە معلومات گە اپگە بولىش.
- ۲- ياردىچى فعللىنى اورغىنib، سۈز و يازوو ده توزوك ايشلته آلىش.

سۈراقلر:

- ۱- بابر حقىدە نىمەلرنى بىلەسىز؟
- ۲- بابر باغى قەپرەدە جايىشىڭ؟

بابر باغى

افغانستان، اورتە آسيا، هند و پاکستان امپراتورى ظھيرالدین محمد بابر، اميرتىمور كۈرگان نىنگ نىبىرەلرىدىن بىرى دىر. او، هجرى تۈقۈزۈنچى عصردە كابل ده پادشاهلىك قىلگەن. بابر امپراتورلىك، شاهلىك، شاعرلىك و يازوچىلىك دن تىقىرى گۈزەللىككە شىدا، كۈنگلى يومشاق، هنرى دىد اپگەسى و جودە سىنجكاو امپراتور بولگەن.

بابر اوز امپراتورلىگى دورىدە كۆپ چىرايلى باغرلار، سۈلىيم تفريحگاھلەر و حشمتلى قصرلر قورگەن.

مثال اوچون، او يلغوز كابل ده اونلوب ينگي باغ لر يره تدى. آهوخانه باغي، اورته باغ، باع
كلان، چهار باغ، دلکشا باغي، صورت خانه باغي، خلوت باغي، مهتاب باغي، بنفسه باغي، جلو
خانه باغي، استالف باغيني تيكيلش و آبادان قيليش و باشقه لر انه شولر جمله سيدن دير.
ننگ هارده «صفا» و «وفا» باغلرينى قوردى. پروان ولايتىدە «خواجه سياران» بولاغيني
قيته قوردى. قندھار ولايتى ده تاغ بغرىدە «چەھل زينه» نى توزه تدى.

«بابر باغي» هجرى تۈقىزىنچى عصردە اونينگ كابل نينگ گذرگاه منطقەسى شرقىدە گى
شىرى دروازە تاغى اپتە گىدە خوش منظرە يېرده بىرپا اپتىلىدى. باققە تورلى مېوهلى و مېوه سىز
درختلر، گل لر و گل بوته لر اپكىلىدى. باغانىنگ اورتە سيدن كتە بىر ارىغۇ اوتتكىزىلىدى و قويىراغىدە
بىر حوض يىلدى.

بابر باغي اون يېتى قتلەم دن عبارت بۈلۈپ، بابر مقبرەسى اون آلتىنچى قتلەم ده جايلىشىگەن. اون
بېشىنچى قتلەم ده اپسە، بىر مرمۇر مسجد قورىلىگەن.

بو گۆزەل باققە كابل خلقى كۈكلەم، ياز و كوز فصل لريدە هاردىق چيقەرىش و دم آليس
اوچون باره دىلر. بوباغ، كابل نىنگ اپنگ چىرايلى باغلرىدىن حسابلىنى دى. حاضر بو باغ كابل نىنگ
اپنگ گۆزەل و حتى كە يىگانه (بىرە گەدى) سىرگاھ لرىدىن دير.

بابر هندوستاندە وفات اپتىگەن دن سۈنگ، آگرە شەھرىدە گى زرافشان باغيگە دفن اپتىلىدى،
اما اونىنگ وصىتى بۈيىچە، كېيىچە لىك جىسىنى كابل گە كېلىتىرىپ، بوگونگى بابر باغيگە
كۈمىدىلر.

اساسى توشۇنچە:

ظھيرالدن محمد بابر امير تېمور كۈرگان نىنگ نېيرەلر يدىن بۈلۈپ، هجرى تۈقىزىنچى عصردە¹
افغانستان، هند، پاکستان و اورتە آسيادە امپراتورلىك قوردى. امپراتورلىگى دورىدە كۈپىگىنە
باغل يره تدى. بابر باغي، كابل دە گى انه شو باغل جمله سيدن دير. بابر باغي شىرى دروازە تاغى
نинگ بغرىدە جايلىشىگەن. بابر باغي، كابل لىك لر و پايتخت مەمان لرى اوچون اپنگ سۈلىيم
دم آليس مکانى سنه لەدى.

فعاليتلىر:

الف: درس متنىنى قونت بىلەن بېش دقىقەدە جىم اوقيىنگ و قويىدە گى سۈرافقىلار گە جواب
بېرىنگ:

- ۱- بابر قىسى عصردە يىشە گەن؟
- ۲- بابر كىيم نىنگ نېيرەسى دير؟
- ۳- بابر قندەي بىر امپراتور بۈلگەن؟

- ۴- با بر قیسی مملکت لرده امپراتورلیک قیلگن؟
- ۵- با بر کابل ده قیسی با غلنی یره تگن؟
- ۶- چهل زینه نی کیم، قهی پرده تو زه تگن؟
- ۷- با بر لغمان ده قیسی با غلنی یره تگن؟
- ۸- با بر باغی نېچه قتلدم دن عبارت؟
- ۹- با بر مقبره سی قهی پرده جایلشگن؟
- ۱۰- با بر جسدینی قهی پردن کابل گه کېلتیریب، دفن اپتدیلر؟
- ب- قوییده گی ينگى سۈزلىكىن تايىب، معنالرىنى كتابچەلر يىنگىز گە يازىنگ:
- كۈرگان، امپراتور، گۈزه لىك، تفرىحگاھ، دلكشا، اريخ، قتلەم، هاردىق.
- ج- يوقارىدە گى ينگى سۈزلىدەن كەمىدە ايڭى جملە تو زىنگ!
- د- با بر باغىنى اوز كۈزى بىلەن ياخلىقىزىون و فلم دن كۈرگەن لە نوبت بىلەن تو رىب، صنفاداشلىرىگە معلومات بېرسىن. باشقەلر سۈراق بېرىب، فعال قىتنىسىن لە.

اوى تاپشىرىيغى:

گرامر قاعده‌لری:

- ۱- او، بابر باغینى كۈريپ چىقىدى.
- ۲- بابر، اۆزبېكچە شعرلر يازىپ قالدىرگن.
- ۳- بابر آسياده امپراتورلىك قورىپ آلدى.

يوقارىدە گى جمله لرده گى چىقىدى، قالدىرگن و آلدى سۈزلەرى ياردەمچى يا كەمكچى فعللار دىر و كۈريپ، يازىپ، قورىپ فعللارى معناسىنى تۈلدۈرۈش گە ياردەم بېرەدىلر.

ياردمچى فعل لر:

پېتكچى يا اساسى فعلگە تۈرلى معنالار بېرەدى و اساسى فعلدن كېيىن كېلەدى و اونىنگ بېلگىسى اساسى فعل بىلەن (ب، ه، يب) قۇشىمچەلرلى نىنگ كېلىشى دىر.

مثال:

اۋقىب تورماق، اۋقىب بېرماق، اۋقىب بۈلماق، قرهب تورىش، كۈرە آلىش، سىنباپرىش، سىنباپ كۈريش، سېۋىپ قالماق، سېۋىنېپ يورىش يوقارىدە گى فعل لرده، اۋقىب، قرهب، كۈرە، سىنباپ، سېۋىپ، سېۋىنېپ سۈزلەرى پېتكچى فعل و تورماق، بېرماق، بۈلماق، تورىش، آلىش، بىرىش، كۈريش، قالماق، يورىش سۈزلەرى ياردەمچى يا كەمكچى فعل لر دىر.

فعالىتلر:

الف: قويىدە گى جمله لرنى دقت بىلەن اۋقىنگ و ياردەمچى فعللارنىنگ آستىگە خط چىزىنگ:
يۈلداش، پادەنى هيدهب كېلدى. خديجە، نان پىشىرىپ آلدى. آنەم كېيمىلرنى يووېب قۇيدى. آتەم نماز اۋقىب بۈلدى. اوکەم درسلىرىنى تىكار اپتە باشلەدى، مېن تلوىزىيون تاماشا قىيلە باشلەدىم. سينگلىيم، راديونى اپشىتىپ تورىيدى.

ب: تۈرەت گروپ گە بۈلەنېپ، كەمكچى فعل لر بىلەن ايڭى - اوج جملە تۈزىنگ!
ج: تۈزگەن جملە لرینگىزنى باشقە صنفداش لرینگىزگە اۋقىب بېرىنگ!
د: قويىدە گى جملە لرنى اورىنلى سۈزلەر بىلەن تۈلدۈرۈنگ:
دەقان نى هيدهيدى. آنەم نى ساغدى. اكەم نى كېلتىردى.
سېنگلىيم قىتىدى.

هـ: تۈلدىرگـن جمله لىينگىزگـه ياردىمچى فعل لـر قۇشىب يازىنـگ و باشقـه لـرگـه نوبـت بـىلـن اوـقـىب بـېرىـنـگ!

و: قويىدـهـگـى ترتـيـب سـىـز جـمـلـهـلـنـى تـرـتـيـبـگـه سـالـىـنـگ:

ـ1ـ كتاب / بـىـك / اـولـوـغ / نـى / اوـقـىـب / كـوـرـدـى.

ـ2ـ نـى / آـىـ نـور / باـشـلـهـدـى / يـازـه / اوـىـ تـاـپـشـىـرـيـغـى.

ـ3ـ چـرـاغ / اوـتـكـىـر / نـى / يـاقـىـب / قـوـيـىـدـى.

اوـىـ تـاـپـشـىـرـيـغـى:

اون سکيزينجي درس

هدفلر:

- 1- لطيفه نينگ خصوصيتىنى بىلىش و لطيفه ايتىش قابليتى گە اپگە بولىش.
- 2- گرامرنى چوقورراق اورگىشى.

سۈرەق:

1- بىرار وقت بىرار آيتىلگەن گىچى كولگەن مىسىز؟ شو حقدە سۈزلە بېرىنگ!

لطيفه

لطيفه دېيلگىنده كولگو اوچون آيتىلگەن يا يازىلگەن كىچىك ادبى پارچە توشۇنيلەدى. لطيفه نى «فكاھى» و «كولگولى سۈز» ھم دېيدىلر.

لطيفه نينگ مهم خصوصيتى كولگى دىر. شو بىلن بىرگە لطيفه، عبرت آلىش اوچون ھم آيتىلەدى. لطيفه ايتىش، كىشى دن خاص مهارت و استعداد تىلەيدى.

بىرىنچى لطيفه

بىر كېچە، ايڭىتىه اوغرى افندى نىنگ اوويىگە توشىب، اونىنگ اوينى تله ماقچى بولىيدى. افندى خاتىنى بىلن اويدە اوخلب ياتگەن اپكەن. بىر پىت افندى نىنگ خاتىنى اويعانىب قره سە، اوغرىلىر اوينى تىتكىلب، اخترە ياتگەن اپمىش. شوندە افندى نى اويعاتىب:

- «آى افندى! تورىنگ، اوبييمىزگە اوغرى توشىبىدى. ھمە نرسە لرنى تىتكىلە ياپتى؛
بار- يۈقىمىزنى آلىب كېتماقچى، چاغى!» دېبدى.
افندى اپسە خاتىنى گە:

- «آى خاتىن! قىندهى سادە سن. اوبييمىز دە نىمە ھم بار اپدى؟ بىز كوندوز كونى هېچ نرسە تاپالمه گەن اويدىن، اولر كېچەسى نىمە ھم تاپردى؟ بې ملال اوخلە ئى بېرىنىڭ-چى؟!» دېبى.
جواب قىتىرىبىدى.

ايڭىنچى لطيفه

سيچقان لر بىر غله موس موشوك نىنگ قۇلۇدىن جودە قىينەلىبىدىلر؛ چون كە موشوك ھر كونى بىرته- ايڭىتىه سىچقان نى توتىب بېرى اپكەن.

آخرى سىچقان لر بو عذابدىن قوتىلىش اوچون كېنگاشىبىدىلر. كېنگاشىدە سىچقان لر:

«موشوك نينگ كېلىشىدىن خىردار بولىش اوچون اونىنىڭ بۇيىنى گە بىر قۇنغىراق تاقىب قۇيىشىمىز كېرەك» دېگن قرارنى چىقىرىدىلەر. شوندە بىر سىچقانچە:

«فيصلەلرینگىز جودە ھم يخشى، بىراق قۇنغىراقنى موشوك نىنگ بۇيىنىگە تاقەدىيگن باتىر بارمى، اۆزى؟» - دېب، سۈرەبىدى.

اساسى توشۇنچە:

لطيفە، كوليش و عبرت آلىش اوچون ايتىلەدىيگن ادبى پرچە دىر. بىرينىچى لطيفەدە افندى نىنگ كەم بىللىكى و اۇغرى نىنگ بىھودە حرکەت و اورىنىشى كۈرسە تىلگەن بۇلسە، اىكىنچى لطيفەدە عملگە آشىرىلىشى قىين يا كە ناممكىن بۇلگەن تصميم عكس اپتىرىيلگەن.

فعالىتلەر:

- ۱- درس متنىنى بېش دقىقەدە دقت بىلەن جىم گىنە اۋقىنگ!
- ۲- لطيفەنинگ اپنگ مهم بېلگى سىنى ايتىنگ!
- ۳- لطيفەنинگ اساسى مضمونى نىمەدەن عبارت بۇلەدى?
- ۴- اىكىنچى لطيفەدە قىندهى مهم مطلب كۈزدە توپىلگەن?
- ۵- بىرينىچى لطيفە مضمونىنى صنفداشلىرىنگىز گە ايتىب بېرىنگ!
- ۶- هرقىطاردن بىر كىشى تورىب، بىر لطيفە ايتىب بېرسىن. لطيفە مضمونى حقيده نوبت بىلەن فكر بىلدىرىنگ.

اوى تاپشىرىيغى:

نەن.

مشق:

- ۱- درس متنینى اوقيىنگ و كېلەسى زمان فعلىنى بېلگىلىپ كۈرسەتىنگ!
- ۲- درس متنىدىن اوتكىن زمان فعلىنىنگ آستى گە چىزىق چىزىنگ.
- ۳- هرقطاردن بىر- بىركىشى نوبت بىلەن تختە گە بارىپ، بېلگىلىنگ زمانلرنى يازىنگ!
- ۴- يازىلگەن فعل زمانلرىنىنگ تۇغرى ياكە ناتۇغىرىلىكى حقيىدە فكىر بىلدىرىنگ!
- ۵- سۈزلىك دن فايدەلىپ، قويىدە گى سۈزلەننەنگ معناسىنى تاپىنگ:
پىت، چاغ، بېملال، كېنگاش، غله موس.
- ۶- يوقارىدە گى سۈزلەننەنگ كەمىدە ايڭىتىھىسىگە جملە توزىنگ. جملە دە كېلەسى و اوتكىن زمان فعل لرىنى ايشلەتىنگ!
- ۷- قويىدە گى جملە لىردا گى بۇشلىق لرنى مناسب سۈزلەننەن تۈلدىرىنگ:
 - سىز، بىز گە بىرار ايتىنگ، بىز كولەيلىك!
 - مېن گە لطيفە ھم ياقەدى.
 - لطيفە دېگىنده پرچە توشۇنيلەدى.
 - لطيفە لىردى آلىش ھم ممكىن.
 - لطيفە ايتىشىدە عىلەجىدە و كېرەك.
- ۸- صىنفاداش لر ايڭى گروه گە بۇلىنىپ، لطيفە ايتىشىدە بېللشىن لر.

اوى تاپشىرىيغى:

اون تۈقىزىنچى درس

هدفلر:

- داو يوره كلىك نى وطن و اولوس اوچون اورگىش.
- صفتنى بىلىش و جملەلرده ايشلته آلىش.

ددىل لىك

ددىل لىك، اېنگ يخشى فضىلت دىر. ددىل كىشى، داو يوره ك، قۇرقۇونى بىلمەيدىگەن، جسارلى و غيرتلى بۈلەدى. جسمانى و معنوى جهت دن تېتىك، يوره كلى و بىرم كىشىلەر، ددىل انسانلار دىرلەر. آته - بابالرىمېز اولكە اپركىن لىگى و اولوس تىنج لىگى يۈلەدە ددىل كورەشىب، اوزلەيدىن اوچمس اىز قالدىرگەن لر. بىز ھم وطن و تىنج لىك اوچون ددىل بۈلەشىمېز ضرور دىر.

فعالىتلەر:

- الف - قويىدەگى مقال لرنى اوقيىنگ و معناسىنىنى ايتىب بېرىنگ:
- ددىل دؤست، داو ده قالدىرمس.
 - ددىل لىك دردگە دوا، دنگىسىلەك باش گە بلا.
- ب - قويىدەگى سۈرەقلەرگە كتاب گە قره مىدىن جواب بېرىنگ:
- ددىل لىك قندەمى فضىلت؟
 - وطن و تىنجلىك اوچون قندەمى بۈلەشىمېز ضرور دىر؟
 - قندەمى انسانلارنى ددىل دېيە آللەمېز؟
 - ددىل كىشى قندەمى كىشى بۈلەدى؟

ـ بابالرىمېز قندەمى يۈل بىلەن اوزلەيدىن تارىخىدە اىز قالدىردىرلە?

ـ هر ايکى چوکىدە آلدىن-كېين اولتىرگەنلەر بىر گروپ بۈلەپ، يخشى انسانلار فضىلىتلىرىنى تاپالگان لريچە يازسىن لر.

ـ هر گروپدىن بىر اوقدۇچى تورىب، ايکى فضىلتىنى آيتىسىن. باشقە گروپلەر ايتىلگەن فضىلىتلەرنى تىكار قىلىمىسىن، يىنگى ايکى فضىلتىنى قوشىب، وقتىگە قرهب، دوام اپتىرسىنلە.

اوى تاپشىرىيغى:

گرامر:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

- ۱- بوگون هوا ایسیق.
- ۲- باتور، ینگی کییم کیبیدی.
- ۳- یاش بیگیت لر، یم- یشیل دله لرگه سیاحت‌گه چیقدیلر.
- ۴- دریا دن تینیق سوو آقیب کپله‌دی.
- ۵- قرا بولوتلر، پارلاق قویاش یوزینی قاپل بآلدی.

یوقاریده‌گی جمله لرده: (ایسیق، ینگی، یاش، یم- یشیل، تینیق، قرا، پارلاق) سوژلری (ها، کییم، بیگیت، دله، سوو، بولوت، قویاش) نینگ صفتی یا حالتی یا قنده‌ی لیگینی کوئرسنه‌دی.

صفت:

کیشی یا نرسه‌نینگ بیلگیسی، حالتی و قنده‌ی لیگینی بیلديروچی سوژگه، صفت دیبله‌دی. صفت، (قنده‌ی؟) سوژاغیگه جواب بوله‌دی. مثلاً: قنده‌ی آلمه؟ قیزیل آلمه، قنده‌ی سوو؟ تینیق سوو، قنده‌ی باله؟ عقللی باله . . . آنه‌لر سوژی: یخشی، یخشی گه یانداشر، یمان، یؤلدن اده‌شر.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی متن دن صفتلرني بیلگی لنگ و اولرگه اوخشنن صفتلرني یازینگ! اپرگش نینگ باباسی ددیل کیشی. او یورت سبور انسان دیر. نبیره‌سی اپرگش نی افزیدیک ددیل و جسارتلی بولیشینی ایسته‌یدی. ددیل باله‌لر یخشی، آدابلی، زیرک و خوش معامله بوله‌دیلر؛ کته‌لرنی حرمت قیلیب، کېچیک لرگه یاردم بپره‌دیلر.

۲: بیلگی لنگن آتلرگه، صفت تابیب یازینگ:

قیز	باغ	کتاب
<hr/> <hr/> <hr/>	<hr/> <hr/> <hr/>	<hr/> <hr/> <hr/>

۳- آق، قاره، عقللی، اچیق، اوزون و کېنگ سوژلری قیسی سوژ تور کومیگه کپره‌دی؟ او بشو سوژلر اساسیده اوچ جمله یازینگ!

۴: قوییده‌گی بوش جای‌لرنی توغری صفتلر بیلن تؤلديريینگ:

شیبان _____ اوچووچی. او، هر کون ابرته لب _____ هواده سبورت
قیله‌دی. صنف‌ده صنفاداش‌لری بیلن _____ گپیره‌دی. اونی همه
باله دېیدیلر.

۵- قوییده‌گی جمله‌لردن، صفتلرنی اجره‌تیب، کتابچه‌نگیزگه يازینگ!
او، بير كونى اوقيتىوچى سيدن: يخشى انسان نينگ بېلگى لرى نيمه دن بىلينه دى دېب،
سۈرە بدى. اوقيتىوچى سى اونگە: يخشى انسان خوش خلق، آداب لى، و عقل لى بۇله دى؛
همه گە ياردم قىلە دى؛ همه بىلن ايليق مناسبتده بۇله دى؛ همه گە يخشىلىك ايسته يدى و
هرقندەي يمان ايشدن اوزىنى آلىب قاچەدى، دېب جواب بېرىيدى.

۶- هر صفت نينگ تۈغريسىدە، قرمە- قىشى صفتىنى يازىب، اوقيب بېرىنگ!

اوى تاپشىرىيغى:

•

بیگرمه‌نچی درس

هدفلر:

- «کورهش» اهمیتی و فایده‌لرینی بیلیش و سپورت گه قیزیقیش.
- صفت درجه‌لرینی بیلیش و جمله‌لرده ایشله آلیش.

سُوراقلر:

- کورهش قنده‌ی سپورت اویینی؟
- بیرار پیت کورهش تو تگن می‌سیز؟

کورهش

کورهش اپنگ قدیمگی سپورت تورلریدن سنه له دی. اوzac اوتمیشلرده انسانلر ياولرگه قرشى کوره شیش اوچون اوزلرینی ساغلام و کوچلى قیلیش گه اینتیلیگن لر و ياولرینی بینگمامق اوچون کېرەكلى مهارتلىنى اېگللەگن لر.

بو آینیقسە، قبیله و گروھلر آرەسیدە گى رقابت‌لر، همدە تن‌مە- تن بېلله‌شۇوولرده قول كېلگن. انه شو ضرورتگە کوره، آدملر اۋز ارا بېلله‌شىب، جىماً كوچلى بۈلۈش گه اینتیلیب كېلگن لر. زمان اوتيشى بىلەن بو نرسە حيات نىنگ جودە كېرەكلى و مەمە فعالىتى گە آيلندى. انسان لر، ساغلام اوسيش اوچون کورهش توتىش نى بالە ليك و ياشلىك دن مشق اپته باشلە دىلر. جىنگچى لر اپسە، كوچلىراق و تېتىكراق بۈلۈش اوچون «کورهش» دن فایدەلندىلر. استە- سېكىن «کورهش» عادى انسانلار اوچون ھم سېويملى سپورت گە آيلندى. اوزبېك داستانلىيە «الپامىش»، «گۇر اوغلى» و «عوض خان» كېيى مشهور پەلوا انلار و قەرمانلار آتلارى كېلىرىيەلگەن.

کورهش تورلى اولكەلر و خلقىرده تورلى يوسىنلر بىلەن اجرا اپتىلەدى. کورهش اوزبېكلىرنىنگ اپنگ سېويملى ملى سپورتلىریدن بىرى دىر.

بوگون «کورهش» خلق ارا اوپىن لر قطارىدين رسمًا اوپىن لەن. اوئىننگ خلق ارا فدراسىونىڭ حاضرگچە دىيانىنگ بېش قطعە سىدين (٥٠) گە يقين اولكە رسمًا عضو بولگن و ھەر بىل بۇ اولكە لر سانى كۆپە يماقدە. اوئىننگ خلق ارا آتى ھم اوزبېكچە «کورهش» دىر. بېلله شۇو (مسابقه) لرده اپسە، «غىراملىك»، «چىل»، «کورهش چىانى» كېيى سۈزلەر رسمًا پەلوانلار و حكمىلر تىمانىدىن ايشلەتىلەدى.

«کورهش» کوپینچه تون و بیلن اجرا اپتیله‌دی. عزیز اولکه‌میز افغانستان ده، «کورهش» اوینی کوپراق نوروز بیره‌می، ملی و رسمی جشنلر، تؤی و قووانچلی کونلرده اجرا اپتیله‌دی.

اساسی تووشونچه:

«کورهش» قدیمگی سپورت تورلریدن دیر. کورهش اوزبیک لرنینگ ملی اوین لریدن سنه له دی. کورهش، انسانلرنینگ کوچلی، ساغلام و تېتیک بولیب اوسيش لريگه ياردم بېره‌دی. بو سپورت کوپینچه بيره‌ملر، جشنلر، تؤيلر، همده ملی و خلق ارا المپیک لر كېيى رسمی مسابقه‌لرده اجرا اپتیله‌دی.

فعاليتلر:

الف: درس متنينى بېش دقيقه ده جيم اوقينج!

ب: قوييده‌گى سۈراقلرگە قيسقە و چقان جواب بېرىنگ:

۱- کورهش كيم لرنينگ اوینى سنه‌له‌دی؟

۲- آدملر قدىمدن نېگە کورهش گە قىزىقىن لر؟

۳- کورهشىدە نېچە کورهشچى قىته‌شىدە؟

۴- کورهش خلق ارا فدراسيونى گە نېچە مملكت عضو دير؟

۵- کورهش اوینى قچان اجرا اپتیله‌دی؟

۶- اوزبىك داستانلىرى قەرمانلریدن آت توئىنگ!

ج: هرقطاردن بير كىشى نوبت بىلن تورىب، کورهش فايدەلرى حقيده گپيرسىن!

د: قوييده‌گى سۈزلر معناسىنى سۈزلىكىن تايىب، كتابچەلرینگىز گە يازىنگ:

ياو، ساغلام، کوچلی، يېنگماق، بېللەشىو، تېتىك، سېۋىمىلى، خلق ارا، فدراسيون، غراملىك، چل و حكم.

ه: يوقاريده‌گى سۈزلردن بېشته‌سىنى تىلب، جمله توزىنگ.

و: هرقطاردن ايکى كىشى نوبت بىلن تورىب، توزگن جمله‌لرینى اوقيسىن.

ز: کورهش گە خاص سۈزلرنى بىلسىنگىز، اورنىنگىزىن تورىب آيتىنگ.

اوى تاپشىرىيغى:

!

گرامر قاعده‌لری:

درس متنیدن تلنگن قوییده‌گی سوزلرنی دقت بیلن اوچینگ:
اپنگ قدیمگی سپورت، جوده کېرەکلى، کوچلیراق کورەشچى، تېتىكراق پەھلوان
کورگىنىڭىزدېك، قدیمگى، کېرە كلى، کوچلى، تېتىك سوزلرى صفت دىر، اما اولرگە
(اپنگ، جوده، راق) قوشىمچەلرى قوشىلىپ، اولر نىنگ درجه سىنى آرتتىرگەن.

صفت درجه‌لری: نرسەلر صفتىنى كۈپ و آزىلىگى جەتىدىن فرقلىنىشىگە ياردىم بېرەدېگەن سوزلر، صفت درجه‌لردى دېيلەدى.
صفت نىنگ اوچ درجه سى بار:

۱- مطلاق صفت: بير سوزدن يسەلەدى و درجه سى يا آز و كۈپلىگى يۈق؛ مثال: آق،
كۈپ، بىلىملى، كتىھ، ساۋووق

۲- تفضىلى (قياسى درجه‌لى) صفت: بير يا نېچە اوز تورىدەگى كىشى يا نرسە يا حالتىدىن
آرتىقراق بۇلگەن صفت، تفضىلى صفت دېيلەدى و (راق) قوشىمچەسى بىلن يسەلەدى؛
مثال: آق راق، كۈپراق، بىلىملى راق، كتىھراق، ساۋووراڭ

۳- عالى (آرتتىرمە درجه‌لى) صفت: اوز تورىدەگى كىشى، نرسە يا حالتىنىڭ ھممەسىدىن
يوقارى صفت دىر. بوندە ئى صفت، روش نىنگ تكرارى ھمدە، اپنگ، جوده، اوته و صفتلىرى نىنگ
باش قوشىمچەلرى (قب، آپ، يەم، كۈم، سب، يېب، دوم، كې گە اوخشەگەن لر) بىلن
يسەلەدى؛ مثال: كۈپدىن - كۈپ، اپنگ بىلىملى، جوده ساۋووق، اوته گۆزەل، قب- قرا، آپاڭ،
يم- يشىل، كۈم- كۈك، سب- سريغ، يېب- يىسى، دوم- دومە لاق، كې- كلتە.
مثال:

- ۱- بىز نىنگ اوبييمىز، سىزنىڭ اوينىڭىزدىن اوزاق راق.
- ۲- بازارنى ايلەنېب، اپنگ شىرىن قاونوننى آختەرىب تاپدىم.
- ۳- ارسلان آدابلى بالە دىر.

يوقارىدەگى بىرىنچى جملە قىاسى «راق»، ايڭىنچى جملە آرتتىرمە «اپنگ» و اوچىنچى
جملەدە «آدابلى» عادى صفت درجه‌لرى كۈرسەتىلگەن.

فعالیتلر:

- ۱- درس متنیدن ينه باشقه صفتلرنى اخته رىب تاپىنگ و كتابچەلر ينگىزگە كۈچىرىنگ!
- ۲- هرقطاردن بىرىنگىز تورىب، تاپىنگ صفت لرنى اوقيىنگ، باشقه صنف داشلىرىنگىز اونى تفضىلى و عالى صفت گە اوزگەتىرسىن لر.
- ۳- قويىدەگى متننى اوقيىنگ و صفت لرنى درجه سىگە كۈره، بېلگىلنگ:
«تىينيق آسمان نى تىيم قرا بولوتلر قاپلهدى. كوچلى ياغمىر تىينىم سىز ياغه باشلەدەي. ينگى كىيملىرىم بوتونلەي ھۆل بۇلدى. كاشكى تېزراق كېلىپ قالسە و مېن وقتلى راق اوسيم گە يېتىب بارالسم! مېن جودە صىرىزلىك بىلەن سرويسنى كوتىب تورگەن من».
- ۴- قويىدەگى چەلە جملەلرنى اورىينلى سادە، تفضىلى و عالى صفت لر بىلەن تۈلدىرىنگ:
 - بىز . . . اولكەمىز افغانستان نى سېۋەمىز.
 - اوئىنگ . . . خطى بار.
 - تربوز . . . اپکن.
 - نوايى . . . شاعر و اديب دىر.
 - . . . پىچاق قولنى كېسىر.
 - تىز . . . كېل!
- ۵- قويىدەگى سۈزلەر آرەسىدىن صفتلرنى تاپىب، كتابچەلر ينگىزگە كۈچىرىنگ:
افغانستان، يخشى، برق، درخت، اوزون، ايچكى، اپسکى، خام، سور، قلم، تېز، طيارە، اوتمىس، قىرى، ياش، كلته، آته، چوقۇر، اىپ الف- يوقارىيدەگى صفتلر نىنگ ايڭى تەسىيگە جملە توزىنگ!
ب- قويىدەگى صفتلرنى تفضىلى و عالى صفتلر گە اوگىرىنگ!
گۈزەل، چوچوك، قرا، آق، هارغىن، پارلاق، تاتلى، ياختى، قرانغۇ، چقان

اوى تاپشىرىيغى:

!

بیگیرمه بیرینچی درس

هدف‌لر:

- آغزه کی ادبیات تورلری و آتلری بیلن تانیشیش.
- سوزوان (سبزمن) خصوصیت‌لرینی بیلیش.

* * *

سُوراق:

عايله‌نگیزدھ (سبزمن) سُوزینی اپشیتگن می‌سیز؟ بوحقدہ نیمھ‌لرنی بیله‌سیز؟

سبزمن یا سوزوان

آغزه کی ادبیات اولوسیمیز نینگ بای فرهنگی میراثی سنه له دی. بو بایلیک خزینه سیده خیلمه- خیل اینجولر و گوهرلر بولگن. هر بیری اوژیگه خاص چیرای و جاذبه گه اپگه. متل (اپرتک)، مقال، جومباق (جوماق)، سبزمن، آيتیم، داستان، لپر، قوشیق و باشقفلر آغزه کی ادبیات‌یمیز تورلری دیر.

آغزه کی ادبیات تورلریدن بیری «سبزمن» بولیب، او آیریم اوزبیکلر آره‌سیده «سوزوان» دېب هم اتهله‌دی. سبزمن‌لر کوپینچه خاتین- قیزلر تمانیدن ایتیله‌دی. سبزمن شعرلریده سپوگى، حیات نینگ تورلی واقعه‌لری، کیشی لرنینگ آرزو- ارمان‌لری، قیغۇ- قوواچلر لری اوز عکسینى تاپاه‌دی.

«سبزمن» قوشیق‌لرینی خاتین- قیزلر تؤیلر، بیرهملر، سومه‌لک و نوروز مراسملریده ایته‌دیلر. بو قوشیق‌لر دف و چنگ (قوپیز) بیلن یا که سازسیز، مخصوص آهنگده ایتیله‌دی. «سبزمن» لر مضمونیده چرخ اپگیریش، کشتە، تۇن، تاقى و عرقچىن تىكىش، تورلی بیمکلر پیشیریش، باغدار چیلیک، چارواچیلیک و کتاب اوقيش کبى ایش و فعالیتلر ھم عکس اپتتیریلگەن.

«سبزمن» لر ایکى بیت یا تۆرت مصرع لى شعرلردن عبارت بولەدی؛

اورنگلار:

بۈيى تال، كۈزى خمارىنگگە سلام
بۈيىنگگە كۈز تېگمەسىن، آلگىن طومار
ينگى چىققۇن آى گە اوخشر قاشىنگىز
آتەنگىز و آنەنگىز، يۈلداش يىنگىز

سبزمن سبز بەهارىنگگە سلام
بۈيى تال، صاحب جمال، كۈزى خمار
أغه جانىم اون سكىز ده ياشىنگىز
چتر دولت سايىھ سیده باشىنگىز

اساسى توشونچه:

اولوسىمېزنىڭ آغزه کى ادبىاتى خىل مە- خىل كۈرينىش گە ئېگە. «سېزمن» اونىنگ شعرى نومونه لرىدىن دىر. او، اساساً عىاللر تمانىدىن يره تىلىپ، مخصوص ئەنگىدە ئىتىلەدى. «سېزمن» لرده انسان لرنىنگ تورلى توپقا و فعالىتلىرى اۋز عكسينى تاپھدى.

فعالىتلەر:

الف: درس متنىنى دقت بىلەن اۇقىنگ و قويىدەگى سۈراقلەرگە قىسىقە جواب بېرىنگ:

۱- «سېزمن» يىنە نىمە دېب اتەلەدى؟

۲- آغزه کى ادبىات تورلىرىدىن اىكىتەسىنى آت توپىنگ!

۳- «سېزمن» نېچە بىت يا مصرع دن عبارت بۇلەدى؟

۴- «سېزمن» كۈپرەق كىم تمانىدىن ئىتىلەدى؟

۵- «سېزمن» قوشىقىلىرى قىندەي طرزىدە ئىتىلەدى؟

۶- «سېزمن» لر مضمۇنیدە نىمەلر عكس ئىتتىريلەدى؟

ب: تۈرت گروپ گە بۇلىنىپ، اىكىنچى سېزمن مضمۇنى حقيىدە گېرىنگ.

ج: هر گروپ دن بىر كىشى نوبت بىلەن تورىب، اۋز گروپى فكرينى ئىتسىن.

د: هرقطاردىن بىر كىشى نوبت بىلەن تورىب، متنىدە گى يا كە اۋزى بىلگەن «سېزمن» نى مخصوص ئەنگ بىلەن ئىتسىن.

اوى تاپشىرىيغى:

!

فعالیتلر:

الف: هرقطاردن ایکی اُوقوچی نوبت بیلن توریب، اوی تاپشیریغى بُويیچە يازىب كېلگەن «سېزمن» لرینى صنفداشلىرىگە اوقىب بېرسىن.

ب: قويىدەگى «سېزمن» لرنى دقت بیلن جىم اُقينىڭ:

1- اوزىكىنگىنى كۈزلەردىن دشمن سۈزى اۇتر منگە دۈستىيمىن دشمن سۈزى اۇتر منگە ساغ بۈلينگ، امان بۈلينگ، اى دۈستلىرىم

2- كوچە دن اوتىب بارە دى اوج كىشى دومبورە چېرتىگەن قۇلۇ كاھشىدە دور او قوشىق ايتىگەن تىلى نالشىدە دور ج: هرقطاردن بىر كىشى تورىب يوقارىدەگى ایكىتىه «سېزمن» دن بىرتهسىنى مناسب آهنگدە اوقىسىن.

د: درس متنىدىن فايدهلىپ، قويىدەگى چەله جملەلرنى توگللىنگ:

- آغزە . . . مىز خىل مە- خىل دىر.

- آغزە كى ادبىاتىمىزىننگ تورلىرىدىن بىرى . . . دىر.

- . . . اساساً عىاللر تمانىدىن ايتىلەدى.

- سېزمن قوشىقلرى . . . و . . . بىلن ايتىلەدى.

- سېزمن شعرلىرىدە حىاتنىنگ بىان اپتىلەنگ.

- سېزمن لر مضمونىدە كېيىش لر عكس اپتىريلەدى.

هـ: قويىدەگى سۈزلەرنى سۈزلىك ياردىمىدە معنا قىلىنگ و ایكىتىهسىنى مناسب جملە لر دە ايشلەتىنگ:

آغزە كى ادبىات، اينجو، چىراى، مقال، جومباق، قىغۇ، كاھش

و: هر قطاردىن بىر اُوقوچى تۈزگەن جملەسىنى تختە گە يازسىن و باشقە لر تۈغرى ياخىنات تۈغرىلىكى حقىدە فىلەر بىلدىرسىن لر.

اوى تاپشیرىغى:

!

بیگیرمه ایگینچی درس

هدفلر:

- ۱- قیش فصلی و اویننگ فایده‌لرینی توشونیش، همده ساووقدن اوزنى اسره‌شنى اۋرگىش.
- ۲- صفتلر توزىلمەسى حقيده معلوماتگە اپگە بولىش.

سۇراقلار:

- ۱- قیش فصلی قندەی بىر فصل؟
- ۲- قیش نىنگ باشقە فصل لىردىن فرقى نىمەدە؟

قیش فصلی

عزيز و جانه جان اولكە مىزدە تۈرت فصل نى كۈريش ممکن. بو فصل لر بىر- بىرىدىن اجرەلىب تورەدىيگەن كۈكلەم، ياز، كوز و قىشىن عبارت. كۈكلەمde ياغمىر ياغەدى؛ يازدە آلتۇن رنگلى بوغاداي و تورلى مېوهەر پىشەدى؛ كۆزدە يفراڭلۇ سرغەيىب، تۈكىلە باشلەيدى؛ قىشىدە اپسە، قار ياغەدى و هوا ساوقق بۇلەدى.

قیش فصلىدە هەر قىچە كۈپ قار ياغسە، يازدە اپكىن چىلىك و باغاندارلىك اۇنوملىرى مۇل بۇلەدى؛ اوتلاق لر اوتنى تۈلەدى؛ چارواچىلىك ايشلەرى رواجلەنەدى.

قىشىدە تاغلارگە قلىن قار ياغەدى. يازدە اوينىنگ سووئى دريالار و اريقلەرگە آقىب كېلەدى. قار كۈپ ياققۇن يىلى قورت و قۇممۇرسقەلر يۈقالەدى. مېوهلى درختلار و اوسىملىك لر، اپكىن زارلاردا تاپىلەدىيگەن ضررلى حشرەلر و كىسل لىكلىرىن قوتىلەدى.

قیش فصلىدە ساوقق ھوادىن اوزنى سقلىش اوچۇن كىشىلەر ملايم و يونگلىك و پختەلىك كىيملىرنى كىيەدىلر.

قىشىدە تورلى اوينىلر اوينەلەدى، جملەدىن: قار اوروشى، قار بابا يىش، چىنلىك اوجىش، موز

سییریلیش (یخمالک)، قیش اوینینلری جمله‌سیدن دیر. قیشدە کېچھىر كوندۇزگە قره‌گىنده انجە اوzac بولەدى، شونینىڭ اوچۇن كتاب خوانلىك و شعر و قصه کېچەلرلى اوتکەزىلەدى.

اساسى توشۇنچە:

قیش فصلى بىلنىنگ سۈنگى فصلى بولىپ، بو فصلدە قار ياغەدى. تاغلرگە ياققۇن قارلار يازدە اپرىب، انسانلرگە حیات بغيشلە يىدى. سوو كۆپ بولسى، دەقان چىلىك، چاراچىلىك و باغدارلىك ايشى بركتلى بولەدى.

انسانلر قیشدە تورلى كسللىك لر آلدینى آلىش اوچۇن ايسىق كىيىم لر كىيە دىلر.

فعالىتلەر:

الف: درس متنى نى بېش دقىقە، آواز چىقرىمىسىن اۋقىنگ. قويىدەگى سۈرالقلارگە جواب بېرىنگ:

- ۱- كۆكلەم، ياز، كوز و قیش نىنگ مهم بېلگى لرى نىمەلردىن عبارت؟
- ۲- قیش فصلىدە قار كۆپ ياغسە، يازدە نىمە كۆپەيدەدى؟
- ۳- قیش نىنگ باشقە قىندهى فايىدەلرى بار؟
- ۴- قار كۆپ بولگىنده، نىمەلر آزەيدەدى؟
- ۵- قیشدە قىندهى كىيىم لرنى كىيىش كېرەك؟
- ۶- قیشدە قىندهى اوینىنلەدى؟
- ۷- قیش حقىدە قىندهى مقال و يا شعرلرنى بىلەسىز؟

ب: اوچ گروپ گە بولىنib، بىرینچى گروپ قیش نىنگ يخشى تامانلىرى، ايكىنچى گروپ قیش نىنگ يامان تامانلىرى توغرىسىدە سۈزلىسىن؛ كېين ايكلە گروپىن بىر- بىر كىشى تورىب، گروپ فكرىنى بىلدىرسىن، اوچىنچى گروپ يىنگى فكىلرنى قوشسىن يا توغرى ناتۇغرىلىيگىنى بىلدىرسىن!

د: قويىدەگى سۈزلىنى سۈزلىكىن فايىدەلنىب، معنا قىلينىڭ و اولىدىن توڑتتەسىگە جملە توزىنگ:

كۆكلەم، ياز، كوز، قیش، آلتون، يفراغ، اپل، ساوق، كىيىم، مۇل، اوئنوملى، قورت- قوموسقە، چىنگى، سىيرىلمە، اوئىنib اۋسىش
ھ: توزەتگەن جملەلرینگىزىن بىرینى صنفاداشلىرىنىڭىزگە اوقيب بېرىنگ.

اوى تاپشىرىغى:

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اوْقینىڭ:
قوياش، كۈپ عقللى باله. او، هميشه ياش - اولوغ كىشىلرنى حرمت قىله دى؛ او
ياش لىكىن اوْتكىر ذهنلى باله بۈلگەن.

يوقارىدە گى جمله‌لرده صفتلارنىڭ درجه‌سىنى اپمس، بلکە توزىشىدە فرقى بارلىگىنى
كۈرهسىز: (عقللى، ياش - اولوغ، اوْتكىر ذهنلى)

صفتلار توزىلېشىگە كۈره اوچ - تور گە بۈلەنەدى:

۱- ساده صفتلار: بير اوزه کدن عبارت بۈلەدى، مثلاً: عقللى، توزلى، تاتلى، يخشى،
يامان، آق، گۈزەل

۲- قۇشمە صفتلار: ايّكى و اوندن آرتىق توب سۈزدن يىسە له دى و بير معنانى
انگلتەدى؛ مثلا: هوارنگ، آچىق كۈنگۈل، سوپوق قان، آغىر اياق، آج كۈز، صاحب جمال،
كېچ پىشر

۳- چىت صفتلار: نرسە نىنگ بير عمومى بىلگىسىنى بىلدىرە دى و ايّكى ساده
اوزەكلى صفت نىنگ تىكارىدين يىسەلەدى؛ مثلا: آچ - ناھار، نازك - نھال، اپسىكى - توسىكى،
ايکىر - چىكىر، كىتە - كىتە، يخشى - يمان، كىتە - كىچىك

فعالىتلىر:

۱- قويىدە گى صفتلارنى اوْقينىڭ و توزىلېشىگە كۈره تورلىرىنى انىقلەنگ:
اوياتلى، يخشى - يمان، بوزوق، سىنيق، كوچلى، قىرى چال، ياش باله، كلتە بىن،
بغرى تاش، كۈزى تۈق، آج كۈز، سوپوق قان، بلند بۈلەنلى، استە - سېكىن، چنگ - تۈزان،
پله - پرتىش، الله - چوپار.

۲- گروپلرگە بۈلەنلىپ، صفتلار تورلىرى بىلن اوچتە جملە يازىنگ!
۳- هرگروپدىن بير كىشى تورىب، توزگەن جملە سىنى اوْقىسىن و صنفداشلىرى فكر
بىلدىرىسىنلر.

- ٤- قوييده‌گى جمله‌لرنى ساده، قوشمه و جفت مناسب صفتلار بىلەن تۈلدۈرىنگ: اوكتىم بېك . . . آدم، او كۈپ . . . دىرى. او، هر كون . . . كىشىلەر بىلەن صحبت اپتەدى. او، يورگىنده . . . - يورىيىدى، اما گپيرگىنده . . . - گپيرەدى.
- ٥- قوييده‌گى صفتلرنى توزىلىشىيگە كۈره انىقلب يازىنگ:
- دوم- دومەلاق، گۈزەل، چىرايلى، تاش بغير، داو يورەك، شور پىشانە، آچىق كۈنگول، جىيم- جىريت
- ٦- اوج گروپگە بۈلەن؛ بىرینچى گروپدن بىر كىشى بىر ساده صفتىنى، ايڭىنچى گروپ قوشمه و اوچىنچى گروپ جفت صفتىنى ايتسىن و شو يوسىنده، وقت يېتگىنچە بو فعالىت دوام اپتىيرىلسىن.

اوى تاپشىرىيغى:

!

بىيگىر مە اوچىنچى درس

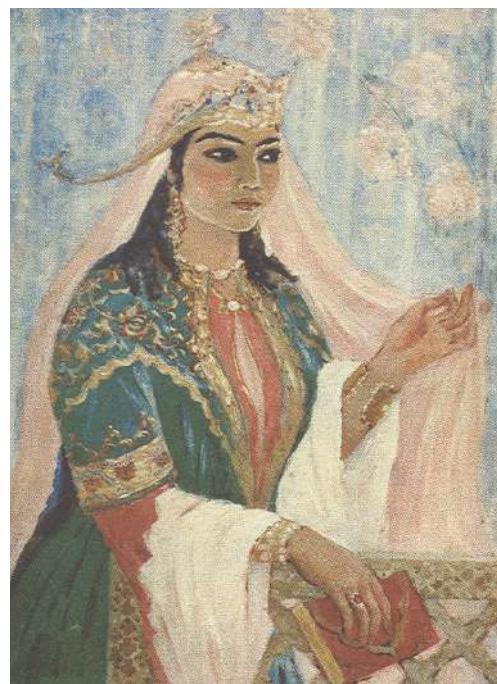
هدىلەر:

- ـ شعرنى افادەلى اوقيش و اوينىڭ مضمونىنى توشۇنىش.
- ـ گرامر (تجزىيە و ترکىب، قىسىق تىرماق و كېنگە يتىرماق) نى چوقور راق اورگىش.

* * *

سۈرەق:

- ـ شعر اوقيشنى ياقتىرىھ سىزىمى؟
- ـ نادرە بېكىم نىنگ آتىنى اپشىتىگەن مىسىز؟

شعر

كېل، دهرنى امتحان اپتىب كېت
سېر چمن جەنان اپتىب كېت
دنيا چمنىنى بلبلى سەن
گل شاخىدە آشىان اپتىب كېت
اي اشك، كۈزىم نى مكتىبىدىن
حىرت سبقىن روان اپتىب كېت
عالىم چمنى كە بىوفا دور
بىر آه بىلە خزان اپتىب كېت
مقصد نە اپدى جەنانگە كېلدىنگ؟
كىفيتى نى بىان اپتىب كېت
«نادرە بېكىم»

اساسى توشۇنچە:

يخشى انسان دنيا چمنى نىنگ بلبلى دىر و گل شاخىدە آشىان قىلىشى كېرەك، يعنى انسان دنياگە يخشى ايش قىلىش بقالى و اپزگولى اىز قالدىريش اوچون كېلگەن. بىز بو دنياگە كېلگىتىمىز مقصىدىنى بىلەپ، يخشىلىك قىلىش و عمرىمىزدىن تۈغرى فايدەلىنىشىمىز لازم.

فعالیتلر:

الف: درس متنی نی يخشى تينگلنگ، كېبن اوز يانينگىزدە (آلدىنگىزدە) جىم اوقيىنگ!
ب: شعرنى ايّكى- ايّكى اوّقۇوچى اوّرنىدىن تورىب، تاق مىصرىلارنى بىرى، جفت مىصرىلارنى
ايّكىنچىسى افادەلى اوّقىسىن و باشقەلر اونگە قولاق سالسىن لر.

ج: قويىدەگى سۈزلەرنى معنا قىلىپ، مناسب جملەلرde ايشلەتىنگ:
دەر، سير، حىرت، روان، كيفيت
د: هرقطاردن بىر اوّقۇوچى بىر لغتنى اوّقىسىن؛ ايّكىنچى قطاردن بىر اوّقۇوچى اونى معنا
قىلىپ، اوچىنچى قطاردن بىر اوّقۇوچى اونگە يازگەن جملە سىنى اوّقىسىن و عكسينچە سىيگە
دوام اپتىيرىلسىن!

ه: هر كىيم اوزىگە ياققۇن بىر بىتنى چىرايلى خط بىلەن كتابچەسىيگە يازسىن!
و: گروپلەرگە بولىنib، يىشش اوچون قىندهى مقصىدىنگىز بارلىگى حقيىدە بحث لشىنگ!
ز: هرگروپدىن بىر كىشى كمىدە بىر مقصىدىن اىتىسىن و باشقە گروپلەر نمايندەلرلى، اونگە
قۇشىمچە قىلىپ، دوام اپتىيرىلسىن!
ح: بويروق فعل گە تېگىشلى سۈزلەرنى شەردىن تاپىپ، كتابچەنگىزگە يازىنگ! هرقطاردن
بىر كىشى تاپگەن سۈزىنى تختە گە بارىب يازسىن و سۈزلەر توگە گونىچە بو فعالىت دوام
اپتىيرىلسىن!

اوى تاپشىرىيغى:

گرامر مشقى:

الف: قوييده گى جمله لرنى چيرايلى خط بىلن اۇز كتابچەلر يېنىڭىز گە كۈچىرىپ يازىنگ:

۱- بىلىم، انسان جوهرى دىر.

۲- بىلىم، انسان نى كمال سارى يېتىكىله يدى.

۳- بىلىم بىلن وطنيميز اوସگەى و آلغە بارگەى.

۴- مكتب، بىلىم اوچاغى دىر.

ب: قوييده گى ساده جمله لرنى اۇرنىكە قره ب، روشرلر، صفتلر، آماشلر و سانلر بىلن كېنگەيتيرىنگ و ايشلتىنگ سۈز تور كوملىرىنىڭىزنى آت آلىب، كۈرسەتىنگ:

۱- درس اوقييىمن.

۲- كتاب ساتىب آدەيم.

اورنگ: مېن بازارگە بارىب، مكتب نرسەلر يېنى ساتىب آله من.

كېنگەيتيرىلگەن جمله: مېن هر پنجشنبە كونى مكتبدن قىتىگچ، آتەم بىلن بازارگە بارىب، مكتبگە كېرەكلى نرسەلرنى ساتىب آله من.

مېن - آماش، هر پنجشنبە كونى - روش، مكتب - اسم، دن - كېلىشىك، قىتىگچ - فعل، آتەم - اسم، بىلن - كېلىشىك، بازار - اسم، گە - كېلىشىك، بارىب - فعل، مكتب - اسم، گە - كېلىشىك، كېرەكلى - صفت، نرسەلر - اسم، نى - كېلىشىك، ساتىب آله من - فعل.

ج: هرقطاردن بىر كىشى تختە گە بارىب، كېنگەيتيرىنگ بىر جمله سىنى يازسىن؛ باشقە قطارلاردن بىر - بىر كىشى گرامر بۇلكلىرىنى آيتىسىن!

اوى تاپشىرىيغى:

برچە گرامر بۇلكلىرىگە، صنفدا،

بیگیرمه تورتینچی درس

هدفلر:

- «کشته چیلیک» هنری، فرهنگی و اونینگ اقتصادی اهمیتینی توشنویش، اینیقسه قیزلرنی اونگه قیزیقtierیش.
- تیل قاعده‌لرینی چقورراق اورگنیش و ایسلته آلیش.

کشته چیلیک

اولوسیمیز آره سیده تورلی قول صنعتلری بار. اولردن بیری «کشته چیلیک» صنعتی دیر. «کشته چیلیک» خاتین - قیزلرگه خاص صنعت بولیب. چبور خاتین - قیزلر بو هنرنی چیراییلی پرده، یاستیق، دسترخوان، رومال، یقه، پاچه، تاقی و عرقچین کبی بویوم و کییم لرده ایسلته دیلر.

«کشته چیلیک» اولوسیمیز نینگ قدیمگی فرهنگ و صنعت لریدن سنه له دی. کشته اساساً اطلس، ایپک، سان، کتان و بوز کبی تورلی قوماش لر اوستیگه تیکیله دی. کشته چیلیک ده ایپک، پخته و سُند ایپلری ایسلله تیله دی. بو ایپلر تورلی بُویاقلرگه بُویله له دی.

«کشته چیلیک» صنعتیده تورلی گللر، بیراقلر، قوشلر، حیوانلر و طبیعت منظره‌لری و صورتلری، همده هندسی چیزیق لر ایسلله تیله دی. دسترخوان، پرده و دریشی پوشلرگه شعرلر هم یازیب، تیکیله دی.

کشته تیکیلگن بویوملر اوزی نینگ قوماشی، نقشه‌سی، تیکیشی و قدیمی لیگی نقطه نظرلردن بهالنه دی. آدملر اوز سلیقه و ذوق لریگه کوره کشته تورلرینی بویوره دیلر.

«کشته» لر، ديزاين و تيکيليش اصول لريگه کوره، تورليچه ناملنه دى. اولردن اينگ مشهورلرى: کنگره دوزلىك، قندهارى دوزلىك، خامك دوزلىك، صدف دوزلىك، پخته دوزلىك، پتيق دوزلىك، چيغيل دوزلىك، چې دوزلىك، گراف دوزلىك، زنجيرك دوزلىك، بادامچه گل، تراق گل، تيش گل، تاوقق كۈزى، طومارچه گل كېلىردن عبارت دير. «کشته چيليك» عاياله لر اوچون كتە اقتصادي اهمىت گە اپگە دير. قديمگى كشته تيكوولار انتىك بويوملر صفتىده ايچكى و تشقى بازارلارده كۈپ خريدارلارگە اپگە.

اساسى توشونچە:

«کشته چيليك» قول صنعتى نينگ مهم بير تورى دير. بو صنعت بىلن كۈپراق خاتىن-قىزلر شغللنه دى. «کشته چيليك» خيل مە-خيل كۈرينىش لرده بولىب، كتە اقتصادي و هنرى اهمىت گە اپگە.

فعاليتلر:

الف: متنى بېش دقىقەدە جىم اوقيب، قويىدەگى سۈرافقىرگە قىسقە جواب بېرىنگ:

- ۱- کشته چيليك قىسى صنعت تورلىرى گە كىرەدى؟
- ۲- زرگرلىك، خامك دوزلىك و پالان دوزلىك دن قەى بىرى «کشته چيليك» دير؟
- ۳- کشته چيليك ده قىندهى مواددىن فايدەلىيەدى؟
- ۴- کشته چيليك قىندهى اهمىت گە اپگە؟
- ۵- کشته چيليك تورلىيدن قىسى لرىنى بىلەسىز؟

ب: هر اوچووچى درس متىيدە بولىمە گن بىرته كشته تورىنى ايتىسىن.

ج: قويىدەگى سۈزلىرنى سۈزلىك دن فايدەلىيپ معنا قىلىنگ.

كشته، چبور، بويوم، چيزيق، قەى، ديزاين، انتىك، قوماش (تكە) ايچكى، تشقى د: يوقارىدەگى سۈزلىدىن كميده اوچتە جملە توزىب، صنفاداش لرىنگىز گە اوقيب بېرىنگ! هـ: صنفاداشلىرىنگىز، توزگن جملە لرىنگىزنىنگ تۈغرى يـا كـه ناتۇغـىـرـىـلـىـگـىـ حقىدە فـكـرـ بـپـلـدـىـرـىـسـىـنـ لـرـ!

اوى تاپشىرىيغى:

گرامر مشقی:

درس متنینی دقت بیلن اوقينگ و قوييده‌گى بويروقلرنى بجرينگ:

- ١- متنده‌گى برچه اوتيملى فعللرنى يازينگ!
- ٢- متنده‌گى اوتيمسيز فعللرنى يازينگ!
- ٣- متن نينگ حاضرگى زمان فعللرينى يازينگ!
- ٤- حاضرگى زمان فعللرينى اوتگن زمانگه اوگيرينگ!
- ٥- متنده‌گى برچه ساده فعللرنى يازينگ!
- ٦- متنده‌گى برچه قوشمه فعللرنى يازينگ!
- ٧- بير نېچه انيق فعللرنى نالانيق فعللرگه اوگيرينگ!
- ٨- بير نېچه يېتكچى + ياردمچى فعللرنى يازىب، قىسىسى يېتكچى و قىسىسى ياردمچى لىكىنى كۈرسەتىنگ!
- ٩- نوبت بىلن هرقطاردن تورىب، هر بيرينگىز اييرگن فعللرينگىزدىن اوچته سىنى نيمه لىگى بىلن اوقيب بېرىنگ. تۈغرى يا ناتۇغريلىكى حقيده باشقەلر فكر بىلدىرسىنلر.

اوى تاپشىرىيغى:

بیگیرمه بېشىنچى درس

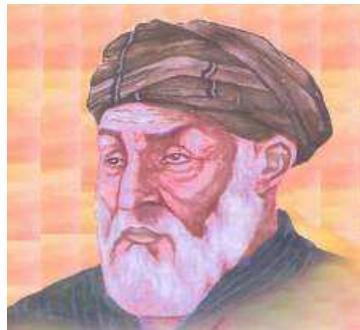
هدفلر:

- نادم قىصارى و اوئىننگ اۇزبېكچە شعرلىرى بىلەن تانىشىش.
- اوْتىمىلى و اوْتىمىسىز، ھمەه انىق و نالىق فعللىنى چقورراق اوْرگىشىش و جملە لىدە ايشلەتە آلىش.

سۈرەقلەر:

- نادم قىصارى قچان و قەپىردد يىشب ايجاد اپتگەن؟
- نادم قىصارى نىننگ اۇزبېكچە يا درى شعرلىرىدىن بىرار مصرع يا بېتىنى بىلەسىزمى؟

نادم قىصارى

ملا سيد احمد بېك اوْغلى الحاج ميرزا محمد يحيى نادم قىصارى اولكە مىزىننگ اتاقلى شاعرلىرىدىن دىر. او، هجرى شمسى ۱۲۴۸نچى يىلده مىمنە شەھرىيە توغىلىدی؛ ياش ليگىدە اۇز زمانىدەگى بويوك عالم لىردىن سبق آلدى؛ صوفى لر و شاعرلر كتابلىرىنى كۈپرەق مطالعه قىلدى؛ نستعليق خطىنى يخشى اوْرگىنىدی؛ درى تىليدە شعر يازدى و شاعر صفتىدە تانىلدى.

نادم، همتلى، اوْتكىر ذهنلى و آچىق كۈنگۈللى كىشى اپدى. صحبتىگە مايل بۈلگەن كىشى لرنى ايليق كوتىپ آلر و اولرگە صىميمىت كۈرسەتر اپدى؛ او، گپدىن كۈرە عملنى يخشى كۈرىب، وقتى نهایىتىدە قىمتلى بىلەر اپدى.
او، فارىاب ولايتى قىصار اولوسوال لىگى نىننگ چەهارشنبە قىشلاغىدە دەقانچىلىك ايشلىرى بىلەن شغللىر اپدى.

نادم دېوانى تورلى شعرلىرىنىڭ بىلەن عبارت بۈلبە، بو شعرلىرىنىڭ بىرچەسى درى تىليدە يازىلگەن و فقط بىر اۇزبېكچە شعرى بار. نادم قىصارى هجرى شمسى ۱۳۲۷نچى يىل نىننگ ثور آيىدە بېتىمىش تۈقۈز ياشدە فارىاب ولايتىدە وفات اپتدى. نادم قىصارىدىن آلتى مىنگ بىت گە يقين شعرلى قالگەن. بو شعرلىرىنىڭ بىر بۈلگى هجرى شمسى ۱۳۳۰نچى يىلده فارىاب دە «ديوان نادم قىصارى» آتى آستىيدە نشر بۈلگەن.

قوییده اونینگ اوزبکچه قصیده سیدن بیرنپچه بیتی اورنک صفتیده کېلتیرىله دى:

مناجات:

يا الھى، سېن كرم بىرلە نظر ايلە مېنگا،
گرچە مېن اوز جانىمە قىلىدىم حسابى يۈق گناھ.
ھېچكىم عصيان ايلە نومىد اېمس بو درگەھە،
كۈز توتار احسانىنگە گر پادشاھ دىر گر گدا.
ايلەمە محتاج درگاھ امير ايلە وزير،
اوزگەن بېگانە ايلب، اېت اوزىنگە آشنا.
ذوق يادىنگ كۈنگلۈمە سال، ايلەمە مشغۇل غىر،
ايلەمە غافل اوزىنگەن، لحظەيى صبح و مسا.
گرچە يۈقدور اوز فعالىمدەن مېنگە زاد سفر،
لبك چۈقدور نادم محزونە فضلىنگ دن رجا.

اساسى توشۇنچە:

نادم قىصارى اولكە مىز نىنگ اتاقلى شاعىلریدن بىرى بۈلۈپ. درى تىلىدە كۈپراق و
اوزبىك تىلىدە جودە آز شعر يازگەن. فارىاب ولايتى، قىصار اولوسوال لىگى نىنگ چەھارشنبە
قىشلاغىدە يىسب، عالمدن اوتىگەن. اونينگ دېوانى چاپ بۈلگەن.

فعاليتلەر:

الف: درس متنىنى بېش دقىقە قونت بىلن جىم اوقيب، قويىدەگى سۈراقلىرىڭە قىسىقە جواب
بېرىنگ:

- ۱- نادم قىصارى قچان و قەرى يېردى توغىلگەن؟
- ۲- ياشلىك پىتلەرىدە قىسى كتابلەرنى مطالعە قىلىر اپدى؟
- ۳- نادم قىصارى قىسى تىيل لىرده شعر يازگەن و شاعىلرى نىنگ كۆپى قىسى تىلىدە دىر؟
- ۴- نادم، قىندهى بىر انسان اپدى؟

ب: قويىدەگى يىنگى سۈزلەر معنالىرىنى سۈزلىك دن تايىنگ و تۈرتكەسىيگە جملە توزىنگ:
احسان، اوتکىر، آچىق كۈنگۈل، چۈق، مسا، رجا و زادسفر.

ج: ينگى سۈزلەرنىڭ تۈزەتگەن جملەلرینگىزنى صنۇداشلارىنگىزگە اوقيب بېرىنگ و اولر سىز تۈزگەن جملەلرنىڭ تۈغرى و ناتۇغىلىيگى بارەسىدە اوز فکرلەرنى بىلدىرسىنلر.

د: تۈرت گروپ گە بۈلەننەپ، نادم قىصارىنىڭ حىاتى حقىدە صحبتلىشىنگ. كېپىن ھەر گروپ دن بىر كىشى اوز بىلگىلەرنى باشقەلرگە آيتىپ پېرسىن.

ھ: ھەر قطاردىن بىرینگىز تورىب، نوبت بىلەن نادم قىصارى مناجاتىنى افادە لى اوقيب بېرىنگ!

اوى تاپشىرىغى:

!

گرامر مشقی:

۱- قوییده‌گی جمله لرنینگ قهی بیریده اوٽیم سیز یا اوٽیملى (ازمی و متعدی) فعل ایشله تیلگن؟ اولرنی اجره تینگ:

گۆزه ل بیوگوردى، جیران سوو ایچدی، تویغۇ یىندى، آیگون دم آلدی، تولون آى درسلرینى اوٽیدى، بېكچىن اوٽىتىرىدى، آى بېك كمپیوتەرنى اۇرگىندى، توران توردى، سویىمە نان پىشىردى، بوغداي اوٽىدى، ایپك، گللىرنى سوغاردى، قاۋون پىشىدى.

۲- تۈرت گروپىگە بۇلىنیب انىق و نالىق (معلوم و مجھول) فۇللەرنى كۈرستۈوچى ایكى- اوچ جمله توزىنگ!

۳- هرگروپدن بىر كىشى تورىب، توزگن جمله لرنى اوٽىسىن و باشقە لر تۈغىرى ياخىنلىگى حقىدە فىلەر بىلدىرىسىنلر.

۴- قوییده‌گی جمله لرنى مناسب اوٽیم سیز فعللار بىلەن تۈلدۈرىنگ: تاواوق ؛ اپشك ؛ موشوك ؛ هوکىز ؛ خوراز ؛ قۇيى

۵- قوییده‌گی ترتىب سیز جمله لرنى تۈغىرىلىنگ:

دى / آلتاي / كېل / دن / مكتب.

بار / جيران / دى / گە / كتابخانە.

باتمان / دى / سايە / يات / ده.

كېتدى / بالقىز / دن / اوى / گە / مكتب.

۶- قوییده‌گى انىق فعللەرنى نالىق فعللار گە اوٽىرىنگ:

آچدى، اوٽىقىدى، يازدى، كۈردى، قازدى، ياروتدى

۷- هرقطاردن بىر كىشى ايکى انىق فعلنى اوٽىسىن و قوشى قطاردن بىر كىشى اوشه ايکى انىق فعل نىنگ نالىق شكلىنى ايتىب بېرسىن و اوچىنچى قطار تۈغىرى ياخىنلىگىنىي ايتىسىن و شو عمل تكرارلىسىن.

۸- اوٽىتۇوچى اوٽگن درسلردن املاء ايتىسىن و اوٽووچىلەر چىرايلى خط بىلەن يازىپ تىنيش بېلگى لرنى اۇز اوٽىرىنگە قۇيىسىنلر.

۹- اوٽووچىلەردن بىرلى شو املانى اوٽىسىن، باشقە قطاردن بىر كىشى و تىنيش بېلگىلەرى بىلەن اونى تختە گە يازسىن. اوچىنچى قطاردن بىر كىشى ناتۈغىرى بېرلەرنى تۈغىرىلىسىن.

اوچىنچى:

بیگیرمه آلتینچی درس

هدفلر:

- ۱- درس متنینی اوقيب توشونيش و شعرلرنى افادهلى اوقي آليش.
- ۲- فعل لرنى چوقورراق اورغنيش و جمله لرده كورسته آليش.

سۈراقلر:

- ۱- بىلىم قەيپرده اورغەنيلەدى؟
- ۲- بىلىم انسان گە نىمە بېرەدى؟

بىلىم

بول جهان كانونىدە شمع فروزان دير بىلىم
دايما چقنب آچىلگن باغ و بوسستان دير بىلىم
علم و عرفان مهدى مكتب دير هميشه دۈستىلر
تن گە راحت، هم سېنىنگ جسمىنگ گە چون جان دير بىلىم
گر سعادت ايستەسنىڭ، مكتبىدە تعلیم ايلە گىل
جانگە آرامش، ينه درдинىڭ گە درمان دير بىلىم

کېچه و کوندوز بىلىم آرتىگە يورسنج صدق اپله
 اوشبو مقصىد ده سېنگە هر ياردم اپتكان دير بىلىم
 آيدىن اولگەي اوشبو اولكە معرفت نورى بىلن
 يرقىرەب يارقىن قوياش دېك ياغدو بېرگان دير بىلىم
 يورتداش

اساسى توشۇنچە:

بىلىم و دانش دنياده اپنگ كېرە كلى نرسە لردن دير. هر بىر كىشى بىلىم آرقەلى موققىتلەرگە اپرىشىدە. بىلىم و دانش اۋچاغى، مكتب دير. بىلىم ياغدوسى بىلن قرانغولىكىلر ياروغلىككە ايلنهدى.

فالىتلەر:

- ۱- اۋقووچىلەرن اىكىتەسى اۇرنىدىن تورىب، شعرنى بلند سېس بىلن اۋقىسىن.
- ۲- قويىدەگى لغتلەر معناسىنى تاپىپ، جملەلرده ايشلەتىنگ: كانون، بىلىم، مهد، آرت، آيدىن، قوياش، ياغدو، ياروق
- ۳- شعرنى اۋقىب، قويىدەگى سۈرالقلەرگە اوز فكىرىنگىزىچە جواب بېرىنگ:
 - الف- بۇ شعر نىمە حقىدە؟
 - ب- بىلىم نىنگ قىندهى فايىدەسى بار؟
 - ج- بىلىم بۇلمەگن كىشى قىندهى حىات كېچىرەدى؟
 - د- بىلىملى و بىلىم سىز كىشىلەر اۇرتەسىدە قىندهى فرق بار؟

اوى تاپشىرىيغى:

گرامر مشقلىرى:

قوىيىدەگى جملەلرده « فعل » نى كۈرسەتىنگ:

- ١- بىلىم اۇرگىنىش ھەر بىر اپرکك - عيال گە فرض دىر.
- ٢- باتور، اوى دە ھە مكتب درسلىرىنى اۋقىيدى.
- ٣- چىن آى، مكتب گە بارەدى.
- ٤- اپرگش، اوى تاپشىرىقلىرىنى بىردى.
- ٥- اينجو، كمپىوتەر كورسىنى اۋقىماقچى.

فعالىتلەر:

الف - قوىيىدەگى فعل لە بىلەن جملەلر توزىنگ:

اوقيىديم، كېتىماقچى اپدى، يازىدە، درس تىارلماقىدە، ايتىماقچى من، چىزگەن مى سەن؟،
بىرمه گەن، يادلە

ب - ھەر اۋقۇوچى نوبت بىلەن تۈزگەن بىر جملەسىنى اۋقىسىن، يانىدەگى اۋقۇوچى اونىنگ
جملەسىنى سۈراق جملە گە اوگىرسىن.

ج - اۋقۇوچىلەر ايڭى گروپ گە بۈلەنلىپ، بىر گروپ بىلىم اهمىتى و باشقە گروپ بايلىك
اهمىتى حىقىدە سۈزلەسىن. گروپ گە قۇشىلمە گەن بىر - ايڭى اۋقۇوچى قضاوتىنى ايتىسىن.

اوى تاپشىرىيغى:

:

بیگیرمه یېتىنچى درس

هدفلر:

- ۱- قوشنى لر حقى باره سىدە معلومات گە اپگە بۈلۈش.
- ۲- گرامىر نى چوقورراق اۇرگىش.

سۈرەق:

- ۱- قوشنى لر يېنگىز نىنگ آتلارىنى بىلەسىز مى؟ أيتىنگ!

قوشنى لر حقى

بىر كونى تاش پولاد نىنگ خاتىنى جىران، قوشنى سى نىنگ او يېگە باردى، قوشنى سىنى جودە پريشان و شاشگەن حالدە كۈردى. اوندن سبىينى سۈرەدى. قوشنى سى اونگە: «آى قىز دېگەن قىز چەمەمىز كىسل بۈلۈپ قالدى. اونى داكتىرىگە آلىپ بارماقچى من؛ اما پولىم يۇق. آته سى مزار شريف گە كېتىگەن لر، اپرته گە كېلەدىلر، لېكىن اپرته گچە قىز گىنەم نىنگ احوالى نىمە بۈلر؟» دېب نالىدى.

جىران اونىنگ بو سۈزلەرنى اپشىتىپ، جودە قىغوردى. اونگە تىلى بېرىدى، اما يورەگى ناتىنچ بۈلۈپ، او يېگە قىتىپ كېلدى. اپشىتىگەن - كۈرگەن لر يېنى اپرى گە حكاىيە قىلىپ بېرىدى.

تاش پولاد، خاتىنىدەن بو سۈزلەرنى اپشىتىڭچە: «قوشنى، قوشنى گە حقى بار. پىغمەرىمەمىز حضرت محمد (صلى الله عليه وسلم) ايتىشلىرىگە كۈرە قوشنى لر اوچ خىل بۈلەدىلر:

۱- قرينداش و مسلمان قوشنى. اونىنگ اوچ حقى بۈلەدى: مسلمانلىك، قرينداشلىك و قوشنى لىك حقى.

۲- مسلمان قوشنى نىنگ ايّكى حقى بۈلەدى: مسلمانلىك و قوشنى لىك حقى.

۳- مشرك و يا كتاب اھلى (يهود و نصارا) قوشنى نىنگ بىر حقى بۈلەدى، او هم بۈلسە، قوشنى لىك حقى».

پىغمەرىمەمىز بشقە بىر حديثلىرىدە: «جېرىئيل (عليه السلام) دايىم مېنگە قوشنى لر حقىدە وصىت قىلر اپدى. مېن قوشنى لر ميراث آله دىلر، دېب اوپىر اپدىم» دېگىنلر.

«پیغمبریمیز بویروق لریگه کوره، قوشنى لریمیزنى حرمت قیلیب، کېرەكلى چاغلرده اولرگە ياردم بېرىشىمیز و دايىم اولر بىلەن يخشى مناسبتىدە بۇلىشىمیز كېرەك. همسايدى، همسايدى نىنگ بازارى بېزارى اپمىس، دېگن مقال يار. منه، بو پولنى آلىب بارىب، قوشنىمیزگە بېر» دېب، خاتىنیگە پول اوزەتدى.

جىران بولنى قوشنى سىيگە آلىب بارىب بېرىدى. قوشنى سى بولدىن كېرەكلىيگىنى آلدى و آى قىزنى داكتىرگە آلىب باردى. داكتىر، آى قىزنى معاينه قىلیب، نسخە بېرىدى. آى قىزنىنگ آنهسى نسخەنى دواخانەگە آلىب، بارىب دوا آلدى. سۈنگەر داكترنىنگ بويروغى گە كوره، آى قىزگە دوا بېرە باشلەدى.

بىر كوندىن سۈنگ، آى قىز ساغە يىب، اورنىدىن تورەدىگەن بۇلدى. آى قىزنىنگ آنهسى قوشنى سىدىن جودە سخوش بۇلىب، اونگە منتدارچىلىك بىلدىردى.

اساسى توشۇنچە:

تاش پولادنىنگ خاتىنى جىران، قوشنى سى نىنگ اوپىيگە بارەدى و قوشنى سىنىنگ قىيىن چىلىگىدىن آگاھ بۇلەدى. جىران قوشنى سىنىنگ قىيىن چىلىگىنى حل اپتىش اوچون اپرى تاش پولاد دن بىرآز پول آلىب، قوشنى سىيگە بېرەدى. بو بىلەن، قوشنى سىنىنگ قىيىن چىلىگى حل بۇلەدى.

نتىجە شوکە، قوشنىلر بىر-بىرلر يىگە هىمىشە مەھربان بۇلىب، ياردەمچى بۇلىشلىرى كېرەك.

فعالىتلەر:

- 1- درس متنى دەگى حضرت پیغمبریمیز حدیثلىرىدىن بىرته سىنىنگ مفهومىنى ايتىنگ!
- 2- قوشنى لر حقىدە نېچە مقال بېلەسىز؟ ايتىنگ!
- 3- قويىدەگى يىنگى سۈزلەر معناسىنى سۈزلىكىدىن تاپىب، جملەلردىن ايشلەتىنگ: قوشنى، قرينداش، قىيىن چىلىك، كتاب اھلى (يەھود و نصارا)، جبرئيل (عليه السلام)، ميراث، معاينە، نسخە، اپشىتىڭچ، چاغ، ساغ، ساغلىك.
- 4- قوشنى لرگە ياردەم بېرىش و اولر بىلەن يخشى مناسبت اورنەتىش حقىدە هرقىطاردىن بىر-ايىكى اوچۇوچى فكر بىلدىرسىن و باشقەلر ھم فكرلر يىگە قوشىمچە فكرلر ايتىسىن لر.

اوى تاپشىرىيغى:

گرامر مشقى:

الف: درس متنىنى دقت بىلەن اوقيىنگ و قويىدەگى سۈرالقلارگە جواب بېرىنگ:

١- بىر كونى تاشپولادنىنگ خاتىنى جىران كىيم نىنگ اوبييگە بارگن اپدى؟

٢- تاشپولاد قوشنىسى نىنگ قىندهى قىينچىلىكى بار اپدى؟

٣- جىران، قوشنىسىننگ قىينچىلىكىنى آسان قىلىش اوچون نىمە ايش قىلدى؟

٤- پىغمېرىمىز ايتىگەن لرىگە كۈرە، قوشنىلىر نېچە تورگە بولىنەدى و اولر قىسىلىر دىرى؟

٥- قوشنىلىرىمىز بىلەن قىندهى مناسبىتىدە بولىشىمىز كېرەك؟

٦- بابالرىمىز قوشنىلىر حقيىدە نىمە دېگەن لر؟

٧- تاشپولاد، خاتىنى دن قوشنىسىگە نىمە بېرىپ بىباردى؟

٨- تاشپولادنىنگ قوشنىسى پولنى آلىب، نىمە ايش قىلدى؟

ب: درس متنىدىن بويروق فعلنى، كتابچە نىڭىز گە كۈچىرىنگ!

ج: اوچته بويروق فعلنى يازىب، اولرنى يىرلىك و كۈپلىك (مفدر و جمع)، هىمە بىرمىلىك بويروغى (نهى) گە هم اوگىرىنگ!

د: درس متنىدىن مقصد و گمان فعللىرىنى تاپىپ، كتابچە نىڭىز گە كۈچىرىنگ!

هـ: درس متنىدە اىشلەتىلگەن فعللىرىن اوچته مقصد و اوچته گمان فعللىرىنى يىسنىڭ!

و: هرقطاردن بىر- بىر كىشى تختە گە بارىب، ج و ھـ فعالىتلرىدىن بىرىنى يازسىن و باشقەلر تۈغرى ياناتۇغىرىلىكى حقيىدە فكر بىلدىرسىنلار!

ز: اوچته صفت يازىب، اونى قىاسى و آرتتىرمە (تفضىلى و عالى) صفتىلر گە اوگىرىنگ!

حـ: هرقطاردن بىر كىشى صفت نى اىكىنچى قطاردن اوشه صفت نىنگ قىاسى و اوچىنچى قطاردىن آرتتىرمە صفت شكلىنى اىتسىن و عكسىنچە سىگە دوام اپتتىرىلىسىن!

اوى تاپشىرىيغى:

!

بیگیرمه سکیزینچی درس

هدفلر:

- ۱- تریاک ضررلری تؤغريسيده معلوماتگه اپگه بوليش و اوندن اوّزنى اسرهش يؤللرینى بيليش.
- ۲- گرامرنى چوقورراق اوّرگىش و مشق قiliش.

سۈرەقلر:

- ۱- نىشە قىلهدىگن مادهلى نىمەلردىن عبارت؟
- ۲- نىشە قىلهدىگن مادهلى، ساغلىققە و اقتصادگە قىدەي ضرر يېتكىزەدى؟

تریاک ضررلرى

اپكىن، آتهسى الله بىردى بىلن آيلهنىب يورگن ابدى. كۆزى بىر كۈپرىك آستىيدە تۈپلەنىب تورگن نېچە كىشىگە توشدى. ساچلرى چۈپر، كىيمىلرى زقى، بىشەلرى خنك بو انسانلر، تىتاراق قول لر بىلن نىمەنى دىر، نوبت بىلن چىكىر ابدىلر.

بو حالتنى كۈرگن اپكىن، آتهسىدىن:

«آته جان! اولر كىيم و نىمە قىله ياپدىلر؟» دېب، سۈرەدى.

- «بالەم! اولر بنگىلر، تریاک چىكە ياپدىلر» دېب، جواب بىردى.

- «تریاک نىمە؟» دېب، سۈرەدى اپكىن، آتهسىدىن.

آته سی الله ببردی: «تریاک، کوکنار دېگن اوسمیم لیکدن قولگه کېله دی. کوکنار، يېرگه اېکیله دی؛ کوکه ریب اوسمه دی؛ گللەیدى و غۇزە قىلە دی. غۇزەسینى نىشتر بىلن تىلە دىلر؛ تىلىنگن غوزەلدن شىرە چىقدى؛ چىققۇن شىرەلرنى بىر ايدىشىدە يېغىب آله دىلر. انه شو شىرەنى ترىاک دېيدىلر» دېب، توشۇنتىردى.

اېركىن يىنه آته سىدين: «بنگى، نىمە دېگنى؟» دېب سۈرەدى.

- بنگى لغتىدە، دايىم نىشە حالتىدە بۈلگەن كىشى، دېگن معانى انگلتەدە. نىشە چېكىش گە عادت قىلگەن كىشىنى بنگى دېيدىلر.» دېب، جواب ببردی. سۈنگەرە او، ترىاک نىنگ ضررلىرى حقىدە معلومات بېرە باشلەدى:

- «ترىاک چېكە دېگن كىشى نىنگ يورە گى بوزىلە دى؛ نفس آلىشى آزە يە دى؛ ايت و پۇستى قورىيىدى؛ بدنى قىچىيىدى؛ تىلى تو تىلىپ، جسمى و روحى قىيىن چىلىكلىرى گە دوج كېلە دى. ترىاک دن ھىروئىن، كوكائين و شونگە اوخشاش مخدر ماده لر حاصل قىلىنەدە. بولرنىنگ ھەمە سى انسان سلامتلىگى و اقتصادى گە ضرر يېتكىزە دى» دېب تأكىدە دى.

اگر بنگى كىشىلەر تېزلىكىدە تداوى قىلىنمسە لر، يورە ك سكتە سى و باشقە يمان كسل لىكلىرى دوج كېلىپ، اولىپ قالىشلىرى ممكىن.

اساسى توشۇنچە:

ترىاک، کوکنار اوسمىم لىگى غوزە سى دن آلينە دېگن شىرە دن حاصل بۈلە دى. ترىاک چېكىش گە عادت قىلگەن كىشىنى بنگى دېيدىلر. بنگى لر تورلى - تومان كسل لىك لرگە اوچرهب، تېزدە جمعىت دن اجرەلىپ قالە دىلر. ترىاک و باشقە مخدر ماده لر، نە فقط ساغلىكىكە، بلکە بايلىك و جمعىت گە ھە كتە ضرر يېتكىزە دى. بو كسل لىكىكە يۈلۈققۇن لر تېزدە دوالنىش لرى كېرە ك.

فعالىتلىر:

- 1- درس متنىدىن فايىدە لنىب، ترىاک نى ساغلىكىكە يېتكىزە دېگن ضررلىرى تۈغرىسىدە سۈزلەنگ!
- 2- بنگى كىشىگە قىندە ئىاردەم بېرىشىمىز كېرە ك؟ بو تۈغرى دە اوづفكە لرىنگىزىنى ايتىنگ!

٣- مخدر ماده‌لرگه يۈلىقىمىسىك اوچون نىمە قىلىش كېرەك؟ بو حقدە اوز گروپلارىنگىزىدە بحثلىشىب، نتىجەسىنى هرگروپىدىن بىرىنگىز آيتىب بىرىنگ!

٤- قويىدەگى يىنگى لغتلەر معناسىنى تاپىب، مناسب جملەلردىن ايشلەتىنگ: تداوى، بنگى، بىشىر، زققى، مخدر ماده‌لر، تىتراتق، هىروئين، كوكائين، چۈپر، يۈلىقىن

٥- هرگروپىدىن بىر كىشى بىر لغت نى، اىكىنچى قطاردىن معناسىنى و اوچىنچى قطاردىن اوشه لغتگە توزىلگەن جملەنى اوقيسىن و وقتىگە كۈرە عكسينچەسىگە دوام اپتىرىلىسىن.

اوى تاپشىرىيغى:

گرامر مشقی:

- الف: قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اوْقینگ و اوْلرنی گرامر بولکلریگه اوْرنک دېك اجره‌تیب، نامینی يازینگ:
- ۱- اپرکین کتابنی اوْقیدى.
 - ۲- قوشلر درختلرگه اویه قوره باشله ديلر.
 - ۳- قوزى لر اوْسیملىك لرنی يېيدىلر.
 - ۴- اپرکین، آتهسى الله بېردى بیلن آيله نىش گه چيقماقچى.
 - ۵- بنگى لر، دايىم نشه حالتده ياته ديلر.

اۇرنك:

لاچىن، كۈپ محتت قىلىپ، يېرىدىن يخشى حاصل آلدى.
لاچىن - آت، كۈپ - روش، محتت - آت، قىلىپ - اوْتگن زمان وصفى فعل، يېر - آت،
دن - چىقىش كېلىشىيگى، يخشى - صفت و روش، حاصل - آت، آلدى - مطلق اوْتگن
زمان اوْتىملى انىق فعل.

ب: هرقطاردن بىرىنگىز نوبت بیلن يازگن جملەلرینگىزىن بىرىنى اوْقىب، گرامر بولکلریگه
اجره تگن لرىنگىزنى تخته گه يازينگ. باشقە گروپدن بىركىشى ناتۇغرى يېرلىنى
تۇغريلەسىن.

ج: قوییده‌گی جمله‌لرنى اۇرنك دېك قىسقىتىرىنگ:

۱- اپرکين، استه - سېكىن كېتە باشله دى.

۲- اپرکين گه آتهسى، بنگى لر تۇغرى سىدە معلومات بېردى.

۳- ترياك دن تورلى مخدىر مادەلرنى توزەتە ديلر.

۴- اپرکين ترياك ضررلىرى تۇغرى سىدە يازىلگن مجلەنی اوْقىدى.

اۇرنك: اپرکين كۈپرىك تىگىدە بىر نېچە بنگىلرنى كۈردى.

قىسقىتىمىلە:

اپرکين كۈپرىك تىگىدە بنگىلرنى كۈردى.

اپرکين بىر نېچە بنگىلرنى كۈردى.

اپرکين بنگىلرنى كۈردى.

اپرکين كۈردى.

د: قوییده گی جمله لرنی اوّقینگ و سُوراچ لرگه جواب بېرىنگ:

۱- اپرکىن، آتەسىدىن نىمە تۈغرىسىدە سُورەدى؟

۲- اپرکىن، كۈپريك تىگىدە كىيم لرنى كۈردى؟

۳- اپرکىن، آتەسىدىن كىيم لر حقيىدە سُورەدى؟

۴- الله بېردى، ترياك حقيىدە نىمە دېب جواب بېردى؟

۵- الله بېردى، بنگى لر حقيىدە نىمەلر دېدلى؟

۶- الله بېردى، ترياك خىرلارى حقيىدە قىندەي معلومات بېردى؟

۷- بنگى لرنى تىزىدە تداوى قىلىمسەلر، نىمە بۇلىش لرى ممكىن؟

اوى تاپشىرىغى:

بېشىنچى صنف سۈزلىگى

- آنگى: كىشى نىنگ فكىلش قابلىتى، عقل، ادراك، شعور
- اۇزىگە: باشقە كىشى، ناتانىش ادم، بىغانە
- اوپىيىب-اوسماق: اولغە ئى ماق، رشد قىلماق
- اوزرە: اوستىگە (بالاىي)
- اوونچ: تسلى
- سوبىملى: محبوب، يخشى كۈرەدىگىن
- ايناقلىك: ايناق سۈزى نىنگ بىلگى ئاتى
- بىراعظم: قاره
- باش - باشداقلىك: خود سرلىك
- بۇشە تىش: ١. نرم قىلىش ٢. خالى قىلىش ٣. اىشدن
- بىكار قىلىش، بىر طرف قىلىش
- بورون: آلدىن، ايلگىرى
- بۈلۈم: ١. قىسىم، بىخش ٢. مؤسسه، كارخانە و شو كېلىر نىنگ معلوم ايش بىلن شغۇللەدىگىن ھەر بىر قىسىمى، شعبە، دىپارتمەنت
- بەها: ارزش، نىخ
- بەھەلەنماق: فايىدە لەنماق
- بقا: قالىڭ نرسە، پايندە
- باقاماق: نظر تىشلەمەق، نظر سالماق، قەرمەق، بىرورش قىلماق
- بى لايىش: صاف دل، صىميمى
- بىلىك: بىليم، علم
- بىلىمداش: عالم، داشىمند
- بىيىلال: قىيىچىلىك سىز، تشووش سىز
- بىلىم: علم، دانش
- بۇياق: رنگ
- بوبۇم: تىرىجىلىك، روزگاردى كېرە كە بۈلەدىگىن ھەر بىر نرسە
- بېلەلشۇو: ماسايدە، ايكى يا نىيجە ادم ارەسىدە بىر خاص ورزىش ياخىندا
- موضوع حقىقە ئۆتكۈزۈلەدىگىن مساپەقە
- پىيت: ١. معلوم بىر وقت، ان، لەحە ٢. معين بىر دور، زمان
- پىيىلاقىق: سوتى اچىتىپ تىيارلەدىگىن لېنىتات تورى، پىير، قەقەناتقى
- پيوند: ياسىتىرىماق
- تاقىنچاچاق: ازووك، سىرغە و بىلک اوزىك كىي زىنت بويوملىرى، گە
- تانگ آنگىن: كون بولگان، تون توگ كون بولگان
- تىكىس: ١. برابر ٢. هموار
- ترقى: يو كىلىش، ئالە بارىش، رواجلنىش
- تراغ: شانە
- تصووب: جىن و توغرى دېب حسابلىش، بىرار ايش نىنگ توغرى و
- چىن اپكلەنلىكى گە راي بېرىش
- تقدىر: انسان نىنگ پىشانە سىدە يازىب قۇيىلگەن اولدىن بېلگىنلىك
- تقاوە: پەھىز گارلىك.
- تواضع: فروتنلىك، اوزى نىنگ خەم قىلىپ باشقە لەرنى حرمت
- قىلىش، بىراونى احترام قىلىش اوجۇن اورنىدىن تورىش
- توتۇن: بىرار نرسە يانگىتەن ھەر كە اجرەلىپ چىقه دىگەن مادەلر مجموعى، دود
- تېتىك: كوچگە تولە، بىردم، كوچلى، چىقان
- تېسىم: كولىمسىرەش، جىلەمە يش
- ترقە تىش: شەر قىلىش يە يەرەتىش
- تېڭىرەك: دايىرە، اطراف، محىط
- تېرىيەخەك: سېيل يېرى
- تورلى: خىلەمە- خىل
- تشقىقى: چېت اپلىك، خارجلىك
- تامىر: ادم و حيوانلار تىنەسىدە قان اقەدىگىن ئى كە آخشەن ئىنلىك
- ارتىتىلەنەن: كېپىن، ارقە
- آلغە: آلدىن، ايلگىرى
- آيدىن: اينىق، روشن، كۈرەنىپ تورگەن
- آغزە كىي ادبىيات: عاميانە ادبىيات، فلكلور ادبىيات
- آچلىك: آچ حالت
- اينجۇو: مۇرايدىر، دۇر
- احسان: خىرلى، ئوابلى ايش، يخشىلىك
- اسرەمەق: ١. بىرورش قىلماق
٢. احتىاط قىلماق، سقلمەق
- اولغە يېشىش: اوسبى كە بولماق، بىلاغىتىپ يېتماك، وابە گە يېتماك
- اقلەيم: آب و ھوا، بىر جاي نىنگ كۈرەدىگىن
- امەرىاتور: شاهنشاھ، بورونىگى روم پادشاھلار نىنگ لەقى
- انتىك: تارىخى اھىمەتىگە ابىگە بولگان، بورونىگى، عتىق
- اتىقىق: دقىق، تۇغىرى، ايشانزلى، شىھە دەن خالى
- اوتىمىش: ايلگىرىگى دور، كىشى حىاتى نىنگ يىش اوتكەن قىسىمى
- اوجاق: قازان قىلىش جاي، چاي قىشىش مەكان
- اوروغ: ١. تەخ، دانە ٢. قىبىلە
- اورىنماق: بىرار ايسىنى بىرىشىش، بىرار نرسە گە اپرىشىش و شو كېلىر اوجۇن حركەت قىلماق، ايتىلماق، تېرىشماق
- اونوم: ثەم، حاصل بولە دېگان، حاصل
- ايناق: اوز ارا دۇستانە مناسىتلى، قلىن دوست
- اولوںس: خلق، مردم
- اولوغلىكى: بۇيووكلىكى، كۈركلەنلىكى، سوتلىكى
- اولوغ: اولكىن، جودە كەن، بويووك
- اوتكەن: اوتكەن، ايلگىرىگى دور، كېچمىش، ماس، كىشى حىاتى نىنگ يىش اوتكەنلەن قىسىمى
- اپلەچى: سەفير، بىرمەلەكت نىنگ ايكىنچى بىر مەملەتكەن كە يوقارىي مەرتەبلى سىياسى نىماينىدەسى
- اوغىل: اپر جىنسىدە كى بالە، فرزند
- اوپيات: شەرم، اوپەتە خجالت بۈلۈش حسى
- اوغىتىش: پارو، كود
- ايمىش: اشارە بىلن چىقىريش
- اهل كتاب: خادوند^(٤) بىيارگەن تورتەتەكتاب (قرآن، انجىل، تورات و زبور) پېرلۈرى.
- اپرکىن: ازاد
- اپل: ١. اهالى، قىبىلە، طاييفە ٢. كشور، دىيار
- اونماق: اوسماق، بلند بولماق
- ايرىم: بعضى
- انتظام: بۇ يۈپلىش لازىم بولگان قىطعە، نظم، قانون، قاعده
- اپلىق: بىر آر اسىقى، يخشى مناسىب، ياقىملى
- اپچىكى و تشقىقى: داخلى و خارجى
- الئتون: طلا، زر
- ارىغە: جوى، سوو آقىب كېتە دىگەن يول، نەھر
- اپسىدەلىك: خاطىره
- ايدىش: تورلى نرسەلەر سالىب قۇيىلەدىگىن اوى- روزگار بويومى، ظرف
- القيش: دعا، يخشىلىكلى، مەمنۇنىك، تحسىن معناسىدەگى قىرسىكلەر
- اوپىاتق: اوتنمان
- اينتىلىش: كوشش، تلاش
- اپيار: هي، عطر،
- بىردىنلىكە: عاجل، تاڭھەمان
- امواج: موڭلۇر، تۇقۇنلۇر

- سای: ۱. ایکی ادیر یا ایکی تاغ اوه لیغیده گی پستلیک جای، دره سوو یولی، ۳. وادی
- سلطان: شاه، پادشاه
- سوپوریندی: سوپورگنده بیغیلگن، کثافت
- سرای: خان، امیر و پادشاهلریننگ دایمی اقامت گاهی بولگن حشمتی کته بنا، قصر، تؤرت یانی احاطه بولگن بیر
- سوغاریش: درخت یا اپکنلر گه سوو بپریش، سوو قویماق
- سمن: اچ مله، سمان رنگ (آت توسوی حیده)
- سوران: کوچای شاوقین، غاور، غور
- ساوق: پست حرارت، ایسق ایمس
- سیر: تماشا، سیاحت
- سویه: شخص نینگ ترقیات درجه سی
- سیاحت: جهان گردیلک، دم الیش یا هاردیق چقیریش مقصديگه سفر
- سیلش: اوستیندن قول نینگ کفینی یورگیزماق، سیپهlesh ۲.
- انتخاب قیلیش، سره لب الماق، تنه الماق
- سوچوک: شیرین، چوچوک
- شاشیلینج: تیزده بحریلشی لازم بولگن، عاجل
- شورا: کینگاش، مشورت
- شایق: آرزومند، مای
- شاوقین: کوچلی سپس و تاووشلار
- شاکر: شکر قیلگن، سپاسگزار
- صمیمی: بخت گه توله بیبریگه یقین.
- صیقل: نرسه سیرتیگه، سطحیگه پیریلگن جلا، ایشلاو
- ظرافت: زیرکلیک، خوش طبعلیک گوزه‌للیک، ظریفیلیک
- طبیعت: بوتون بارلیق، عالمده گی برجه نرسه لر، موجودات
- عنعنه: عصرلر آشه اولادن اوладگه اوتبپ کله یاتگن عرف، عادتلر، رواجلر، اخلاق لوازملى، قره شلر
- عیال: خاتین، زن
- فردوس: جنت نینگ بوبیوک جایی
- عملگه آشیریش: بیز ایشنى بحریش
- عظمت: بوبیکلیک، اولوغوارلیک، کته لیک
- غرامیلیک: خطالیک قیلیش.
- غله‌موس: خریص، کوزى آچ، فتنه گر
- غریب: اوروغى بوق، کمبغل، بیچاره، مسافر
- فدراسیون: بیز بیچه مملکت نینگ اتحادی، بیرلشگن ایالتلر
- فطرت: انسان نینگ طبعتی، صفتی سرشت، طبیعت
- فقر: نادارلیک، کمبغللیک، درویشلیک، قشاقلیک
- قانون چیقوروچی: قالون توزه‌تیدیگن ارگان
- قتله: بوکله ماق، بیغماق
- قریندانش: جدی بیز بولگن کیشلریننگ بیزی باشقه سیگه نستا قوم، ایناغه، سببی باغیلیق لر
- قره‌شلی: تیگشلی، قره بیگن
- قیش: بیل نینگ کوزدن کپین کله دیگن ساوق فصلی
- قیغۇ: کلفت، الم، غم غصه، درد
- قوینیده: آغوشی
- قەئى: سوراق بېلگىسى
- قوياش: آفتان، کون
- قیش: ۱. ایشلاو بیریلمه گن خام چرم ۲ اوژون چرم تسمه، باغیچ
- قیناوا: جسمانی یا روحی عذاب، آزار
- قره‌تان: ساوق، اینگ ساوق
- قورال: اسلحه، سلاح
- قوتقیریش: نجات بپریش
- قتلم: لایه، بخش، قشر
- قوماش: تکه
- تیریکچیلیک: یشن، حیات کېچیریش
- تولقۇن: موج، قىقىچ چىقلیپ تورگن سوو
- ترماق: شاخه، شبکه
- تېنچىلیک: تینچ حالت، صح
- تۇغۇرقۇ: توغىش، فرزندە كۈرىش، بېشىك توپى، مراسم
- تىننمىي اقماق: دولەلى اقىش
- جلال: بوبیوكلیک، اولوغوارلیک، شکوه عزت
- جراحت: زخم، يەرەلگن جاي
- جوشقىن: جوش اورگن، موج اورگن، قىقىچ تولقىلنگن.
- جویه: مىدە ارىين
- جرگە: گروه، دسته، صاف و حلقه، ادمىر نینگ کته بېغىنى، کته مجلس
- جەممۇرەمە: ۱. بېغىلگن پول، ۲. خىريه ايشلر قىلىش اوچون توزىلگان اوپوشمه و بېغىلگن بولى.
- جېرئىل (عليه السلام): پېغىرىمىزىكە الهى و حى پېتكىزگەن فرشتە
- جوماق: تاپىشماق، تاپتى مىتل
- چارلب (چارلماق): چخىرماق، دعوت قىلماق، مەھمان قىلماق
- چىت: طرف
- چاغى: تخميناً، قریب، شکىلى، چەمەسى
- چادر: خىمە، كەپ
- چۈل: دشت، بىبابان، صمرا
- چىقىنيدى: كېركلى قىسى اپشەل تىلگەن نرسە لر چىقت، قالدىق، اعانە
- چىنگى: قارده بېلىش اوچون آياقلاركە محكم لىن دىگن بير جفت اوژون سىلىق تختە
- چىراي: حسن جمال گۆزه‌للیک، كۈرك
- چىت: پختە تالە سىدين تۈقىلگەن گللى رخت
- چىزىق: بازە دىگن يا يوق دىگن نرسە لر قالدىرگە اينىجىچە اىز، خط
- چىل: ۱. طریقه، بۇریق ۲. نىرنگ، حيلە
- چېپر: اۋز اىشى كە ماھر خاينىن، چۈر
- چۈرۈش: كېيمىن، كېچك تېكىش، اۋزاسىنى نىنگ استاسى.
- حب: محبت، يخشى كۈرىش
- حىكم: داۋار، دعوا ايشىدە اىكى تمان ارە سىدە قضاوت قىلۇوچى
- حىرىت: حىرانلىك
- حىسرت: بايغىن، قىقىچ آرزووقيلىنگن.
- حىمەتلىي: حىمەتلى يار، سرلى، دانالىك بىلەن ايتلەن.
- حىكىم: دانا، داشمىندى، حىكىم اپكە سى
- خلق ارا: خلقلى يار، اۋزەت سىدە گى مناسىتىلاركە عايد، بىن المالى
- خۇجىيەن: ۱. مالو ملکى بولگن ۲. نفوذلى و باشلىخ
- در: اينجۇ يا مەرواريد نىنگ بېرىك تورى دەنلى.
- دەيمە كاراتىك: نىدەم گە تېكشلى بىر سىاسى نظام
- دەلكشا: دلغا، كۆنگىل اچە دىگن، ياقىملى
- دېنگىز: اوقيانوس نىنگ قوروقلىكىكە توشگەن يا قوروقلىكىكە يارىپ كىرگەن، سووی شور بولەدېگن بىر بولگى، بحر
- ذواللسانىن: ايکى تىل لىك، ايکى تىلە سۈزلاوجى
- رعىت: خلق عامە سى، رەھبىر و سر پرسىتى بولگن قوم، جماعت
- اخلات: كنافت، چىقىندىلار
- رىستىگارلىك: نجات تاپىش، پەھىزگارلىك
- رەضوان: بېھش، جنت
- روح: ۱. جان، روان ۲. كىشى نىنگ اىچكى حالتىنى، روانى كېچىنەملەرنى، حىس تۈيغۈلرەنى عكس اپتىرۇوچى كىفينى
- رونق: ترقى، يخشى، رواج، گللب يشىش
- ساغلام: ساغ و سلامتىلەك

- مشوره: مصلحت، کینگاش
- ملاحظت: گوزه‌لرگه خاص یا قیملى لىك
- مقابل: يۈزىمە- يۈز، قوشى، روپه رو
- مصلحت: مشوره، بىرار ايش و اونى قندهى عملگە آشىرىش باره سىدەگى اۋز ارا فكر و ملاحظه
- مسا: اشام
- مناظره: بىرار سالە بۇيىچە تارىشىو، بحث
- موژبىم: تورلى ساحلارگە علمى طبىعى اهمىتىگە اېگە بولگە نرسە لرنى تۈپىش، سقىش، اۇرگەنىش و نمايش اپتىش بىلەن شىللەن دىيگەن موسسە
- مشورىك: خادىنگ شىرىكى بار دېپ اوپىلەيدىيگەن آدم، كۆپ خىدارلە
- عقىدەسى بار كىشى
- ميراث: ۱. مرحوم نىنگ وارثىلەيگە قالگەن مال- ملکى . ۲. اجدادردىن اولاد لرگە قالگەن علمى، ادبى، مدنى بايلىك
- نظم: قاھىللى و وزنلى يازىو، شعر
- نابىسامانلىك: اشقەتە حال لىك، پريشان لىك
- نظارت: بىرار كىشى يا نرسە نىنگ احوالى، كوزه تىش، تىكشىرىش، كىتىرول آلېپ بارىش
- نفوذ: آبرولى، اعتبارلى، سلماق، اورىن
- نىسخە: ۱. كتاب يۈزىدىن يازىلگەن مطلب، يازىو، بىرار نرسە نىنگ اصلدىن آلينگەن كۈچىرمە، كاپى
2. داڭىز كىسلەن توصىيە قىلىگەن دوالر نامى يازىلگەن كاغذ
- نىزەت: قىيمىگى زمان گە اوپىش قورالى
- نىشىتو: تامرىنى كېسىش اوچون ايشلە تىلە دىيگەن اوجى اوتتىرىپ اسپاب
- واكىسىن: معلوم بىر كىلىككە قوشى وقايه مادەسى
- وايد: كمال
- هارددقى: ۱. هارغىن حالت، چىچقاق ۲ دم آلىش، آرام آلىش، استراحت قىلىش
- هەمت: قىصد، ارادە، كۆچلى عزم
- هېرىۋئىن: مخدەلەر نىنگ بىر تورى
- ياز: بىل نىنگ بەھار بىلەن كوز ارسىدە گى اېنگ ايسيق فصل.
- ياقتىرىمماق: راحت احساس قىلىش، يخشى احساس قىلىش.
- ياغىدۇ: نور، ياروغىلىك
- ياقىمىلى: ۱. كىشىتى اۋزىگە تارتە دىيگەن ستارە سى اپسىق، ۲. كىشىتى ياقە دىيگەن، ذوق بېرە دىيگەن
- يوكىلىشىش: ۱. بىلدۇ كۆتۈرلىپ بارماق ۲. اۋسماق، رواجلەنمەق، كمال گە اپرىشماق، بلندبۇلماق، رشد و توسعە
- ياو: اورۇش حالتىدە گى قوشى تىمان، دشمن
- يالانغاچ: كىيمى كىيمە گى، اوست باشىسىز، كىيمىسىز
- يولىقماق: ۱. دوج كېلماق، اوچرە ماق ۲. دچار بۇلماق
- يومىشاق: نزىم، ملايم
- يوپۇقە: نازار، تىنک
- يېنگىمماق: غالب چىقماق، غلبە قازانماق، اوستۇن چىقماق
- يېراغ: بىرگ
- بېللشۇو: مسابقه و مبارزە
- هېلىپەرەماق: شىمالدا اوچىپ، سىلىكىنib تورماق
- يۈلەن ازىزىرەچى: تۈغرى يۈلەن چىقارە دىيگەن، گەمراھ قىلە دىيگەن بويوم: اسپاب- انجاملىر
- يۈز: رقمى افادە لىتكەن سان ، مقدار.
- يۈلەنداشىش: بولەد، سەفرە بېر بولگەن كىشى، ھەمەر
- يۈنگىنچە: اوتلارنىنگ بىر تورى، يۈنگىشىقە، رىشقە
- يالىھ: شاخە، جالە، درخت شاخچەسى
- يوكىسەلىش: اوشىن، كمال گە يتىش.
- قىتلە: بار، نوبت، دفعە، مرتىبە
- قەرەماق: كۈرۈش اوچون كۈزىنى بىراراتمانگە، نرسە گە بۇتلەتىرماق كۆز
- قۇتلوغ: بخت و بركت كېلىتىرۇوجى بختلى، مبارك، مقدس.
- قۇشنى: يائىمە يان تورگەن جايلىشىگەن، بىر- بىرىگە يقين، چىيگە داش.
- قىيىن چىلىك: قىيىن حالت، آغىزشراپا
- كاھاش: ازە يش
- كوتىماق (كوتىپ): استقبال قىلماق، انتظار چېكماق
- كىشتە: تىكىدە تىكىلەنگەن ھر رقم گل رسم و شىكلەر
- كۈچمەنچى: كۈچى
- كۆچلى: ۱. جىمانى قوتى كۆپ، باقوت ۲. اقتصادى، مادى و باشقە جەھىتنى قەرتلى
- كۈچتە: اوروغ ياقالىمچە دن اوسيب چققەن و باشقە جايىگە آلىب اۋتكىزىلە دىيگەن درخت، نەھاڭ
- كۆكت: بېيلە دىيگەن تورلى اوسيملىكلىر
- كۆز: ياز و قىش اۋرە سيدە گى فەصل، خازان
- كۆكلەم: بىل نىنگ قېش بىلەن ياز ارە لىيغىدە گى فەصل، بەھار
- كېفيت: نرسە نىنگ صفتى، حالتى و قنده يلىگى
- كېيمىم: كېيلە دىيگەن تورلى مەتاع لەدن، لىاس.
- كېسىك: لاى نىنگ قورىپ قاتىپ قالگەن بولگى
- كەمال: ۱. كامال بولگەن ۲. عىسىز ۳. نەھايت درجه
- كېلەسى: حاضردىن كېينىگى، بوندىن كېين كېلە دىيگەن
- كېپىرىك: كۆز قابقاڭلىرى نىنگ جىتىدە قطار جايلىشىن اوزون توكلە.
- كۆزەللىك: گۆزەل سۈزى نىنگ بىلگى آتى، چىراپلى، حسن.
- كېنگاش (كېنگاش): بىرار سالەنى حل قىلىش اوچون مصلحت، مشورە
- كورغان: كىياوان خان يا امير كورغان كىياوى، كورغان (لقب)
- كانون: مرکز
- كىتىرول: نظرات
- كۈرسىتىجىچ بىرماقى: باش بىرماق دن اىكىنچى سى
- كۆكائين: مخدەر موادنىڭ بىر تورى
- كېلەجىك: كېلەسى
- كېلۈشۈو: بىرار نرسە بارەسىدە اۋز ارا صحبتىلە شىب، مصلحت شىب بىر فيصلە گە كېلىش، قرار، شىرتانامە
- گۆھر: ۱. اصل، تزاد ۲. الماس، ياقۇت فېرۇزە كى ارزشلى تاش
- للەمى: سووغارلىمه يدىگەن، ياغىنەن سوو اىچەدىيگەن، دىمە
- مىباختە: اۋز ارا بەھىللىشىش، بحث، مناظرە
- متفكىر: بوكسە تفکر اېگە سى
- مدرسىسە: دىنى تعلمى و تربىيە بېرۋوچى اۋقوو مؤسسىسەسى، درس اۋقىتى دىيگەن جاي
- مذاكىرە: بىرار مسالە بۇيىچە بىلەن فەرەنەمىشىش، بەھىللىشىش، بحث يورىتىش
- مەھر: انسان نىنگ باشقە آدلەرگە بولگەن صىميمى محىتى
- مول: كۆپ
- موشۇك: چىشقانلىنى اۋلەيدىيگەن اوى خىوانى، پشك
- مەھد: بېشىك
- ملک الکلام: بىلەم و ادبىيات، اينىقسە شعرگە وارد و استاد كىشى
- مىسيحا: حضرت عيسى (عليه السلام) پېغىمېر
- معانى: معتال
- مېتىز فلم: ناپىسىنڈ فلم، بازارى و بى ارزش فلم
- مىسىند: مقام، اوتلىرىگەن جاي، اورىن
- منگۇ: جاودىان، ابىدى
- دم: نفس